



Seksuālā uzmākšanās augstākās izglītības jomā

LATVIJAS REPUBLIKAS

TIESĪBSARGS

2024/ 2025

Satura rādītājs

Ievads	5
1. Socioloģiskie modeļi problēmas izpratnei	10
1.1. Sociālās kontroles teorija	10
1.2. Dzimumu lomu teorija	12
1.3. Feministiskā teorija	13
2. “Seksuālā uzmākšanās”: definīcija.....	16
2.1. Seksuālās uzmākšanās definīcijas Eiropas Savienības tiesību aktos	16
2.1.1. Salīdzinošā analīze: Eiropas Savienības un Stambulas konvencijas definīcijas	18
2.1.2. Seksuālās uzmākšanās definīcijas evolūcija digitālajā vidē	20
2.1.3. Stambulas konvencijas ietekme uz seksuālās uzmākšanās definīciju.....	21
2.1.4. Kopējie un atšķirīgie elementi seksuālās uzmākšanās definīcijā Eiropas Savienībā un Stambulas konvencijas ietvaros	22
2.2. Seksuālās uzmākšanās definīcija nacionālajā regulējumā	24
2.2.1. Seksuālās uzmākšanās aizliegums Darba likumā, Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likumā un Patērētāju tiesību aizsardzības likumā	24
2.2.2. Administratīvo sodu un kriminālatbildības piemērošana seksuālās uzmākšanās gadījumos	24
2.3. Atsevišķu Eiropas valstu normatīvais regulējums	25
2.3.1. Seksuālās uzmākšanās definīcija un sankcijas	26
2.3.2. Ētikas kodeksi, ētikas komisijas un padomes augstskolās	28
2.3.3. Sekas, sankcijas par seksuālo uzmākšanos, labās prakses piemēri augstskolu vidē	29
3. Pieredze Eiropā: pētījumi	30
3.1. Eiropas Pamattiesību aģentūras pētījums par vardarbību pret sievietēm Eiropas Savienības dalībvalstīs	30

	3
3.2. Eiropā veiktie pētījumi par seksuālo uzmākšanos augstskolās	38
3.2.1 Pētījums Norvēģijā	38
3.2.2. Pētījums Grieķijā	40
3.2.3. UniSAFE pētījums (15 Eiropas valstīs)	42
3.2.4. Pētījums Nīderlandē.....	43
3.2.5. Pētījums Vācijā	45
3.3. Galvenie secinājumi par Eiropā veiktajiem pētījumiem augstskolās	46
3.3.1. Augsta seksuālās uzmākšanās izplatība.....	46
3.3.2. Pētījumos identificētās upuru riska grupas	47
3.3.3. Ziņošanas sistēmas un atbalsts	48
4. Citu Eiropas Savienības valstu pieredze	50
4.1. Slovākijas Republikas pieredze: Bratislavas Komenska universitāte.....	50
4.2. Čehijas Republikas pieredze: Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultāte	52
4.3. Plusi un mīnusi/ kopējais un atšķirīgais	55
5. Latvijas augstskolu pētījums	58
5.1. Metodoloģija.....	58
5.2. Latvijas augstskolu aptauja: rezultāti	58
5.2.1. Normatīvais regulējums mācību iestādēs.....	58
5.2.1.1. Ētikas kodekss	58
5.2.1.2. Dzimumu līdztiesības plāns	62
5.2.2. Institucionālā sistēma un process	64
5.2.2.1. Sūdzību izskatīšanas struktūrvienības augstskolās	64
5.2.2.2. Sūdzību izskatīšanas struktūrvienības neatkarība	66
5.2.2.3. Ētikas komisijas vai analogiskas institūcijas	67
5.2.2.4. Ētikas komisiju dalībnieku mācības par seksuālu uzmākšanos sūdzību izskatīšanu	70

5.2.2.5. Studējošo piekļuve informācijai un sūdzību iesniegšanas procedūrām seksuālās uzmākšanās gadījumos	71
5.2.2.6. Statistikas dati par saņemtajām sūdzībām par seksuālu uzmākšanos	73
5.2.2.7. Sūdzību izskatīšanas sistēmas efektivitāte	74
5.2.3. Studiju process	76
5.2.3.1. Mācību veidi un ar tiem saistītie seksuālās uzmākšanās riski	76
5.2.3.2. Konsultāciju sniegšanas process un regulējums	78
5.2.3.3. Fiziskais kontakts mācību kursu ietvaros	78
5.2.3.4. Sacensības un konkursi mācību procesā	79
5.2.3.5. Mācību kursu novērtēšana	80
5.2.4. Citi jautājumi	82
5.2.4.1. Mācībspēku un studējošo darba attiecības ārpus augstskolas	82
5.2.4.2. Atbildība, ja tiek pierādīta seksuālā uzmākšanās no mācībspēka puses	83
5.2.4.3. Atbildība, ja tiek pierādīta seksuālā uzmākšanās no studenta puses	84
5.2.4.4. Papildus regulējuma nepieciešamība	84
5.2.4.5. Papildus mācību nepieciešamība par seksuālo uzmākšanos	86
6. Secinājumi	88
7. Rekomendācijas	91
8. Pašdiagnostikas tests	94
9. Pielikums Nr.1: Aptauja par seksuālās uzmākšanās regulējumu citās Eiropas valstīs	98
10. Pielikums Nr.2: Aptaujas ietvaros apzinātās augstskolas	99
11. Pielikums Nr.3: Augstskolu aptaujas jautājumi	101

Ievads

2024.gada 8. martā Latvijas Televīzijas raidījuma “Kultūršoks”¹ sižetā sabiedrības uzmanību piesaistīja vairāku Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (turpmāk - JVLMA) pasniedzēju iespējamās seksuālās uzmākšanās epizodes. Šie notikumi izraisīja plašu rezonansi sabiedrībā, rosinot diskusijas par to, kā augstākās izglītības iestādes (turpmāk – augstskolas) reaģē uz seksuālas uzmākšanās gadījumiem, kā arī par normatīvā regulējuma trūkumiem.

JVLMA reaģēja, sasaucot ārkārtas padomes sēdi, kā arī izdodot rīkojumu par JVLMA darbinieku uzvedības noteikumiem². 2024.gada martā Valsts policija uzsāka kriminālprocesu saistībā ar izskanējušo informāciju par iespējamo seksuālo uzmākšanos JVLMA³. JVLMA atstādināja divus pasniedzējus, attiecīgi strīda risināšana tika turpināta tiesā.⁴

Kultūras ministre un citi valdības pārstāvji aicināja cietušos iesniegt trauksmes ziņotāja pieteikumus un veikt izmeklēšanu⁵. Tieslietu ministre 2024.gada 24.aprīlī vērsās Saeimā ar priekšlikumu paredzēt par seksuālu uzmākšanos administratīvo atbildību, attiecīgi grozot Administratīvo sodu likumu par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā, kā arī grozīt Krimināllikumu, nosakot kriminālatbildību par gadījumiem, kad seksuāla uzmākšanās tiek izdarīta, izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo.⁶ Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā, paredzot atbildību seksuālās uzmākšanās gadījumos, stājas spēkā 2024.gada 10.decembrī.⁷

Tiesībsargs un Latvijas Studentu apvienība aicināja⁸ studējošos ziņot par seksuālās uzmākšanās gadījumiem.

¹ Raidījums Kultūršoks: Seksuālā uzmākšanās mūzikas akadēmijā

² KM aicina no seksuālās uzmākšanās cietušās JVLMA studentes iesniegt trauksmes ziņotāja pieteikumus

³ VP uzsāk kriminālprocesu par iespējamu seksuālo uzmākšanos mūzikas akadēmijā

⁴ Par seksuālu vardarbību pret studentēm rosina apsūdzēt bijušo JVLMA pasniedzēju Kupču

⁵ satori.lv: Kultūras ministre tiksies ar mūzikas akadēmijas padomi

⁶ Tieslietu ministrijas Saeimas Juridiskajai komisijai adresētā vēstule un Tieslietu ministrijas sagatavotie likuma grozījumu priekšlikumi

⁷ Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā. Pienemts 14.11.2024, stājas spēkā 10.12.2024.

⁸ LSA aptauja

Notikušais aktualizēja jautājumu par institucionālās atbildības robežām, likumdošanas nepilnībām, ziņošanas mehānismu efektivitāti, kā arī par nepieciešamību veidot drošu studiju vidi, kurā nav pieļaujama varas pozīciju izmantošana seksuāla rakstura uzvedībā.

Pētījuma problēma un pētnieciskais jautājums

Neskatoties uz sabiedrības un valdības reakciju, līdz šim trūkst sistemātiskas, uz pierādījumiem balstītas analīzes par seksuālās uzmākšanās izplatību Latvijā, institucionālo reakciju un tiesiskā regulējuma piemērotību Latvijas augstākās izglītības sistēmā.

Tādēļ šī pētījuma pamatproblēma ir:

Kādi ir seksuālās uzmākšanās identificēšanas, novēršanas un sankcionēšanas mehānismi Latvijas augstskolās, un vai to efektivitāte ir pietiekama potenciālo seksuālās uzmākšanās gadījumu risināšanā un palīdzības sniegšanā cietušajiem? Vai šie mehānismi atbilst starptautiski pieņemtajiem pamattiesību, dzimumu līdztiesības standartiem?

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir starpdisciplināri analizēt jēdzienu “seksuālā uzmākšanās” Latvijas augstākās izglītības vidē, izvērtējot tiesisko un institucionālo ietvaru, kā arī starptautisko pieredzi, lai izstrādātu priekšlikumus drošas un uz pamattiesībām balstītas akadēmiskās vides attīstībai.

Pētījuma uzdevumi:

- Izskaidrot seksuālās uzmākšanās jēdzienu, balstoties sociālās teorijās (sociālās kontroles, dzimumu lomu un feminisma teorijās);
- Izvērtēt Latvijas tiesisko regulējumu par seksuālo uzmākšanos un salīdzināt to ar Eiropas Savienības un starptautiskajām tiesību normām;
- Apkopot nozīmīgākos pētījumus un ārvalstu institucionālās prakses piemērus seksuālās uzmākšanās novēršanā augstākās izglītības kontekstā;
- Veikt empīrisku izpēti Latvijas augstskolās par seksuālās uzmākšanās izplatību, institucionālo reakciju;
- Piedāvāt ieteikumus augstskolu vadībai efektīvākas un pamattiesībām atbilstošas politikas īstenošanai seksuālās uzmākšanās jomā.

Hipotēze

Pētījumā tiks pārbaudīts šāds pieņēmums:

Seksuālā uzmākšanās Latvijas augstskolās ir tikpat izplatīta kā citās Eiropas valstīs, taču pastāvošie mehānismi tās novēršanai un risināšanai ir nepietiekami attīstīti un institucionāli nepilnīgi.

Teorētiskais un metodoloģiskais ietvars

Pētījumā izmantotas trīs teorētiskās pieejas:

- (1) Sociālās kontroles teorija, lai analizētu institucionālās varas ietekmi uz individuālu rīcību;
- (2) Dzimumu lomu teorija, kas ļauj izprast seksuālo uzmākšanos kā dzimumu nevienlīdzības izpausmi;
- (3) Feministiskā teorija, kuras ietvarā uzsvērtā strukturālā vardarbība un nepieciešamība pēc dzimumu taisnīguma izglītības vidē.

Pētījumā izmantotas juridiskās un socioloģiskās pētniecības metodes:

- Gramatiskā, teoloģiskā, sistēmiskā metode juridiskajā analīzē;

Socioloģiskās metodes:

- Empīriskā datu vākšana, kā arī kvalitatīvas intervijas ar ārvalstu augstskolu pārstāvjiem;
- Statistiskā un salīdzinošā analīze;
- Datu sekundārā analīze.

Šie dati ļauj veikt starpnozaru salīdzinošu analīzi un izstrādāt praktiski izmantojamus ieteikumus.

Pētījuma struktūra

Pētījums ir strukturēts septiņās nodaļās. Pirmā nodaļa analizē seksuālās uzmākšanās jēdzienu, izmantojot dažādas socioloģiskās teorijas. Otrā nodaļa piedāvā detalizētu juridisko analīzi Latvijā un citās Eiropas valstīs. Trešā un ceturtnā nodaļa apkopo ārvalstu pētījumus un ārvalstu augstskolu pieredzes piemērus. Piektā nodaļa veltīta situācijai Latvijā, balstoties uz empīriskajiem datiem, kas iegūti aptaujājot augstskolu pārstāvjus. Visaptverošu priekšstatu par seksuālās uzmākšanās fenomena izcelsmi un izplatību, kā arī tā ietekmi uz augstākās izglītības prestižu un studējošo labbūtību, sniegs apkopotie secinājumi un rekomendācijas. Šo ieteikumu nolūks ir ne tikai noteikt stingrākus standartus, bet arī pievērst uzmanību studējošo psiholoģiskajam atbalstam un preventīvo kampaņu efektivitātei.

Pētījuma nozīmīgums

Šis pētījums sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas augstākās izglītības institucionālās vides attīstībā, pievēršot uzmanību seksuālās uzmākšanās problemātikai kā kompleksam, sistemātiskam un ilgstoši nenovērtētam pamattiesību jautājumam. Tas ir pirmais starpdisciplinārs un uz pierādījumiem balstīts mēģinājums aptvert seksuālās uzmākšanās izplatību, institucionālās reakcijas efektivitāti un tiesiskā regulējuma piemērotību Latvijas augstskolās. Pētījuma laikā iegūtie dati un secinājumi izgaismo ne vien normatīvās nepilnības, bet arī praksē pastāvošos šķēršļus, kas liedz cietušajiem saņemt savlaicīgu palīdzību un institūcijām – efektīvi rīkoties.

Pētījuma rezultāti ir nozīmīgi vairākām mērķgrupām. Augstskolu vadībai pētījums piedāvā instrumentus iekšējās politikas un uzvedības standartu pilnveidei, savukārt studentu pārstāvniecībām – resursus un zināšanas, kas var palīdzēt uzlabot ziņošanas mehānismus un stiprināt studējošo tiesību aizsardzību.

Lai palīdzētu augstskolām šīs rekomendācijas īstenot, pētījums piedāvā arī vairākus informatīvos materiālus, kas ir brīvi pieejami tiesībsarga tīmekļa vietnē⁹: (1) Latvijas augstākās izglītības mācību iestāžu aptauja par seksuālo uzmākšanos augstskolu vidē; (2) Psiholoģiskais materiāls: varmāka,

⁹ Tiesībsargs: Seksuālās uzmākšanās problemātika

upuris, malā stāvētājs, vide; (3) Seksuālā uzmācšanās – juridiskais aspekts; (4) 5 soļu metode: intervence.

Seksuālās uzmācšanās jautājums augstskolās nav reducējams uz atsevišķu indivīdu rīcību vai konkrētu institūciju nepilnībām. Tā ir strukturāla problēma, kas atspoguļo plašākas varas, dzimumu un kontroles attiecības sabiedrībā. Tādēļ risinājumi jāmeklē ne tikai normatīvā regulējumā, bet arī institucionālajā kultūrā un sabiedrības attieksmē kopumā arī ārpus mācību iestādēm.

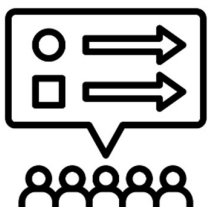
Tiesībsarga ieskatā šis pētījums var veicināt atklātāku un kompetentāku diskusiju par dzimumu līdztiesību un drošu akadēmisko vidi. Tā mērķis ir stiprināt tiesiskumu, nodrošināt pamattiesību ievērošanu un veicināt tādu augstākās izglītības telpu, kurā visiem iesaistītajiem – neatkarīgi no dzimuma, vecuma vai statusa – ir garantēta cieņa, aizsardzība un līdzdalība.

1. Socioloģiskie modeļi problēmas izpratnei

Šajā pētījumā tiek izmantoti vairāki teorētiskie modeļi, lai analizētu seksuālās uzmākšanās problēmu. Katrs no šiem modeļiem piedāvā unikālu skatījumu un analīzes ietvaru, kas palīdz izprast seksuālās uzmākšanās cēloņus, izplatību un sekas.

1.1. Sociālās kontroles teorija ¹⁰

Teorijas būtība



Sociālās kontroles teorija skaidro, kāpēc noteiktas uzvedības tiek regulētas vai neregulētas dažādās sociālajās grupās. Šī teorija aplūko, kā sabiedrības normas un vērtības ietekmē indivīdu uzvedību, kā arī to, kā tiek uzturēta sociālā kārtība. Sociālās kontroles teorija izvirza hipotēzi, ka seksuālā uzmākšanās var rasties, ja pastāv vāja sociālā kontrole un nepietiekamas sankcijas par nevēlamu uzvedību.

Sociālās kontroles teorija norāda, ka spēcīga sociālā kontrole un skaidras normas var mazināt seksuālās uzmākšanās izplatību, jo cilvēki ir vairāk motivēti ievērot pieņemtās uzvedības normas, baidoties no sociālajām sankcijām. Institūcijas, kas efektīvi piemēro noteikumus un soda par pārkāpumiem, var radīt vidi, kurā seksuālās uzmākšanās tiek uztverta kā nepieņemama un tiek aktīvi izskausta.

Galvenie principi ¹¹

1. **Sociālās normas un vērtības:** sociālās kontroles teorija uzsver, ka indivīdu uzvedība tiek virzīta un kontrolēta, pamatojoties uz sabiedrībā pastāvošajām normām un vērtībām. Normas ir uzvedības standarti, kas tiek uzskatīti par pieņemamiem sabiedrībā, bet vērtības ir plašāki uzskati, kas nosaka, kas ir labs vai slikts, pareizs vai nepareizs.

Pētījumos¹² ir atklāts, ka augstskolu kultūra un normas var būt būtiski faktori, kas ietekmē seksuālās uzmākšanās izplatību. Ja augstskolā pastāv kultūra un normas, kas neizprot vai

¹⁰ Jonathan H. Turner "Contemporary social theory"

¹¹ Hirschi, T. (1969). Causes of delinquency. Berkeley: University of California Press.

¹² Piemēram, pētījums: Perceptions of lecturers and students regarding discriminatory experiences and sexual harassment in academic medicine – results from a faculty-wide quantitative study

nenosoda seksuālo uzmākšanos, vai arī ja augstskolas administrācija nereaģē stingri uz sūdzībām, tas var radīt augstskolās vidi, kurā seksuālā uzmākšanās tiek pieļauta vai pat veicināta.

2. **Formālā un neformālā kontrole:** teorija uzsver atšķirību starp formālo un neformālo sociālo kontroli. Formālā kontrole ietver likumus, noteikumus un oficiālas institūcijas (piemēram, policija, tiesas), kas regulē uzvedību. Neformālā kontrole attiecas uz ģimenes, draugu un sabiedrības ietekmi, kas veicina atbilstību normām caur sociālo spiedienu, apstiprinājumu vai nosodījumu.
3. **Sociālās sankcijas:** sankcijas ir būtiska sociālās kontroles daļa, kas nodrošina, ka normas tiek ievērotas. Pozitīvās sankcijas ietver atļūdzības un apstiprinājumu par normatīvu uzvedību, kamēr negatīvās sankcijas ietver sodus un nosodījumu par normu pārkāpšanu. Efektīvas sankcijas ir būtisks instruments, lai nodrošinātu atbilstību normām. Pētījumi¹³ liecina, ka augstskolas, kurās par seksuālo uzmākšanos tiek piemērotas stingras sankcijas, piemēram, izslēgšana vai darba attiecību pārtraukšana, ir efektīvākas šīs problēmas risināšanā. Savukārt vietās, kur sankcijas ir vieglas vai netiek piemērotas konsekvēti, seksuālās uzmākšanās gadījumi var būt biežāki.

Sociālās kontroles teorijas praktiskais pienesums pētījumā

Tiesībsarga ieskatā sociālās kontroles teorija sniedz vairāku veidu praktisko pienesumu pētījumam par seksuālo uzmākšanos augstskolās Latvijā. Teorija ir noderīga, analizējot seksuālās uzmākšanos problēmu augstskolās, jo tā palīdz izprast, kā normu un vērtību sistēmas ietekmē uzvedību un reakcijas uz seksuālo uzmākšanos. Šī teorija pētījumā tiek izmantota, lai analizētu, vai esošie augstskolu ētikas kodeksi un sūdzību izskatīšanas procedūras ir pietiekami stingras (kā formālā kontrole) un efektīvas, lai novērstu seksuālo uzmākšanos, kā arī sodītu par pārkāpumiem.

¹³ Piemēram, Nancy Chi Cantalupo, William C. Kidder: A Systematic Look at a Serial Problem: Sexual Harassment of Students by University Faculty

1.2. Dzimumu lomu teorija¹⁴

Teorijas pamati



Dzimumu lomu teorija analizē, kā sabiedrības noteiktās dzimumu lomas ietekmē indivīdu uzvedību un attieksmi. Šī teorija apgalvo, ka dzimumu lomas ir sociāli konstruētas un tās nosaka, kā cilvēkiem jāuzvedas atkarībā no viņu dzimuma.

Dzimumu lomu teorija norāda, ka tradicionālās dzimumu lomas bieži vien pastiprina nevienlīdzību un diskrimināciju, kas var veicināt seksuālo uzmākšanos.

Piemēram, tradicionālās vīriešu lomas, kas uzsver agresivitāti un dominanci, var veicināt seksuāli uzmācīgu uzvedību, savukārt sievietes lomas, kas uzsver pakļaušanos un pasivitāti, var veicināt klusēšanu un neziņošanu par seksuālo uzmākšanos. Šī teorija arī palīdz izprast, kā dzimumu lomas un gaidas var ietekmēt to, kā cietušie un liecinieki reaģē uz seksuālo uzmākšanos.

Teorijas komponentes

Sociālās lomas: dzimumu lomas definē, kādus uzvedības modeļus sabiedrība sagaida no vīriešiem un sievietēm. Tradicionāli vīriešiem tiek piešķirta dominējoša, agresīva un racionāla loma, savukārt sievietēm – pakļāvīga, emocionāla un rūpīga loma. Piemēram, vīriešiem bieži tiek piešķirtas lomas, kas saistītas ar līderību un spēku, savukārt sievietēm – lomas, kas saistītas ar aprūpi un atbalstu. Pētījumi¹⁵ rāda, ka šādas lomas ir izplatītas inženierzinātnēs un tehniskajās nozarēs, kur dominē vīrieši.

Normatīvās gaidas: sabiedrība uzspiež konkrētas gaidas attiecībā uz dzimumu lomu izpaušmēm. Šīs gaidas ietekmē indivīdu izvēles un iespējas, radot ierobežojumus dzimumu lomām neatbilstošai uzvedībai. Piemēram, no sievietēm var tikt gaidīts, ka viņas būs vairāk saistītas ar mājas dzīvi un bērnu audzināšanu, savukārt no vīriešiem – ka viņi nodrošinās ģimenes iztiku.

Sociālā kontrole: tiek izmantoti dažādi sociālās kontroles mehānismi, lai nodrošinātu, ka indivīdi ievēro noteiktās dzimumu lomas. Šie mehānismi var būt formāli (likumi, noteikumi) vai neformāli

¹⁴ Janet Saltzman Chafetz: *Handbook of the Sociology of Gender*

¹⁵ Pētījums: *Sexual Harassment of Women: Climate, Culture, and Consequences in Academic Sciences, Engineering, and Medicine (2018)*

(sociālā spiediena, izsmiekla vai kritikas veidā). Piemēram, sabiedrība var nosodīt vīriešus, kuri izrāda emocionālu vājumu, vai sievietes, kuras cenšas iegūt vadošus amatus. Savukārt, sievietes var izlemt neaizstāvēt savas tiesības seksuālās uzmākšanās gadījumos, jo sabiedrība sagaida, ka viņas būs pakļāvīgas un pacietīgas. Tas rada vidi, kurā uzmākšanās paliek nepamanīta un nesodīta.

Dzimumu lomu teorijas praktiskais pienesums pētījumā

Tiesībsarga ieskatā dzimumu lomu teorija ir būtiska, lai izprastu seksuālās uzmākšanās problēmu Latvijas augstskolās. Tā piedāvā perspektīvu, kā tradicionālās dzimumu lomas un stereotipi ietekmē gan seksuālās uzmākšanās izplatību, gan cietušo un liecinieku reakcijas, tai skaitā informēšanu par tiesību pārkāpumiem.

Šajā pētījumā minētā teorija tiek vērtēta caur teorijas aspektu “sociālā mācīšanās”: dzimumu lomas tiek mācītas un stiprinātas caur izglītības sistēmu un citiem sociāliem kanāliem. Augstskolu vide var spēlēt būtisku lomu šo lomu uzturēšanā vai pārveidošanā. Piemēram, iniciatīvas, kas veicina dzimumu līdztiesību un izglītošanu par seksuālo uzmākšanos, var palīdzēt mainīt tradicionālās dzimumu lomas un mazināt seksuālās uzmākšanās izplatību.

1.3. Feministiskā teorija ^{16 17}



Feministiskā teorija uzsver dzimumu nevienlīdzības un varas dinamiku, kas bieži vien ir pamatā seksuālajai uzmākšanai. Šī teorija apgalvo, ka seksuālā uzmākšanās ir viena no dzimumu diskriminācijas formām, kas izpaužas kā vīriešu dominance pār sievietēm. Feministiskā teorija akcentē varas asimetriju starp dzimumiem un to, kā šī asimetrija tiek uzturēta un pastiprināta caur seksuālo uzmākšanos.

Feministiskā teorija piedāvā arī analīzes rīkus, lai izprastu, kā seksuālā uzmākšanās tiek normalizēta sabiedrībā un kā tā ietekmē sieviešu un citu marginalizēto grupu dzīves kvalitāti. Šī teorija arī palīdz izprast, kā institūcijas un sociālās normas var uzturēt un attaisnot seksuālo uzmākšanos.

¹⁶ [Stanford Encyclopedia of Philosophy: Liberal feminism](#)

¹⁷ Delamont, S. (Ed.). (1989). *Feminism and sociological theory*. Sage Publications.

Piemēram, ja augstskolu administrācijas nereaģē adekvāti uz sūdzībām par seksuālo uzmākšanos, tas var radīt iespaidu, ka šāda uzvedība ir pieņemama un nesodāma, tādējādi pastiprinot varas asimetriju.

Feministiskās teorijas praktiskais pienesums pētījumā

Šajā pētījumā feministiskā teorija tiek izmantota, lai analizētu, kā dzimumu nevienlīdzība un varas dinamika ietekmē seksuālās uzmākšanās izplatību Latvijas augstskolās. Tas palīdz identificēt, kādas institucionālās un sociālās izmaiņas būtu nepieciešamas, lai panāktu dzimumu līdztiesību un izskaustu seksuālo uzmākšanos.

Tiesībsarga ieskatā feministiskā teorija sniedz vairākus praktiskus rīkus un stratēģijas, kas var palīdzēt izprast un risināt seksuālās uzmākšanās problēmu augstskolās (skatīt zemāk).

1. Varas dinamika un institucionālā kultūra

Praktiskais pielietojums:

- **Analīze par varas asimetriju:** feministiskā teorija palīdz izprast, kā varas dinamika starp studentiem un pasniedzējiem vai kolēģiem var veicināt seksuālo uzmākšanos. Piemēram, pasniedzēji, kuriem ir liela vara pār studentiem (piemēram, atzīmju piešķiršana, rekomendāciju sniegšana), var izmantot šo varu, lai manipulētu vai uzmāktos.
- **Institucionālās kultūras pārmaiņas:** feministiskā teorija mudina institūcijas pārskatīt un mainīt savas kultūras normas un prakses, lai novērstu seksuālās uzmākšanās riskus. Tas ietver apmācību programmu ieviešanu, kas izglīto par dzimumu līdztiesību un seksuālās uzmākšanos novēršanu.

2. Dzimumu lomu analīze un stereotipu mazināšana

Praktiskais pielietojums:

- **Dzimumu lomu ietekmes izpratne:** feministiskā teorija palīdz izprast, kā tradicionālās dzimumu lomas un gaidas ietekmē seksuālās uzmākšanās izplatību. Sievietes var būt mazāk

izlēmīgas ziņot par seksuālo uzmākšanos, jo sabiedrība sagaida, ka viņas būs pakļāvīgas un pacietīgas.

- **Stereotipu mazināšana:** feministiskā teorija rosina veidot iekļaujošāku vidi, kurā tiek apzināti un mazināti dzimumu lomu stereotipi, kas veicina seksuālo uzmākšanos. Tas ietver pasākumus, kas veicina sieviešu pašapziņu un spēju aizstāvēt savas tiesības. Feministiskā teorija uzsver izglītības nozīmi, lai veicinātu dzimumu līdztiesību un mazinātu seksuālo uzmākšanos. Apmācības programmas var ietvert informāciju par dzimumu lomu stereotipiem, varas dinamiku un interseksionalitāti. Var pieminēt Eurofound veikto pētījumu, kura rezultāti skaidri norāda, ka dzimumu stereotipu mazināšana un integrētas preventīvās kampaņas var samazināt seksuālās uzmākšanās biežumu, taču ietekmes līmenis ir atkarīgs no katras organizācijas un valsts sociāli kulturālajiem apstākļiem. Pētījuma dati apliecina, ka vispārējā izpratnes, ziņošanas un politikas pilnveidošana, kas balstīta uz dzimumu līdztiesības un stereotipu mazināšanas principiem, veicina drošāku un atbalstošāku vidi¹⁸.

3. Interseksionalitātes pieeja

Praktiskais pielietojums:

- **Dažādu apspiešanas formu izpratne:** feministiskā teorija uzsver interseksionalitāti – kā dažādas apspiešanas formas (dzimums, rase, klase) krustojas un pastiprina viena otru. Tas ir būtiski, lai saprastu, ka sievietes no dažādām etniskajām un sociālajām grupām var piedzīvot seksuālo uzmākšanos atšķirīgi.
- **Politiku un pasākumu pielāgošana:** feministiskā teorija rosina veidot politiku un pasākumus, kas ņem vērā dažādu grupu īpašās vajadzības un problēmas, lai efektīvāk novērstu seksuālo uzmākšanos un atbalstītu cietušos. Jau minētajā Eurofond pētījumā tiek atzīmēts, ka, palielinoties informētībai par tiesībām un atbalsta mehānismiem darba vietās, darbinieki biežāk ziņo par pārkāpumiem, bet vienlaicīgi ar laiku samazinās pats seksuālās uzmākšanās gadījumu biežums.

¹⁸ Eurofond pētījums: [Violence and harassment in European workplaces: Extent, impacts and policies](#)

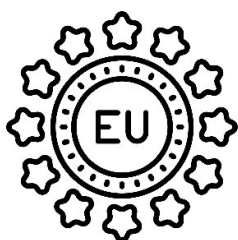
2. “Seksuālā uzmākšanās”: definīcija



Šajā pētījuma sadaļā tiks apskatītas un salīdzinātas seksuālās uzmākšanās definīcijas, kas atrodamas Eiropas Savienības (turpmāk - ES) un starptautisko tiesību aktos, kā arī analizēta seksuālās uzmākšanās definīcijas problemātika nacionālajā regulējumā.

2.1. Seksuālās uzmākšanās definīcijas Eiropas Savienības tiesību aktos

ES primārajos tiesību aktos (dibināšanas līgumi, Eiropas Pamattiesību harta) nav iekļauta seksuālās uzmākšanās definīcija, taču tās nosodījums tiek ielasīts caur dzimumu diskriminācijas aizliegumu, kas ir ietverts Eiropas Pamattiesību hartas 21.pantā un Līguma par Eiropas Savienības darbību 19.pantā. Šīs normas deleģē ES institūcijām pilnvaras paredzēt pasākumus cīņai ar visa veida diskrimināciju, tai skaitā diskrimināciju uz dzimuma pamata. Šī primārajos tiesību aktos nostiprinātā pieeja ir tālāk attīstīta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2012/29/ES, *ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj*



Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, kuras 17.apsvērums definē uz dzimumu balstīto vardarbību kā vardarbību, kas ir vērsta pret personu tās dzimuma dēļ vai kas nesamērīgā pārsvarā skar konkrēta dzimuma personas. Šī direktīva arī definē uz dzimumu balstīto vardarbību kā vienu no diskriminācijas veidiem, precizējot, ka uz dzimuma balstītā vardarbība

ietver arī seksuāla rakstura vardarbību - izvarošanu, vardarbīgu dzimumtiesmes apmierināšanu un **seksuālo uzmākšanos**. Tomēr Direktīva 2012/29/ES nesniedz detalizētāku seksuālās uzmākšanās definīciju vai aprakstu.

Šāds apraksts un definīcija ir atrodami citās ES direktīvās – Padomes Direktīvā 2004/113/EK, ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu (turpmāk – Direktīva 2004/113/EK), Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2006/54/EK par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (turpmāk – Direktīva 2006/54/EK), Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2010/41/ES par to, kā piemērot vienlīdzīgas attieksmes principu vīriešiem un

sievietēm, kas darbojas pašnodarbinātas personas statusā, un ar kuru atceļ Padomes Direktīvu 86/613/EEK (turpmāk – Direktīva 2010/41/ES).

Zemāk pievienotā tabula uzskaita Direktīvās 2004/113/EK, 2006/54/EK un 2010/41/ES ietvertās seksuālās uzmākšanās definīcijas:

Direktīva 2004/113/EK, 2 d) pants	“seksuāla uzmākšanās” - jebkāda veida personai nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi.
Direktīva 2006/54/EK, 2 d) pants	“seksuāla uzmākšanās” - jebkāda veida nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir kādas personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi.
Direktīva 2010/41/ES, 3 d) pants	“seksuāla uzmākšanās” - jebkāda veida nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir kādas personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi.

Ir jāatzīmē arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2024/1385/ES par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē apkarošanu (turpmāk – Direktīva 2024/1385/ES). Šī ir hronoloģiski jaunākā direktīva un tā apstiprina iepriekšējās direktīvās noteiktās seksuālās uzmākšanās definīcijas, papildus uzsverot, ka seksuālās uzmākšanās incidentiem ir negatīva ietekme gan uz cietušajiem, gan viņu darba devējiem. Direktīva 2024/1385/ES pirmo reizi nosaka arī dažādus atbalsta pasākumus, proti, ja par seksuālu uzmākšanos valsts tiesību aktos ir paredzēta kriminālatbildība, gan cietušajām personām, gan darba devējiem būtu jānodrošina iekšēju vai ārēju konsultantu pakalpojumi, kuros būtu jāietver informācija par to, kā pienācīgi risināt seksuālas uzmākšanās gadījumus darbā un kādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir pieejami, lai atlaistu noziedzīga nodarījuma izdarītāju. Tāpat Direktīva 2024/1385/ES paplašina iepriekšējās direktīvās noteikto seksuālās uzmākšanās veidu uzskaitījumu ar kiberuzmākšanās definīciju, ar to domājot

seksuālu uzmākšanos, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. Direktīvas ieskatā, dalībvalstīm būtu jāparedz minimālie noteikumi attiecībā uz kiberuzmākšanās nodarījumu, lai aptvertu pašus nopietnākos kiberuzmākšanās veidus. Šajos minimālajos noteikumos attiecībā uz kiberuzmākšanās nodarījumu būtu jāiekļauj arī nelūgta attēla, video vai cita līdzīga materiāla, kurā attēloti dzimumorgāni, nosūtīšana personai, ja šāda rīcība minētajai personai varētu radīt smagu psiholoģisku kaitējumu. Direktīvā ir īpaši atzīmēts, ka atkailināšanās, izmantojot tiešsaistes tehnoloģijas, ir izplatīts sieviešu iebiedēšanas un apklusināšanas veids.

2.1.1. Salīdzinošā analīze: Eiropas Savienības un Stambulas konvencijas definīcijas

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka ES direktīvu tvērums ir ierobežots, proti, tās ir attiecināmas uz nodarbinātības un preču-pakalpojumu pieejas sfēru, vai arī vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē. Uz šo aspektu kā problemātisku ir norādījis arī Eiropas Parlaments savā 2023.gada 1.jūnija rezolūcijā par seksuālās uzmākšanās ES un kustības “MeToo” izvērtēšanu.¹⁹ Rezolūcijā Eiropas Parlaments atzina, ka seksuālā uzmākšanās ES tiesību aktos nav vispārīgi definēta, par to nav noteikta kriminālatbildība, tādā veidā radot situāciju, kurā cietušo tiesības un aizsardzība dalībvalstīs ir sadrumstalotas. Eiropas Parlaments atzina, ka spēkā esošie ES tiesību akti nav izrādījušies pietiekami efektīvi, lai praksē novērstu un apkarotu seksuālo uzmākšanos, jo ES tiesību aktos ietvertās definīcijas līdz šim ir bijušas saistītas ar centieniem aizsargāt tikai pakalpojumu sniegšanas un nodarbinātības vidi. Tai pašā laikā Eiropas Parlaments norādīja, ka saskaņā ar Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu²⁰ (turpmāk - Stambulas konvencija), kurai ES pievienojās 2023.gada 28.jūnijā, ir nepieciešami stingrāki ES tiesību akti, lai apkarotu ar dzimumu saistīto vardarbību un paplašinātu izpratni par seksuālās uzmākšanās nepieļaujamību arī ārpus darba un pakalpojumu sniegšanas vides.

Jāatzīmē, ka tieši Stambulas konvencija ietver vienu no visaptverošākajām seksuālās uzmākšanās juridiskajām definīcijām. Stambulas konvencijas 40.pants nosaka, ka seksuāla uzmākšanās ir:

¹⁹ Eiropas Parlamenta 2023.gada 1.jūnija [rezolūcija](#) par seksuālās uzmākšanās ES un kustības “MeToo” izvērtēšanu, P9_TA(2023)0217.

²⁰ [Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu](#)

“jebkāda nevēlama verbāla, neverbāla vai fiziska seksuālā uzvedība, kuras mērķis vai sekas ir cilvēka cieņas aizskaršana, īpaši tad, ja tiek radīta iebiedējoša, naidīga, pazemojoša, apkaunojoša vai uzbrūkoša vide”.

Šo definīciju Eiropas Parlaments ir atzinis par vienu no pasaulē modernākajām, atzīmējot, ka šī definīcija ir daudz aptverošāka nekā ES tiesību aktos paredzētās definīcijas, jo tā savā tvērumā nav ierobežota ar nodarbinātības vai preču-pakalpojumu saņemšanas vidi. Tomēr saturiski Stambulas konvencijā ietvertā definīcija balstās uz tādiem pašiem pamatprincipiem, kā ES direktīvās ietvertās definīcijas.

Plašāk šī definīcija ir izskaidrota Stambulas konvencijas Paskaidrojošajā ziņojumā, un, proti²¹:

nevēlamai seksuālai uzvedībai piemīt vairākas pazīmes – tai ir seksuāls raksturs, tā var būt gan verbāla, gan neverbāla, gan fiziska, bet tā vienmēr ir cietušajai personai nevēlama, proti, tā tiek uzspiesta no malas. Kā papildus elements ir jāatzīmē nodoms aizskart cietušās personas cieņu, radot tādu vidi, kurā personai būtu fiziski vai psiholoģiski nepatīkami atrasties

Papildus tam, Paskaidrojošajā rakstā ir ietverti arī praktiski un uzskatāmi piemēri tam, kā var izpausties fiziskā, verbālā un neverbālā uzmācšanās. Fiziska rīcība parasti ietver fizisku saskarsmi vai kontaktu starp cietušo un varmāku; verbāla rīcība attiecas uz skaņām vai komunikāciju, un tā var notikt vārdiski vai rakstveidā (seksuāla rakstura vai nokrāsas piezīmes, uzbāzīgi piedāvājumi vai aicinājumi uz tikšanos, personiska rakstura jautājumi). Visbeidzot, neverbāla rīcība ir jebkāda veida komunikācija, kas neietver vārdus vai skaņas, piemēram, mīmika, žesti, dažāda veida seksuālu, tai skaitā, erotisku vai pornogrāfisku attēlu demonstrēšana, seksuālu darbību imitēšana citu personu klātbūtnē.

²¹ Paskaidrojošais ziņojums par Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, 208.-209.rindkopa.

2.1.2. Seksuālās uzmākšanās definīcijas evolūcija digitālajā vidē

2021.gada 20.oktobrī GREVIO ekspertu grupa, kas ir Stambulas konvencijas uzraudzības institūcija, publicēja Vispārējo rekomendāciju Nr.1 par vardarbības pret sievietēm digitālo dimensiju.²²

Atsevišķa nodaļa dokumentā ir veltīta seksuālajai uzmākšanai tiešsaistes vidē, kur GREVIO interpretatīvi paplašina Stambulas konvencijas 40.panta tvērumā ietilpstošās darbības ar šādiem piemēriem²³:

dalīšanās ar attēliem un video ierakstiem bez personas piekrišanas; intīma rakstura attēlu un video ierakstu iegūšana un izplatīšana bez personas piekrišanas; seksualizēts bulings; kiberflašings; draudi, piespiešana un izspiešana. GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 ir ietverti arī tādi piemēri kā dziļviltojuma izmantošanu seksualizēta un pornogrāfiska satura radīšanā, aizskarošu komentāru un piezīmju izplatīšana, izmantojot sociālos tīklus, seksuālu un pornogrāfisku materiālu nosūtīšana, izmantojot tiešsaistes vietnes, lietotnes, kā arī citas datņu apmaiņas programmas un tehnoloģijas.

Jāatzīmē, ka GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 iestrādātās pieejas lielā mērā saskan ar prasībām, kuras ir izvirzītas Direktīvā 2024/1385/ES, tādējādi gan ES, gan Eiropas Padomes institūciju pieeja ir savstarpēji harmonizēta, atzīstot, ka mūsdienās seksuālā uzmākšanās kā parādība aptver visus ikdienas vides aspektus (ieskaitot digitālo vidi).

²² GREVIO Vispārējā rekomendācija Nr.1 par vardarbības pret sievietēm digitālo dimensiju

²³ Turpat, 37. – 39.rindkopas.

2.1.3. Stambulas konvencijas ietekme uz seksuālās uzmākšanās definīciju

Pievienotā tabula ietver galvenās kopīgās un atšķirīgās iezīmes seksuālās uzmākšanās definīcijā ES tiesību aktos un Stambulas konvencijā.

ES direktīvas definē “**uzmākšanos**”²⁴ jeb “**aizskaršanu**”²⁵, kā arī izdala “**seksuālo uzmākšanos**” kā atsevišķu uzmākšanās veidu, savukārt Stambulas konvencija definē “**seksuālo uzmākšanos**”²⁶.

Uzmākšanās: ES direktīvas

- Nevēlama rīcība saistībā ar kādas personas dzimumu, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, degradējošas, pazemojošas vai aizskarošas vides radīšana.

Seksuālā uzmākšanās: ES direktīvas

- Kiberuzmākšanās - uzmākšanās, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (piemēram, nelūgta attēla, video vai cita līdzīga materiāla, kurā attēloti dzimumorgāni, nosūtīšana personai; pornogrāfiska satura radīšana, izmantojot dziļviltojumu) ja šāda rīcība minētajai personai varētu radīt smagu psiholoģisku kaitējumu.
- Jebkāda veida personai nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi.

Seksuālā uzmākšanās: Stambulas konvencija

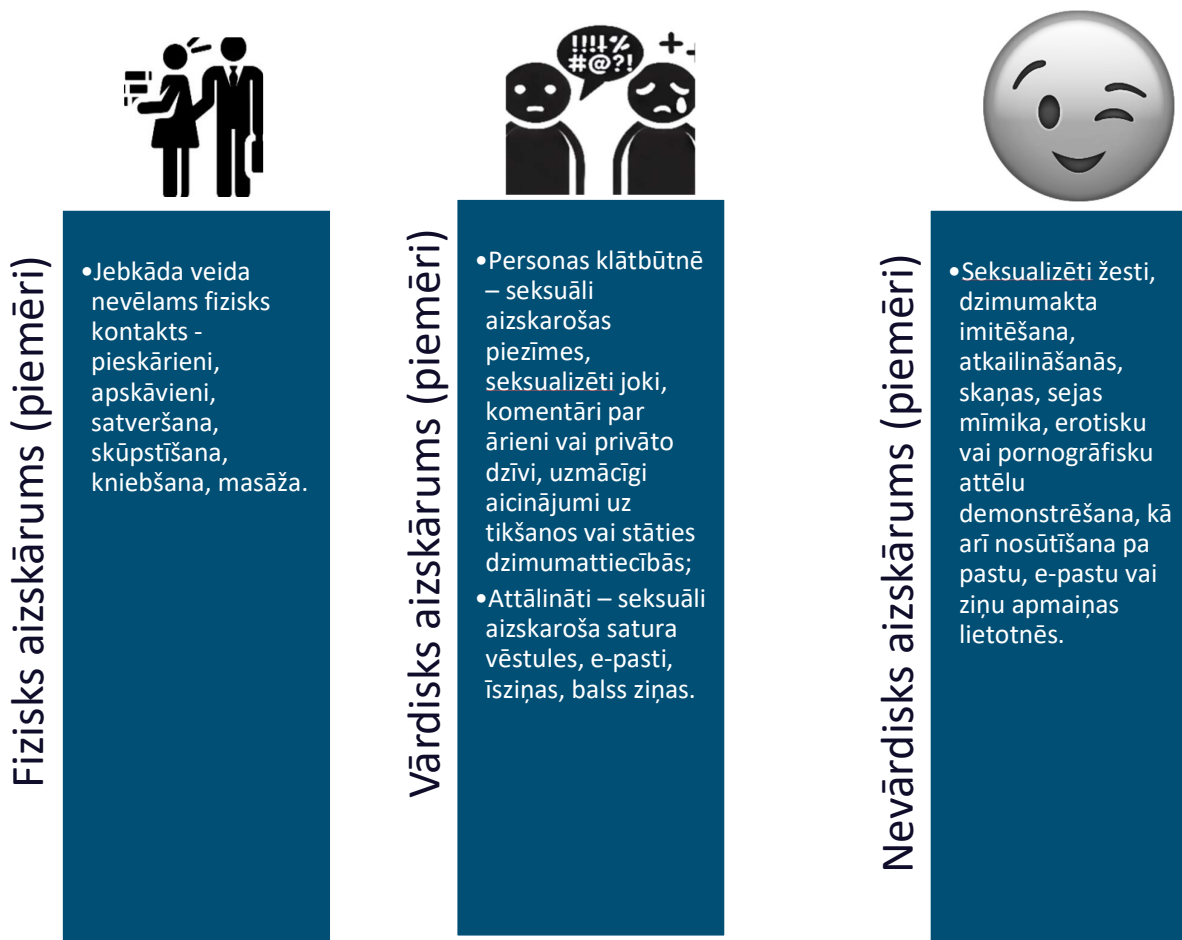
- Jebkāda nevēlama verbāla, neverbāla vai fiziska seksuālā uzvedība, kuras mērķis vai sekas ir cilvēka cieņas aizskaršana, īpaši tad, ja tiek radīta iebiedējoša, naidīga, pazemojoša, apkaunojoša vai uzbrūkoša vide.

²⁴ Direktīvas 2004/113/EK 2.panta pirmās daļas c) punkts; Direktīvas 2006/54/EK 2.panta pirmās daļas c) punkts.

²⁵ Direktīvas 2010/41/ES 3.panta pirmās daļas c) punkts.

²⁶ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu

Gan Direktīvas, gan Stambulas konvencija izdala trīs veidus, kā var izpausties seksuālā uzmākšanās – kā fiziska darbība, vārdisks (verbāls) aizskārums vai nevārdisks (neverbāls) aizskārums. Direktīvas un arī Stambulas konvencija neizdala kādu no minētajiem veidiem pēc smaguma pakāpes.



2.1.4. Kopējie un atšķirīgie elementi seksuālās uzmākšanās definīcijā Eiropas Savienībā un Stambulas konvencijas ietvaros

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir izceljami šādi kopēji elementi, kas raksturo seksuālās uzmākšanās gadījumus (ES direktīvu un Stambulas konvencijas ietvarā):

- **Rīcības nevēlamais raksturs.** Šis ir zināmā mērā subjektīvs kritērijs, jo tikai persona, pret kuru ir vērsta rīcība, var izlemt, vai tā ir pieņemama vai arī nevēlama. Turklāt, rīcība, kas sākotnēji tika uztverta kā pieņemama, var vēlāk kļūt par nevēlamu.

- **Rīcībai vienmēr ir seksuāls konteksts.** Šis savukārt ir objektīvi konstatējams kritērijs. Nekonstatējot rīcības seksuālo raksturu, tā tik un tā ir “uzmākšanās” direktīvu izpratnē, taču tā nebūs “seksuāla uzmākšanās”.
- **Rīcības mērķis, nolūks un sekas.** Seksuālā uzmākšanās vienmēr būs vērsta uz personas cieņas aizskaršanu un pazemošanu. Šis elements kopsakarā ar citiem iepriekš minētajiem var palīdzēt nošķirt komplimentu izteikšanu sadzīves situācijā no uzbāzīgām seksuāla rakstura piezīmēm, komentāriem vai jokiem. Turklāt minētās darbības rada tādu vidi, kurā personai būtu fiziski vai psiholoģiski nepatīkami atrasties.²⁷
- **Digitālā vide.** Ietilpst Stambulas konvencijas 40.panta tvērumā atbilstoši GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 sniegtajai interpretācijai, kā arī ir aptverta Direktīvas 2024/1385/ES normās. Dalīšanās ar attēliem un video ierakstiem bez personas piekrišanas; intīma rakstura attēlu un video ierakstu iegūšana un izplatīšana bez personas piekrišanas; seksualizēts bulings; kiberflašings; draudi, piespiešana un izspiešana.²⁸ GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 ir ietverti arī piemēri minētajām darbībām, kas ietver dziļviltojumu izmantošanu seksualizēta un pornogrāfiska satura radīšanā, aizskarošu komentāru un piezīmju izplatīšanu, izmantojot sociālos tīklus, seksuālu un pornogrāfisku materiālu nosūtīšanu, izmantojot tiešsaistes vietnes, lietotnes, kā arī citas datņu apmaiņas programmas un tehnoloģijas.²⁹

Papildus Stambulas konvencija norāda uz varas stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, kas var attiekties uz situācijām, kurās cietusī persona un varmāka ir savstarpēji pazīstami un atrodas atšķirīgās varas un sociālās hierarhijas pozīcijās.³⁰

²⁷ Paskaidrojošais ziņojums par Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, 208.-209.rindkopa.

²⁸ GREVIO Vispārējā rekomendācija Nr.1 par vardarbības pret sievietēm digitālo dimensiju

²⁹ Turpat, 37. – 39.rindkopas.

³⁰ Turpat.

2.2. Seksuālās uzmākšanās definīcija nacionālajā regulējumā

2.2.1. Seksuālās uzmākšanās aizliegums Darba likumā, Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likumā un Patērētāju tiesību aizsardzības likumā

Darba likuma 29.panta septītā daļa, Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likuma 4.panta ceturrtā daļa un Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 3.¹ panta astotā daļa aizliedz “personas aizskaršanu”, ar to saprotot nevēlamu rīcību, kas saistīta ar cietušā piederību pie noteikta dzimuma, tajā skaitā — seksuāla rakstura rīcību, ja šādas rīcības mērķis vai rezultāts ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas, degradējošas vai aizskarošas vides radīšana. Šajās normās lietotā definīcija izmanto ES tiesībās paredzēto pieeju, proti, vispārīgi definējot aizskaršanu jeb uzmākšanos, kā arī atsevišķi izceļot aizskaršanu, kurai ir seksuāls raksturs. Minētais ir izskaidrojams ar to, ka konkrētās Darba likuma, Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likuma un Patērētāju tiesību aizsardzības likuma normas pēc būtības pārņem Direktīvas 2004/113/EK, Direktīvas 2010/41/ES un Direktīvas 2006/54/EK prasības.

2.2.2. Administratīvo sodu un kriminālatbildības piemērošana seksuālās uzmākšanās gadījumos

2024.gada 14.novembrī Saeima pieņēma grozījumus Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā, papildinot likumu ar jaunu 11.² pantu³¹, kas definē seksuālu uzmākšanos kā personai nevēlamu seksuāla rakstura fizisku, mutvārdu vai rakstveida darbību, kas vērsta uz cieņas aizskaršanu un kas nostādījusi personu iebiedējošos, naidīgos, pazemojošos, degradējošos vai aizskarošos apstākļos. Par šādām darbībām var piemērot naudas sodu līdz 700 eiro. Kompetence veikt administratīvā pārkāpuma procesu par seksuālu uzmākšanos ir piekritīga Valsts policijai, kas jau izmeklē kriminālprocesus par seksuāliem noziegumiem. Minētā norma stājas spēkā 2024.gada 10.decembrī.

³¹ [Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā](#)

Līdzīgi, noteiktos gadījumos var iestāties kriminālatbildība atbilstoši Krimināllikuma 159.pantam “Izvarošana” un 160.pantam “Seksuāla vardarbība”, taču ir jāuzsver ka minētās normas kriminalizē tikai pašas smagākas seksuāla rakstura darbības, kurām ir vardarbīgs raksturs.

2.3. Atsevišķu Eiropas valstu normatīvais regulējums

Lai iepazītos ar citās valstīs piemēroto normatīvo regulējumu, praksi un pieredzi, 2024.gada aprīlī tiesībsargs veica aptauju, izmantojot [EQUINET](#) (Eiropas vienlīdzības iestāžu tīkls) un [ENNHRI](#) (Eiropas nacionālo cilvēktiesību institūciju tīkls) piedāvātās informācijas apmaiņas un sadarbības iespējas.

Šajā aptaujā EQUINET un ENNHRI tīklu dalībvalstu vienlīdzības un cilvēktiesību institūcijām tiesībsargs lūdza sniegt informāciju par nacionālo normatīvo regulējumu, kas definē seksuālu uzmācšanos; augstskolu uzdevumus, nosakot iekšējo ētikas regulējumu un izveidojot iekšējās institūcijas, kas var izskatīt sūdzības par augstskolu ētikas kodeksu pārkāpumiem, kā arī to, kā tiek nodrošināta šo institūciju neatkarība un objektivitāte lēmumu pieņemšanā (skatīt pielikumu Nr.1).

Uz aptaujas jautājumiem tika saņemtas atbildes no 17 valstīm – Albānijas, Apvienotās Karalistes, Beļģijas (gan federālā, gan Flandrijas provinces līmenī), Čehijas, Dānijas, Grieķijas, Gruzijas, Horvātijas, Igaunijas, Īrijas, Kipras, Kosovas, Maltas, Nīderlandes, Slovākijas, Spānijas un Zviedrijas.

2.3.1. Seksuālās uzmākšanās definīcija un sankcijas

	Normatīvā regulējuma darbības sfēra				
	<i>Administratīvais/ krimināltiesiskais regulējums</i>	<i>Darba tiesiskais regulējums</i>	<i>Vispārējais pretdiskriminācijas regulējums</i>	<i>Vispārējais līdztiesības/ dzimumu līdztiesības regulējums</i>	<i>Cits</i>
Albānija	X	X	X	X	
Apvienotā Karaliste				X	
Beļģija	X	X		X ³²	X ³³
Čehija	X ³⁴		X		
Dānija				X	
Grieķija		X ³⁵			X ³⁶
Gruzija			X	X ³⁷	
Horvātija	X		X	X	
Igaunija	X ³⁸			X	
Īrija	X	X		X	
Kipra		X ³⁹			X ⁴⁰
Kosova	X				
Malta				X	
Nīderlande	X			X	
Slovākija			X ⁴¹		
Spānija				X	
Zviedrija			X		

Valstīs, kurās normatīvajā regulējumā ir ietverta seksuālās uzmākšanās definīcija, definīcijas struktūrā parasti tiek izmantota tāda pati pieeja kā ES direktīvās un Stambulas konvencijā. Proti, seksuālā uzmākšanās tiek definēta kā personai nevēlama seksuāla rakstura rīcība, kas var izpausties trīs veidos (kā fiziska, verbāla vai neverbāla rīcība) ar konkrētu mērķi aizskart personas cieņu, vai arī šī rīcība rada noteiktas sekas - iebiedējošu, naidīgu, pazemojošu, apkaunojošu vai

³² Gan federālā, gan Flandrijas reģiona līmenī.

³³ Flandrijas parlaments 2024.gada decembrī pieņēma dekrētu par nepieņemamām darbībām augstākās izglītības vidē.

³⁴ Čehijas Krimināllikums kriminalizē tikai smagākos seksuālās uzmākšanās veidus, kas ietver vardarbību.

³⁵ Regulējums, kas nosaka dzimumu līdztiesību nodarbinātības jomā.

³⁶ Stambulas konvencijas ratifikācijas likums.

³⁷ Gan vispārējais līdztiesības regulējums, gan dzimumu līdztiesības regulējums.

³⁸ Regulējums, kas pēc būtības ir analogisks administratīvā pārkāpuma procesam – par sodāmu tiek uzskatīta rīcība, kurai ir fizisks raksturs.

³⁹ Regulējums, kas nosaka dzimumu līdztiesību nodarbinātības jomā.

⁴⁰ Speciālais likums, kas kriminalizē vardarbību ģimenē un vardarbību pret sievietēm.

⁴¹ Slovākijas vispārējā diskriminācijas aizlieguma likuma darbības sfēra ietver tikai nodarbinātību, sociālo palīdzību, veselības aprūpi, pieeju precēm un pakalpojumiem, izglītību.

uzbrūkošu vidi. Līdzība ar ES direktīvām ir saistīta ar šo direktīvu pārņemšanas procesu, proti, tajās iestrādātā definīcija un pieeja, kuras tvērums attiecas uz dzimumu līdztiesību nodarbinātības vai preču un pakalpojumu sniegšanas sfērās, tika attiecīgi transponēta dalībvalstu valstu tiesību aktos, kas regulē nodarbinātības jomu vai vispārējos diskriminācijas novēršanas vai dzimumu līdztiesības likumos. Raksturīgi, ka šī pieeja ir izmantota ne tikai ES dalībvalstīs, bet arī citās valstīs, kas varētu būt saistīts ar ES kandidātvalsts statusu un nacionālo tiesību aktu saskaņošanu, lai tie atbilstu ES *acquis* prasībām. Nedaudz savādāku pieeju ir izvēlējušās Grieķija un Kipra, kuras ir pārņēmušas arī Stambulas konvencijas definīciju, šo definīciju ietverot speciālajos likumos, ar kuriem tā tika ratificēta.

Valstīs, kurās par seksuālo uzmākšanos ir paredzēta administratīvā vai kriminālatbildība, ir novērojamas atšķirības starp piemērojamajam sankcijām.

Visbargākais sods ir paredzēts Albānijā, kur par seksuālo uzmākšanos var piespriest brīvības atņemšanu no viena līdz pieciem gadiem (no trīs līdz septiņiem gadiem par kvalificētu nodarījumu).

Kosovas Kriminālkodekss par seksuālo uzmākšanos paredz naudas sodu vai brīvības atņemšanu līdz trīs gadiem. Interesanti, ka viens no kvalificētā sastāva veidiem ir seksuāla uzmākšanās, ko izdarījis skolotājs vai pasniedzējs – šādā gadījumā norma kā iespējamo sankciju paredz tikai brīvības atņemšanu no sešiem mēnešiem līdz trīs gadiem. Tai pašā laikā process par seksuālo uzmākšanos tiek uzsākts tikai pēc personas iesnieguma.

Beļģijā iespējamais sods ir arests līdz 15 dienām vai naudas sods apmērā no 50 līdz 300 EUR. Gadījumos, kad cietušais ir mazākaizsargāta persona, piemērojamā sankcija tiek dubultota.

Salīdzinājumam Igaunijā, kur par šādu nodarījumu ir paredzēta administratīvā atbildība, iespējamās sankcijas ir naudas sods līdz 300 vienībām (viena vienība – 4 EUR), administratīvais arests līdz 30 dienām vai autovadītāja tiesību atņemšana. Juridiskajai personai piemērojamais sods var sasniegt 2000 EUR apmēru.

Īrijā personai par seksuālo uzmākšanos var tikt piespriests gan naudas sods, gan brīvības atņemšana, turklāt šos sodus nosaka nevis krimināltiesiskais regulējums, bet gan normatīvais regulējums darba tiesiskajās attiecībās un līdztiesības jomā.

Spānijā par darbībām, kas ietver seksuālās uzmākšanās pazīmes nodarbinātības, pakalpojumu sniegšanas vai izglītības jomā, var piespriest naudas sodu vai arī brīvības atņemšanu no 6 līdz 12 mēnešiem un aizliegumu ieņemt noteiktu amatu. Ja cietusī persona ir bijusi atkarības vai pakļautības stāvoklī no vainīgā, tad piemērojamais brīvības atņemšanas sods var sasniegt robežu no diviem līdz trīs gadiem kopā ar aizliegumu ieņemt noteiktu amatu.

2.3.2. Ētikas kodeksi, ētikas komisijas un padomes augstskolās

Atbildot uz jautājumiem par pienākumu augstskolām pieņemt ētikas kodeksus, tai skaitā, iekļaujot normas par rīcību seksuālās uzmākšanās gadījumā, un pienākumu veidot ētikas komisijas, lielākajā daļā no valstīm, kas sniedza atbildes uz aptauju, spēkā esošais normatīvais regulējums neuzliek par pienākumu augstskolām izveidot īpašas ētikas vai disciplinārās padomes, kā arī pieņemt iekšējos ētikas kodeksus vai noteikumus.

Pie izņēmumiem ir jāatzīmē Albānija, kur augstskolām ir likumā noteikts pienākums izveidot ētikas institūcijas, taču pats iekšējais ētikas regulējums tiek atstāts augstskolas ziņā. Beļģijas Flandrijas reģiona regulējums paredz, ka augstskolām ir jāizveido šādas institūcijas, kā arī jānosaka neatkarīgas kontaktpersonas, kurām var ziņot par uzmākšanās gadījumiem. Grieķijā normatīvais regulējums paredz gan ētikas komisiju izveidi, gan uzliek tām pienākumu apstiprināt iekšējo regulējumu. Vēl jo vairāk, saskaņā ar šo regulējumu katrā augstskolā ir jāizveido arī Dzimumu līdztiesības un diskriminācijas novēršanas komisija, kuras uzdevumos, cita starpā, ietilpst sūdzību izskatīšana par dažādiem uzmākšanās, tai skaitā, seksuālās uzmākšanās gadījumiem. Arī Kiprā augstskolām ir pienākums izstrādāt iekšējos ētikas noteikumus. Kosovā galvenās augstskolas un tās institūciju statuss ir regulēts ar atsevišķu likumu, kas paredz pienākumu augstskolai izstrādāt iekšējos ētikas noteikumus, no kā savukārt izriet pienākums izveidot īpašu ētikas padomi, kā arī nozīmēt personu, kas ir pilnvarota izskatīt sūdzības par seksuālās uzmākšanās gadījumiem.

Apvienotajā Karalistē uz augstskolām attiecas ar likumu noteikts pienākums aizsargāt studējošos no jebkāda veida uzmākšanas, tai skaitā seksuālās uzmākšanās, no kā savukārt izriet augstskolas pienākums pieņemt attiecīga rakstura iekšējos ētikas noteikumus.

Horvātijā līdzīga rakstura pienākums – aizsargāt personas no uzmākšanās - izriet no vispārējā darba tiesiskā regulējuma un attiecas uz visiem publiskā un privātā sektora darba devējiem, taču praksē iekšējo ētikas normu piemērošana seksuālās uzmākšanās gadījumos ir diezgan fragmentēta un

nevienveidīga. Igaunijā normatīvais regulējums tieši šādu pienākumu neuzliek, taču tas netieši izriet no dzimumu līdztiesības regulējuma, kas piemērojams izglītības iestādēm. Līdzīga pieeja ir arī Īrijā un Spānijā, kur augstskolām ir pienākums noteikt pasākumus dzimumu līdztiesības nostiprināšanai, kas savukārt ietver pasākumus aizsardzībai pret uzmākšanos studiju vidē.

2.3.3. Sekas, sankcijas par seksuālo uzmākšanos, labās prakses piemēri augstskolu vidē

Visbiežāk piemērotās sankcijas augstskolu vidē par seksuālo uzmākšanos ir darba tiesisko attiecību pārtraukšana uz noteiktu laika periodu vai darba tiesisko attiecību izbeigšana ar vainīgo personu.

- **Beļģijas Flandrijas reģionā** augstskolām ir jānosaka neatkarīgas kontaktpersonas, kuras gan saņem un izskata sūdzības, gan arī var rīkoties pēc savas iniciatīvas un uzsākt pārbaudi, ja no dažādiem avotiem tiek saņemti vairāki ziņojumi par vienu un to pašu personu.
- **Čehijā** vairākās universitātēs un to fakultātēs ir izveidoti specializētie ombudi. Praksē starp augstskolām nav vienotas pieejas, taču universitāšu ombudi ir izveidojuši neformālo informācijas un labās prakses apmaiņas tīklu.
- 2024.gada sākumā **Gruzijas** ombuds nāca klajā ar publisku paziņojumu un rekomendāciju saistībā ar situāciju, kas bija izveidojusies vienā no augstskolām, tai skaitā pēc tam, kad augstskolas atbildīgā persona nebija reaģējusi uz cietušās personas sūdzību. Pēc ombuda iejaukšanās augstskola izvērtēja situāciju un pārtrauca darba attiecības ar lektoru.
- **Horvātijā** pazīstams kinorežisors un augstskolas profesors sociālajos tīklos atzina, ka alkohola un narkotiku ietekmē bija uzmācies studentēm. Pēc šī paziņojuma augstskola nekavējoties pārtrauca ar viņu jebkādu sadarbību.
- **Spānijas** regulējums diferencē sekas un sankcijas atkarībā no tā vai vainīgā persona ir pasniedzējs vai studējošais. Studējošais var tikt izslēgts no augstskolas uz laika posmu no diviem mēnešiem līdz trīs gadiem, vai arī viņam var aizliegt reģistrēties noteiktam mācību kursam vai visam akadēmiskajam semestrim. Spānijas regulējums pielīdzina augstskolu pasniedzējus civildienesta ierēdņiem un publiskā sektora darbiniekiem, attiecīgi iespējamās sankcijas aptver atlaišanu no darba/dienesta, atstādināšanu no darba pienākumu/dienesta veikšanas uz laika posmu līdz sešiem gadiem, piespiedu rotāciju uz citu darba vietu, brīdinājumu. Par smagākajiem nodarījumiem var iestāties arī kriminālatbildība.

3. Pieredze Eiropā: pētījumi

3.1. Eiropas Pamattiesību aģentūras pētījums par vardarbību pret sievietēm Eiropas Savienības dalībvalstīs ⁴²



Iesākumā aplūkosim Eiropas Pamattiesību aģentūras (turpmāk - FRA) pētījumu par vardarbību pret sievietēm ES dalībvalstīs, lai izprastu problēmu paplašinātāk. Vēlāk tiks aplūkoti Eiropā veiktie pētījumi jau tieši par seksuālās uzmākšanās izplatību augstskolās. Līdz pat šim brīdim FRA pētījums ir pasaulē viens no visaptverošākajiem un apjomīgākajiem pētījumiem par vardarbību pret sievietēm. Šī pētījuma ietvarā, tiks aplūkoti tikai galvenie rezultāti par kopējo seksuālās uzmākšanās statistiku.

Mērķis un metodoloģija: FRA veiktā aptauja par vardarbību pret sievietēm tika veikta laika posmā no 2012. gada līdz 2014.gadam, aptaujājot 42,000 sieviešu vecumā no 18 līdz 74 gadiem visās 28 ES dalībvalstīs. Aptaujas mērķis bija iegūt datus par vardarbības apmēriem, veidiem un sekām, balstoties uz sieviešu sniegtajām liecībām. Aptaujā tika iekļauti jautājumi par 11 dažādām seksuālās uzmākšanās formām: gan verbālām, gan neverbālām, gan fiziskām. FRA izdalīja šādus seksuālās uzmākšanās izpausmes veidus - uzmācīga aplūkošana; nevēlami un uzbāzīgi pieskārieni, apskāvienī un skūpstī; aizskarošas un uzbāzīgas piezīmes vai joki ar seksuālu pieskaņu; aizskaroši un uzbāzīgi komentāri par fizisko ārēni; aizskaroši un uzbāzīgi jautājumi par privāto dzīvi; nepiedienīga atkailināšanās; uzbāzīgi piedāvājumi tikties; nevēlami seksuāli atklāti e-pasti un īsziņas; nevēlami tuvināšanās mēģinājumi sociālajos tīklos vai tīmekļvietņu tērzētavās; uzbāzīga seksuāli atklātu attēlu, fotogrāfiju vai dāvanu sūtīšana vai demonstrēšana; piespiešana aplūkot pornogrāfiska satura materiālu.

Izlase: 42,000 sievietes vecumā no 18 līdz 74 gadiem, izlases lielums katrā valstī bija aptuveni 1500 respondentes.

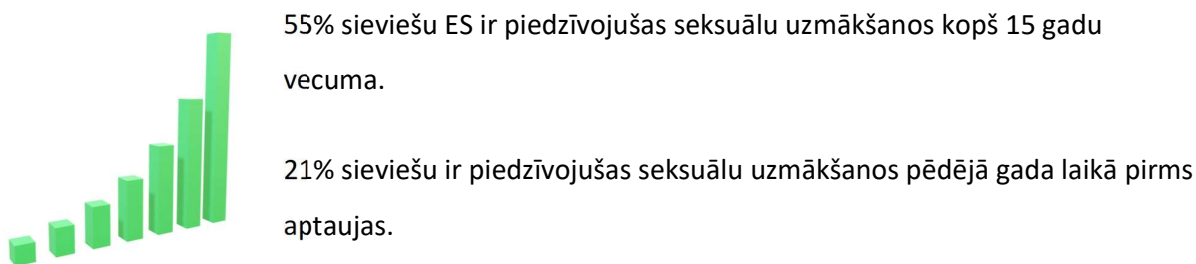
Seksuālās uzmākšanās definīcija: seksuālā uzmākšanās tika definēta kā **nevēlami un aizskaroši uzvedības akti, kas varētu ietvert fizisku pieskaršanos, verbālus komentārus, neverbālus žestus,**

⁴² [FRA pētījums: Violence against women: an EU wide survey](#)

kā arī kiberuzmākšanos, piemēram, nevēlamu seksuāli izteiksmīgu e-pastu vai SMS ziņu saņemšanu.

Galvenie rezultāti:

Seksuālās uzmākšanās izplatība



Dažādas seksuālās uzmākšanās formas

Iedalījumā pēc seksuālās uzmākšanās grupām (fiziska, verbāla vai neverbāla) gandrīz katra trešā jeb 29% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija pieredzējusi nevēlamu fizisku saskarsmi, kas parasti izpaudās kā nevēlami pieskārieni, apskāvienus vai skūpstus. FRA ieskatā, tā kā šāda rakstura aizskārums iejaucas personas fiziskajā telpā un integritātē, tas apdraud cietušo daudz vairāk nekā verbāls aizskārums.

29% sieviešu bija piedzīvojušas nevēlamu pieskaršanos, apskāvienus vai skūpstus kopš 15 gadu vecuma. 24% sieviešu bija piedzīvojušas seksuāli aizskarošus komentārus vai jokus, bet vēl 11% sieviešu bija saņēmušas nevēlamus, aizskarošus seksualizētus e-pastus vai SMS ziņas, vai saskārušās ar aizskarošiem nepiedienīgiem tuvināšanās mēģinājumiem sociālajos tīklos, bet 5% no aptaujātajām ar šādiem mēģinājumiem bija saskārušās pēdējo 12 mēnešu laikā.

Sociāldemogrāfiskās iezīmes

Gados jaunākās sievietes vecumā no 18 līdz 29 gadiem ir visvairāk pakļautas seksuālās uzmākšanās riskam. 38% šajā vecuma grupā ir piedzīvojušas vismaz vienu uzmākšanās veidu pēdējā gada laikā pirms aptaujas. Respondentes šajā vecuma grupā bija arī tās, kas visbiežāk (20% jeb katra piektā aptaujātā) bija saskārušās ar uzmākšanos interneta tehnoloģiju vidē. Kopumā visās vecuma grupās nepiedienīgus piedāvājumus sociālajās tīmekļa vietnēs vai seksuāla rakstura e-pastus vai īsziņas bija saņēmusi katra desmitā (11%) no aptaujātajām.

Ar seksuālo uzmākšanos biežāk ir sastapušās sievietes ar augstāko izglītību un kas ieņem augstākus amatus. Aptuveni 75% sieviešu ar augstāko izglītību ir piedzīvojušas seksuālu uzmākšanos, salīdzinot ar 44% sievietēm ar pamata vai vidējo izglītību. Pēc FRA domām šī atšķirība varētu būt izskaidrojama ar izglītības lomu izpratnē par to, kas ir seksuālā uzmākšanās un tās veidi, kā arī spējā atpazīt šādas situācijas un uz tām reaģēt. Kā arī 74% sieviešu, kas ieņem augstākus amatus, ir piedzīvojušas seksuālu uzmākšanos. Līdzīgi, vairāk nekā puse (61%) no pakalpojumu sniegšanas sfērā nodarbinātajām bija saskārušās ar seksuālu uzmākšanos vismaz vienu reizi, bet 24% no aptaujātajām šajā grupā ar seksuālo uzmākšanos bija saskārušās pēdējo 12 mēnešu laikā.

Varmākas sociāldemogrāfiskais profils

Atbilstoši FRA pētījuma datiem 68% no visām sievietēm, kas bija cietušas no seksuālās uzmākšanās, nebija iepriekš pazīstamas ar vainīgo, savukārt aptaujātās, kas norādīja, ka bija iepriekš pazīstamas ar vainīgo un izvēlējās atzīmēt vairākus atbilžu variantus, norādīja, ka varmāka ir bijis priekšnieks, kolēģis vai klients (32%), vai arī paziņa/draugs (31%). Gadījumos, kad varmāka ir bijis nepazīstams, aptaujātās visbiežāk bija saskārušās ar nepiedienīgu atkailināšanos (83%) un uzmākšanos sociālajos tīklos (73%), vai arī seksuāla rakstura e-pastiem un īsziņām (46%). Savukārt gadījumā, kad aizskārums bija noticis darba vidē no kolēģu vai priekšnieku puses, cietušajām visbiežāk bija uzdoti uzbāzīgi jautājumi par privāto dzīvi (33%). Visbeidzot aptaujātās, kas bija saskārušās ar seksuālo uzmākšanos no paziņu vai draugu puses, visbiežāk norādīja uz pornogrāfiska rakstura satura demonstrēšanu pret viņu gribu (35%).

Atkārtotas viktimizācijas riski un aizskārumu daudzveidība

FRA pētījumā tika konstatēts, ka saskarsme ar seksuālo uzmākšanos nav vienreizēja pieredze, jo cietušās personas ar to var saskarties atkārtoti. 19% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija cietušas vismaz no viena no pētījumā minētajiem seksuālās uzmākšanās veidiem vismaz divas reizes, savukārt 6% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija saskārušās ar seksuālo uzmākšanos vismaz sešas reizes. Vairāk nekā trešā daļa jeb 37% bija saskārušās ar diviem vai trijiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem, 27% bija saskārušās ar četriem līdz sešiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem, bet 8% aptaujāto kopš 15 gadu vecuma bija saskārušās ar vismaz septiņiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem.

Reakcija uz vardarbību un atbalsta meklēšana

Ziņošana par vardarbību: lielākā daļa sieviešu, kas piedzīvojušas vardarbību, par to neziņo oficiālajām iestādēm. Daudzi gadījumi paliek neziņoti, jo sievietes baidās no sekām, netic, ka iestādes var palīdzēt, vai arī viņām trūkst uzticības tiesu un policijas sistēmai. 37% aptaujāto par notikušo nevienam nebija teikušas. No tām aptaujātajām, kuras bija runājušas vai ziņojušas par incidentu, 28% izstāstīja draugam, 24% - ģimenes loceklim vai radniekam, 14% - dzīvesbiedram. Tikai 4% aptaujāto vērsās tiesībsargājošajās iestādēs, un mazāk nekā 1% sazinājās ar juristu, cietušo atbalsta organizācijām vai arodbiedrībām.

Atbalsta meklēšana: sievietes bieži vien meklē atbalstu neformālās struktūrās, piemēram, ģimenē un draugu lokā, nevis oficiālajās institūcijās. Tomēr daudzām sievietēm trūkst piekļuves kvalitatīvam atbalstam, piemēram, psiholoģiskai palīdzībai un juridiskām konsultācijām.

Piedāvātie pakalpojumi: ziņojumā tiek atzīmēta nepieciešamība pēc plašākas un efektīvākas palīdzības struktūras, kas būtu viegli pieejama sievietēm, kuras cieš no vardarbības. Tas ietver gan ārkārtas palīdzību, gan ilgtermiņa atbalstu.

Psihoemocionālās sekas

Seksuālās uzmākšanās sekas nebeidzās kopā ar nodarījumu. Šie aizskārumi apdraud ne tikai personas fizisko integritāti, tostarp dzimumneaizskaramību, bet negatīvi ietekmē arī personas psiholoģisko integritāti, kas ir saistīts ar to, ka seksuālās uzmākšanās mērķis ir upura cieņas aizskaršana. FRA pētījumā tika padziļināti analizētas šo nodarījumu psihoemocionālās sekas, kā arī pašu cietušo attieksme pret nodarījumu un varmāku.

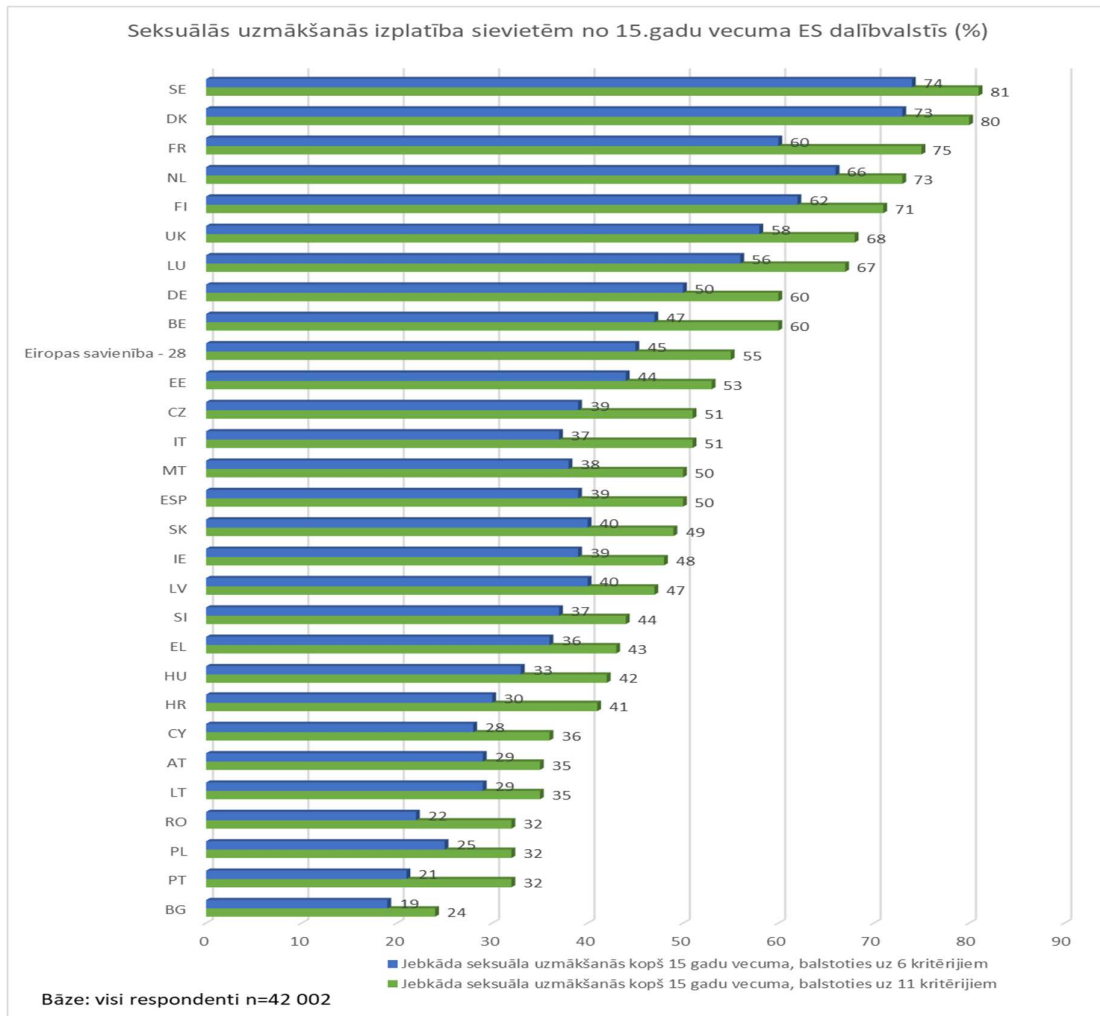
Lielākā daļa cietušo pēc incidenta vēlāk izjuta dusmas (45%), aizkaitinājumu (41%) vai apmulsumu (36%). Gandrīz katra trešā no aptaujātajām (29%) izjuta arī bailes, bet katra piektā (20%) - apkaunojumu. Attiecībā uz ilgtermiņa sekām, 20% no aptaujātajām norādīja uz neaizsargātības sajūtu, kas viņām radās pēc incidenta, 14% aptaujāto parādījās trauksme, bet 13% aptaujāto norādīja, ka incidents iedragāja viņu pašapziņu un pašvērtējumu.

Juridiskā atbildība un tiesības

Tiesu sistēmas izaicinājumi: FRA pētījumā norādīts, ka tiesu sistēmas dažādās ES valstīs saskaras ar vairākiem izaicinājumiem, tostarp resursu trūkumu, lēnu lietu izskatīšanas gaitu un nepietiekamu izpratni par dzimumu vardarbības jautājumiem. Tas bieži vien noved pie tā, ka upuri nesaņem adekvātu aizsardzību.

Eiropas reģionu statistika

Attēls 1⁴³: Dati par seksuālo uzmākšanos sievietēm no 15 gadu vecuma 28 ES dalībvalstīs⁴⁴.

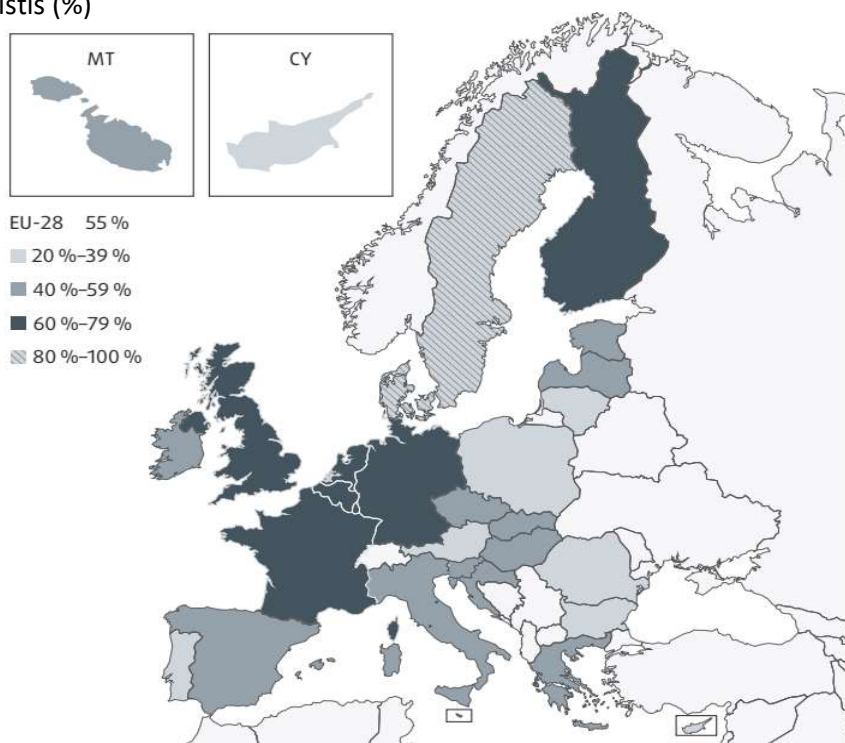


⁴³ FRA pētījums: Violence against women: an EU wide survey, 99.lpp

⁴⁴ Grafikā attēlotie **11 kritēriji** ir atbildes uz šiem jautājumiem: "Nevēlama pieskaršanās, apskāvienu vai skūpstu", "Seksuāli divdomīgi komentāri vai joki, kas lika jums justies aizvainotam", "Nepiemēroti uzaicinājumi doties uz randiņiem", "Uzmācīgi jautājumi par jūsu privāto dzīvi, kas jūs aizvainoja", "Uzmācīgi komentāri par jūsu fizisko izskatu, kas jūs aizvainoja", "Nepiemēroti skatieni vai izsekošana, kas lika jums justies iebiedētai", "Kāds jums sūtīja vai rādīja seksuāli eksplīcītas bildes, fotogrāfijas vai dāvanas, kas jūs aizvainoja", "Kāds atklāti izrādījās jums", "Kāds lika jums skatīties vai aplūkot pornogrāfisku materiālu pret jūsu vēlmēm", "Nevēlami seksuāli atklāti e-pasti vai SMS ziņojumi, kas jūs aizvainoja", "Nepiemēroti piedāvājumi, kas jūs aizvainoja sociālo tīklu vietnēs, piemēram, Facebook, vai interneta tīmekļlapās?". **6 kritēriji**: "Nevēlama pieskaršanās, apskāvienu vai skūpstu", "Seksuāli divdomīgi komentāri vai joki, kas lika jums justies aizvainotam", "Kāds atklāti izrādījās jums", "Kāds jums sūtīja vai rādīja seksuāli eksplīcītas bildes, fotogrāfijas vai dāvanas, kas jūs aizvainoja", "Nevēlami seksuāli eksplīcīti e-pasti vai SMS ziņojumi, kas jūs aizvainoja", "Kāds lika jums skatīties vai aplūkot pornogrāfisku materiālu pret jūsu vēlmēm".

Veicot Eiropas reģionālo datu analīzi par seksuālās uzmākšanās rādītājiem⁴⁵ (attēls 2), var novērot ievērojamas atšķirības starp dažādiem reģioniem. Ja ES vidējais rādītājs ir 55% (attēls 1), tad Ziemeļeiropas reģiona⁴⁶ valstis (izņemot Baltijas valstis) un Rietumeiropas valstis izceļas ar salīdzinoši augstāku statistiku par gadījumu skaitu (60-100%), kas var liecināt par labāku sabiedrības informētību, attīstītu tiesību aizsardzības kultūru un progresīvām tiesību normām. Savukārt Dienvideiropas reģioniem raksturīgi vidēji rādītāji (tai skaitā Latvijā un Igaunijā) (40-59%), kas varētu būt saistīti ar atšķirīgām sociālajām un ekonomiskajām situācijām, kā arī seksuālās uzmākšanās definīcijas atšķirībām, bet Centrāleiropā pārsvarā novēroti viszemākie rādītāji (20-39%), kas iespējams liecina par zemāku sabiedrības izpratni, nepilnīgu tiesisko regulējumu vai sabiedrības stigmatizāciju attiecībā uz šādu incidentu ziņošanu.

Attēls 2: Seksuālās uzmākšanās sievietēm no 15 gadu vecuma ģeogrāfiskais attēlojums ES – 28 dalībvalstīs (%)



⁴⁵ FRA pētījums: Violence against women: an EU wide survey, lpp.101

⁴⁶ ANO Eiropas dalījums reģionos:

Ziemeļeiropa: Dānija, Islande, Norvēģija, Somija, Zviedrija, Latvija, Lietuva, Igaunija

Rietumeiropa: Francija, Īrija, Apvienotā Karaliste, Nīderlande, Beļģija, Luksemburga

Dienvideiropa: Albānija, Andora, Bosnija un Hercegovina, Grieķija, Horvātija, Itālija, Kosova, Malta, Melnkalne, Portugāle, Sanmarīno, Serbija, Slovēnija, Spānija, Vatikāns, Ziemeļmaķedonija

Centrāleiropa: Ukraina; Baltkrievija; Moldova; Polija; Čehija; Slovākija; Ungārija; Rumānija; Bulgārija.

Galvenās atziņas

1. Seksuālās uzmākšanās izplatība ES

ES vidējais seksuālās uzmākšanās izplatības līmenis pēc 6 kritērijiem ir 45%, bet pēc 11 kritērijiem – 55%. Latvijā statistika ir atbilstoši – 40 % un 47%. Visās ES dalībvalstīs ir konstatētas seksuālās uzmākšanās epizodes. Līdz ar to seksuālā uzmākšanās kā problēma ir plaši izplatīta visā ES.⁴⁷

2. Gados jaunākas sievietes, sievietes ar augstāko izglītību, sievietes, kas ieņem augstākus amatus un pakalpojumu sniegšanas sfērā nodarbinātas sievietes var būt biežāk pakļautas seksuālās uzmākšanās riskam.

3. Lielākoties upuris un varmāka iepriekš nav bijuši pazīstami. Šādos gadījumos seksuālās uzmākšanās veidi vairāk ir nepiedienīga atkailināšanās vai uzmākšanās sociālajos medijos. Savukārt, ja upuris un varmāka ir bijuši pazīstami, tad seksuālās uzmākšanās veids, lielākoties, bija uzbāzīgi jautājumi par privāto dzīvi.

4. Lielākā daļa sieviešu, kas ir cietušas no seksuālās uzmākšanās, par to neziņo oficiālajās struktūrās, jo baidās no sekām vai netic tiesībsargāšanas iestādēm. Ja sievietes uzdrošinās runāt par seksuālās uzmākšanās pieredzi, tad lielākoties informācija tiek sniegta draugiem, ģimenes locekļiem vai citām tuvām personām.

5. Tiesu sistēmas izaicinājumi ir, piemēram, resursu trūkums, lēna lietu izskatīšana un nepietiekama izpratne par dzimumu vardarbības jautājumiem.

6. Seksuālās uzmākšanās sekas nebeidzas kopā ar nodarījumu. Šie aizskārumi negatīvi ietekmē arī personas psiholoģisko integritāti, piemēram, izjūt dusmas, aizkaitinājumu, bailes vai rada ilgtermiņa sekas (neaizsargātības sajūta).

⁴⁷ [FRA pētījums: Violence against women: an EU wide survey, lpp.117](#)

3.2. Eiropā veiktie pētījumi par seksuālo uzmākšanos augstskolās

3.2.1 Pētījums Norvēģijā⁴⁸

Pētījuma mērķi

- Izpētīt studentu veselību un labklājību.
- Noskaidrot seksuālās uzmākšanās un vardarbības izplatību un tās ietekmi uz studentu dzīvi un akadēmisko sniegumu.

Metodoloģija

Norvēģijas Studentu veselības un labklājības pētījums (SHoT2018) tika veikts 2018. gadā, aptverot visus pilna laika studentus vecumā no 18 līdz 35 gadiem, kas studē augstākās izglītības iestādēs Norvēģijā un ārzemēs. Aptaujā piedalījās 50 054 studenti no 162 512.

Dati tika ievākti, izmantojot tiešsaistes anketas, kas iekļāva jautājumus par studentu veselību, labklājību un seksuālo uzmākšanos.

Dati tika analizēti, izmantojot negatīvās binomiālās regresijas analīzes, lai noteiktu dzimumu atšķirības un citus nozīmīgus faktorus, kas saistīti ar seksuālo uzmākšanos.

Definīcija

SHoT2018 pētījumā seksuālā uzmākšanās tika definēta kā "**nevēlama seksuāla rakstura uzvedība, kas tiek uztverta kā aizvainojoša vai traucējoša.**" Šī definīcija aptvēra vairākus uzmākšanās veidus, kas tika vērtēti, izmantojot septiņu jautājumu pašnovērtējuma instrumentu. Šie veidi ietvēra verbālo (seksuālas izpausmes un ieteikumi, komentāri par ķermeni, izskatu vai privāto dzīvi), neverbālo (uzmācīgi acu vai ķermeņa kustības, seksuāla rakstura attēlu skatīšanās vai sūtīšana (ieskaitot digitālos attēlus), piedauzīga izrādīšanās) un fizisko uzmākšanos (nevēlama pieskaršanās, apskāvienī vai skūpstīšanās, izvarošanas mēģinājums, izvarošana).

⁴⁸ [Pētījums: Sexual harassment and assault among university students in Norway: a cross-sectional prevalence study](#)

Respondenti tika aicināti norādīt, kad un cik bieži viņi piedzīvojuši uzmākšanos, kā arī kas bija varmāka (students, universitātes personāls vai cits).

Galvenie rezultāti

1. Izplatība:



Kopējā dzīves laikā: 24% studentu ziņoja, ka dzīves laikā piedzīvojuši seksuālo uzmākšanos.

Pēdējā gada laikā: 17% studentu ziņoja, ka pēdējā gada laikā piedzīvojuši seksuālo uzmākšanos.

Dzimumu atšķirības: Sievietes ziņoja par ievērojami augstāku seksuālās uzmākšanās izplatību nekā vīrieši (dzīves laikā: 31% sievietes, 8% vīrieši; pēdējā gada laikā: 22% sievietes, 6% vīrieši).

2. Uzmākšanās veidi:

Verbāla uzmākšanās: Seksuālas izpausmes un ieteikumi, komentāri par ķermeni, izskatu vai privāto dzīvi (15%).

Fiziska uzmākšanās: Nevēlama pieskaršanās, apskāvieniem vai skūpstīšanās (15%).

Neverbāla uzmākšanās: Uzmācīgas acu vai ķermeņa kustības (11%).

Citi veidi: Seksuālu attēlu skatīšanās/sūtīšana (4%), piedauzīga izrādīšanās (2%), izvarošana (3%) un izvarošanas mēģinājumi (2%).

Secinājumi un ieteikumi

SHoT2018 pētījums sniedz svarīgus datus par seksuālās uzmākšanās izplatību un veidiem starp Norvēģijas studentiem. Rezultāti norāda uz ievērojamu problēmu, kas īpaši skar sievietes, un uzsver nepieciešamību pēc efektīviem preventīvajiem pasākumiem un atbalsta mehānismiem augstskolās. Pētījuma dati var kalpot par pamatu, lai izstrādātu politiku un programmas, kas palīdzētu novērst seksuālo uzmākšanos un nodrošinātu drošu un iekļaujošu vidi visiem studentiem.

3.2.2. Pētījums Grieķijā ⁴⁹

Metodoloģija: pētījumā Grieķijā 2021./2022.gadā tika aptaujāti 2134 studenti no dažādām augstskolām, no kuriem 70.5% bija sievietes. Aptaujā piedalījās gan bakalaura, gan maģistra līmeņa studenti, lai iegūtu plašāku izpratni par seksuālās uzmākšanās izplatību un tās ietekmi uz dažādām studentu grupām.

Dati tika ievākti, izmantojot tiešsaistes anketas, kurās tika iekļauti jautājumi par studentu pieredzi ar seksuālo uzmākšanos.

Definīcija: pētījumā Grieķijas augstskolās seksuālā uzmākšanās tiek definēta kā **dažādu veidu seksuāli traucējoša uzvedība, kas ietver: aizvainojošus komentārus par ķermeni, izskatu vai seksuālo dzīvi; aizvainojošus seksuālus komentārus, jokus vai stāstus; nepiedienīga skatīšanās, nepiedienīgi žesti vai ķermeņa daļu izrādīšana, kas izraisa apmulsumu.**

⁴⁹ Pētījums: University students' experiences of sexual harassment: the role of gender and psychological resilience

Galvenie rezultāti

1. Izplatība:



Verbālā un neverbālā uzmākšanās: sievietes studentes biežāk (41%, vīrieši studenti – 19%) bija saskārušās ar verbālu un neverbālu uzmākšanos, kas ietvēra aizvainojošus komentārus, seksuālus jokus, žestus un ķermeņa daļu izrādīšanu.

- **Dzimumu atšķirības:** pētījums atklāja, ka ziņotāju vidū daudz aktīvākas ir sievietes (70%) nekā vīrieši (30%), kas korelē ar faktu, ka sievietes ievērojami biežāk ir varmācības upuri. Turklāt **no visām sievietēm**, kuras piedalījās pētījumā, **aptuveni 28%** bija saskārušās ar atkārtotu verbālo vai neverbālo uzmākšanos studiju laikā.

2. Psiholoģiskā ietekme:

Psiholoģiskā noturība: studentes ar zemāku psiholoģisko noturību bija pakļautas seksuālai uzmākšanai un tās negatīvajai ietekmei uz emocionālo un akadēmisko labklājību divas reizes biežāk nekā studentes ar augstāku stresa noturību.

Emocionālā labklājība: pētījumā konstatēts, ka vismaz trešdaļā seksuālās uzmākšanās gadījumos, studentiem ievērojami pasliktinājās emocionālā labklājība, izraisot stresu, trauksmi un depresijas risku.

Akadēmiskā ietekme: Pētījumā apmēram **25%** no tiem, kas piedzīvoja seksuālo uzmākšanos, atzina, ka šī negatīvā pieredze ir ietekmējusi viņu motivāciju studēt un akadēmisko sniegumu (piemēram, netika laikus iesniegti darbi vai studentiem bija grūtības koncentrēties mācībām). Daļa respondentu norādīja arī uz **mērķtiecīgu izvairīšanos** no noteiktām universitātes vietām vai aktivitātēm, kur bija notikusi uzmākšanās.

3.2.3. UniSAFE pētījums (15 Eiropas valstīs) ^{50 51}

Mērķis: savākt datus par uz dzimumu balstītas vardarbības izplatību, noteikt tās ietekmi un izstrādāt politikas rekomendācijas.

Metodoloģija: projekts izmanto holistisku pieeju, analizējot uz dzimuma balstītas vardarbības sociālos determinātus, cēloņus un sekas trijos līmeņos: nacionālajā, organizatoriskajā un individuālajā līmenī. Tiek izmantots tā saucamais 7P modelis, kas ietver prevenciju, aizsardzību, sodīšanu, pakalpojumu sniegšanu, līdzdalību, politiku un partnerattiecības.

Pētījumā piedalījās vairāk nekā 42,000 studentu un personāla no 46 universitātēm un pētniecības organizācijām 15 Eiropas valstīs. Aptauja tika veikta no 2022. gada janvāra līdz maijam.

Definīcija: UniSAFE pētījums par dzimumu balstītu vardarbību Eiropas augstskolās definē seksuālo uzmākšanos kā daļu no plašāka uz dzimuma balstītas vardarbības spektra. Seksuālā uzmākšanās šajā kontekstā ietver **nevēlamus seksuāla rakstura komentārus, jokus, stāstus, žestus, fizisku tuvību vai jebkuru citu rīcību, kas rada diskomfortu vai apmulsumu upurim**. Pētījumā tiek aplūkoti vairāki vardarbības veidi, tostarp fiziskā, psiholoģiskā, ekonomiskā vardarbība, kā arī tiešsaistes uzmākšanās.

Galvenie rezultāti



1. Izplatība un veidi:

Uz dzimuma balstīta vardarbība: 62% respondentu bija piedzīvojuši vismaz vienu uz dzimuma balstītas vardarbības veidu kopš darba vai studiju sākšanas augstskolā.

Seksuālā uzmākšanās: gandrīz viens no trīs respondentiem (31%) ziņoja par seksuālu uzmākšanos.

⁵⁰ [UniSafe pētījuma galvenie fakti un cipari](#)

⁵¹ [UniSafe pētījums: The largest European survey on gender-based violence in academia](#)

Psiholoģiskā vardarbība: bija visizplatītākā, attiecīgi 57% respondentu ziņoja par psiholoģiskas vardarbības gadījumiem.

Fiziskā vardarbība: 6% respondentu bija piedzīvojuši fizisku vardarbību, un 3% ziņoja par seksuālu vardarbību.

2. Dzimumu atšķirības:

Sievietes un nebināras personas: sievietes (62%) un nebināras personas (75%) bija vairāk pakļautas seksuālai vardarbībai un uzmākšanai nekā vīrieši (24%).

Minoritāšu grupas: LGBTQ+ respondenti (68%), personas ar invaliditāti vai hronisku slimību (72%), un etniskās minoritātes (69%) bija vairāk pakļautas uz dzimuma balstītai vardarbībai nekā citi.

3. Ziņošanas procenti un iemesli:

Zems ziņošanas līmenis: tikai 13% no tiem, kas piedzīvoja uz dzimuma balstītu vardarbību, ziņoja par notikumu.

Ziņošanas trūkuma iemesli: 47% upuru jutās nedroši par to, vai uzvedība bija pietiekami nopietna, lai par to ziņotu, un 31% incidenta brīdī neuzskatīja uzvedību par vardarbību.

3.2.4. Pētījums Nīderlandē⁵²

Šis pētījums dokumentē seksuālās uzmākšanās izplatību un riska faktorus **starp studentiem** vienā Nīderlandes universitātē.

Metodoloģija: 2023. gadā tika aptaujāti 2887 studenti no Māstrihtas Universitātes.

Analīze tika veikta divās daļās. Pirmajā daļā tika veikta izpētes regresijas analīze, otrajā daļā tika veikta apstiprinošā analīze, lai pārbaudītu pirmās daļas rezultātus.

Definīcija: seksuālā uzmākšanās ietver **seksuālu pieskaršanos, izvarošanas mēģinājumu vai izvarojumu, kas notiek bez aktīvas, nepārtrauktas un brīvprātīgas piekrišanas.**

⁵² [SAGE journals: Prevalence Rate and Risk Factors of Sexual Assault Among University Students in the Netherlands](#)

Galvenie rezultāti



Seksuāla pieskaršanās: 25% no visiem respondentiem norādīja, ka ir piedzīvojuši seksuālu pieskaršanos. 31% no sievietēm atzina, ka piedzīvojušas šāda veida uzmākšanos, kamēr pret vīriešiem veikta šāda veida pieskaršanās 9% gadījumu.

Izvarošana: 9% no visiem respondentiem ziņoja par izvarošanu. 12% no sievietēm ziņoja par izvarošanu, vīriešu starpā incidentu skaits norādīts 2% gadījumā.

Jebkāda seksuālā uzmākšanās: 26% no visiem respondentiem ziņoja par jebkāda veida seksuālo uzmākšanos. Starp studentēm 33% ziņoja par seksuālo uzmākšanos. Vīriešu vidū jebkāda seksuāla uzmākšanās konstatēta 10% gadījumā.

Secinājumi

Sievietes (cis/trans) ir daudz vairāk pakļautas seksuālās uzmākšanās riskam salīdzinājumā ar vīriešiem. Izplatības rādītāji rāda, ka sievietes biežāk piedzīvo gan seksuālu pieskaršanos, gan izvarošanu.

LGBTQ+ studenti ir ievērojami lielākā riska grupā attiecībā uz seksuālo uzmākšanos un izvarošanu. Iepriekšējos pētījumos ir norādīts, ka LGBTQ+ indivīdi bieži sastopas ar diskrimināciju un vardarbību, kas var palielināt viņu ievainojamību.

Studenti, kuri ir studentu vai studiju asociāciju biedri, ir vairāk pakļauti riskam piedzīvot seksuālu uzmākšanos. Šīs asociācijas bieži vien organizē sociālos pasākumus, kur alkohola lietošana un cieša sociālā mijiedarbība var palielināt seksuālās uzmākšanās risku.

Studenti, kuri atrodas attiecībās, ir lielākā izvarošanas riska grupā. Iepriekšējos pētījumos ir konstatēts, ka partneru attiecības var ietvert piespiedu seksuālu uzvedību, kas bieži vien nav ziņota kā seksuāla uzmākšanās vai vardarbība.

3.2.5. Pētījums Vācijā ⁵³

Pētījuma mērķis: izpētīt seksuālās uzmākšanās un vardarbības izplatību Vācijas augstākajā izglītībā, kā arī sociālos, kultūras un organizatoriskos apstākļus, kas veicina un atbalsta dzimuma balstītu vardarbību universitātēs.

Metodoloģija: kvantitatīva aptauja, kurā studenti tika aptaujāti par viņu pieredzi, novērojumiem un reakcijām uz seksuālo uzmākšanos universitātē. Pētījums tika veikts kā daļa no starptautiskas pētniecības sadarbības ar universitātēm no dažādām valstīm.

Pētījumā tika aptaujāti 1156 studenti no vienas lielas Vācijas universitātes sociālo un dabas zinātņu fakultātes (70% sociālo zinātņu un 30% dabas zinātņu studenti) laikā no 2017. līdz 2018. gadam.

Galvenie secinājumi



Izplatība: 55% sieviešu studenšu bija pieredzējušas seksuālu diskrimināciju - šis procents aptver dažādas uzvedības formas, kas ietver seksuālu uzvedību, kas ir nevēlama un aizskaroša. 23% sieviešu studenšu bija piedzīvojušas vajāšanu (stalking). Vajāšana var ietvert atkārtotu un nevēlamu uzmanības pievēršanu, kas rada diskomfortu vai bailes. 3% sieviešu studenšu bija piedzīvojušas juridiski nozīmīgu seksuālu vardarbību. Šis rādītājs ietver

smagas seksuālās vardarbības formas, kas atbilst juridiskajām definīcijām un var būt krimināli sodāmas.

Pētījumā tika identificēti vairāki riska faktori, kas palielina iespēju saskarties ar seksuālu uzmākšanos:

Dzimums: sievietes ir biežāk pakļautas seksuālas uzmākšanās riskam.

Ārvalstnieka statuss: personām ar ārvalstnieka statusu ir augstāks risks saskarties ar seksuālu uzmākšanos.

Invaliditāte: studenti ar invaliditāti ir biežāk pakļauti seksuālas uzmākšanās riskam.

⁵³ [Pētījums: The Hidden Problem: Sexual Harassment and Violence in German Higher Education](#)

Vecums: jaunāki studenti ir vairāk pakļauti šai problēmai.

Seksuālā orientācija: LGBTQ+ studenti biežāk saskaras ar seksuālu uzmākšanos.

Piederība statusa grupai: studenti, kas pieder pie noteiktām statusa grupām, piemēram, pirmkursnieki vai studenti ar pagaidu nodarbinātību, arī ir pakļauti lielākam riskam.

Secinājumi

Pētījums atklāj būtisku seksuālās uzmākšanās un vardarbības izplatību Vācijas universitātē norādot uz nepieciešamību pēc visaptverošām izglītības programmām un politikas izmaiņām, lai risinātu šo problēmu. Universitāšu hierarhiskās struktūras un androcentrisms (vīriešu dominance) ir galvenie faktori, kas veicina šīs problēmas pastāvēšanu, un šie aspekti ir jārisina, lai veicinātu drošāku un iekļaujošāku izglītības vidi.

3.3. Galvenie secinājumi par Eiropā veiktajiem pētījumiem augstskolās

Pētījumi par seksuālo uzmākšanos Eiropas augstskolās sniedz vairākus būtiskus secinājumus, kas var palīdzēt izstrādāt efektīvākas politikas un rīcības plānus šīs problēmas novēršanai.

3.3.1. Augsta seksuālās uzmākšanās izplatība



Dažādu Eiropas valstu pētījumu rezultāti liecina, ka seksuālā uzmākšanās ir plaši izplatīta gan studentu, gan personāla vidū. Dažādās valstīs fiksētie procentuālie rādītāji atšķiras, taču tie gandrīz vienmēr apliecina, ka teju trešā daļa līdz pat pusei pētījuma dalībnieku ir saskārušies ar seksuālu uzmākšanos vai dzimumu balstītu

vardarbību vismaz reizi savas studiju vai darba pieredzes laikā. Seksuālās uzmākšanās izpausmes bieži ir seksualizēti verbāli apvainojumi, aizvainojoši seksuāli komentāri, seksuāli joki vai nepiedienīgi žesti. Nereti tiek ziņots arī par fizisku pieskaršanos bez piekrišanas un pat par izvarošanas gadījumiem, kas skar būtisku sabiedrības daļu, īpaši jauniešus un studentus.

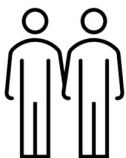
Plašāka statistika liecina, ka daļai studentu šādi gadījumi ir notikuši ne tikai vienreiz, bet pat atkārtoti pēdējā gada laikā. Šo fenomenu pastiprina atšķirīgi sociālie stereotipi un varas attiecības izglītības iestādēs, padarot ziņošanu sarežģītāku. Tomēr vienlaikus redzams, ka tur, kur tiek piedāvātas drošas ziņošanas sistēmas un nodrošināti atbalsta pakalpojumi, upuru gatavība runāt

par savām pieredzēm pieaug, un samazinās tendence kļūst bailēs no nosodījuma vai sekām studiju procesā.

3.3.2. Pētījumos identificētās upuru riska grupas



Dzimumu atšķirības: visos pētījumos sievietes biežāk norāda par seksuālo uzmākšanos nekā vīrieši.



LGBTQ+ studenti: LGBTQ+ studenti biežāk saskaras ar seksuālo uzmākšanos un vardarbību nekā heteroseksuāli orientētie studenti. UniSAFE pētījumā LGBTQ+ respondenti sastādīja 68% no uz dzimuma balstītas vardarbības upuriem. Norvēģijas un Vācijas pētījumos arī tika konstatēts, ka LGBTQ+ studenti ir ievērojami lielākā riska grupā attiecībā uz seksuālo uzmākšanos.



Ārvalstu studenti: ārvalstu studenti ir vairāk pakļauti seksuālās uzmākšanās riskam. Norvēģijas un Vācijas pētījumos ārvalstu studenta statuss tika identificēts kā būtisks riska faktors, kas palielina iespēju saskarties ar seksuālu uzmākšanos.



Personas ar invaliditāti: studenti ar invaliditāti biežāk saskaras ar seksuālu uzmākšanos, norādot uz nepieciešamību pēc īpašām atbalsta un aizsardzības sistēmām. UniSAFE pētījumā tika konstatēts, ka studenti ar invaliditāti vai hroniskām slimībām ir ievērojami vairāk pakļautas dzimumu balstītai vardarbībai nekā citi.

Biežāk novērotās sekas upuriem:



Sociālās un ekonomiskās sekas: seksuālā uzmākšanās ievērojami negatīvi ietekmē studentu emocionālo labklājību, akadēmisko sniegumu un dalību akadēmiskajā dzīvē. Sievietes studentes biežāk ziņoja par šīm negatīvajām sekām salīdzinājumā ar vīriešiem.



Ilgtermiņa ietekme uz karjeru un ienākumiem: seksuālā uzmākšanās var negatīvi ietekmēt karjeras izaugsmi un ekonomisko situāciju. Studenti, kas piedzīvo seksuālu uzmākšanos, biežāk pārtrauc studijas vai samazina akadēmiskās aktivitātes, kas ietekmē viņu turpmākās darba iespējas un ienākumus. Šāda ietekme tika konstatēta vairākos pētījumos, tostarp Norvēģijas un UniSAFE pētījumos.

3.3.3. Ziņošanas sistēmas un atbalsts



Zems ziņošanas līmenis: liela daļa studentu neziņo par seksuālās uzmākšanās gadījumiem augstskolai vai policijai.



Nepietiekama institucionālā atbalsta struktūra: augstskolas bieži vien nespēj nodrošināt adekvātu atbalstu cietušajiem. Pētījumi rāda, ka studentiem trūkst uzticības augstskolu spējai risināt seksuālās uzmākšanās gadījumus, kas veicina zemu ziņošanas līmeni.

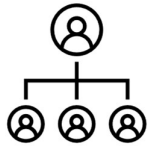


Kultūras atšķirību ietekme: seksuālās uzmākšanās izplatība un reakcija uz to var ievērojami atšķirties starp dažādām valstīm un kultūrām. UniSAFE pētījumā tika norādīts, ka kultūras atšķirības būtiski ietekmē ziņošanas līmeni un atbalsta pieejamību cietušajiem. Piemēram, valstīs ar stingrākām dzimumu vienlīdzības politikām biežāk tiek ziņots par seksuālo uzmākšanos un tiek nodrošināta labāka aizsardzība.

Seksuālā uzmākšanās biežāk notiek kontekstos, kur signāli no vadības liek domāt, ka sankcijas pret pārkāpējiem ir maz ticamas. Tas var būt izplatīts akadēmiskās vidēs, kur pārkāpumi netiek pienācīgi sodīti, veicinot atkārtotus pārkāpumus.



Nepieciešamība pēc anonīmām ziņošanas platformām: Pētījumi iesaka ieviest viegli pieejamas un anonīmas ziņošanas platformas, lai palielinātu ziņošanas apjomu un nodrošinātu sākotnējā procesā cietušā aizsardzību.



Hierarhiskās struktūras un androcentrisms: augstskolu hierarhiskās struktūras un androcentriskā kultūra bieži kavē efektīvu risinājumu ieviešanu seksuālās uzmākšanās problēmai. Šī parādība ir īpaši izcelta Vācijas un Norvēģijas pētījumos, kur institūcijas mēdz normalizēt un trivializēt seksuālo uzmākšanos, tādējādi kavējot problēmas risināšanas procesus.

4. Citu Eiropas Savienības valstu pieredze

4.1. Slovākijas Republikas pieredze: Bratislavas Komenska universitāte

Seksuālās uzmākšanās problēmas konstatēšana

2019.-2020.gadā Slovākijas Darba un ģimenes pētījumu institūta veiktajā pētījumā par seksuālo uzmākšanos slovāku augstskolās un pētnieciskajos centros⁵⁴ tika konstatēts, ka divas trešdaļas no 1621 aptaujātajiem studiju laikā bija saskārušies ar kādu no seksuālās uzmākšanās veidiem vai nevēlamu seksuāla rakstura uzmanību. Tikai 1% no gadījumiem augstskolas bija veikušas notikušā pārbaudi.

Universitātes reaģēšana un iekšējie noteikumi

Reaģējot uz šo informāciju, 2022.gada 6.oktobrī Bratislavas Komenska universitātes rektors pieņēma iekšējos noteikumus⁵⁵, kas nosaka kārtību kā universitātē tiek izskatītas ar seksuālo uzmākšanos saistītās sūdzības. Šie noteikumi izveido t.s. uzticības personu institūtu, kas ir rektora īpašā kārtībā apstiprināti universitātes darbinieki, kuri ir pilnvaroti saņemt un apstrādāt sūdzības par seksuālo uzmākšanos studiju vidē, sniegt atbalstu cietušajiem un pārstāvēt viņus sūdzību izskatīšanas procesā. Noteikumos ir izmantota tāda pati definīcija kā Slovākijas Pretdiskriminācijas likumā, kas ir papildināta ar ilustratīviem piemēriem.

Tiesībsarga biroja pārrunas ar universitātes uzticības personām

2024.gada 23.maijā Tiesībsarga biroja pārstāvji tiešsaistes sanāksmē tikās ar abām Bratislavas Komenska universitātes uzticības personām, lai pārrunātu ar viņu darbību saistītos jautājumus. Uzticības personu institūta izveidē tika izmantota ārvalstu augstskolu pieredze. Savukārt izvēloties uzticības personas, tika ņemta vērā viņu iepriekšējā pieredze – viena no uzticības personām ir profesionāla juriste, universitātes Juridiskās fakultātes pasniedzēja, savukārt otra uzticības persona ir atbildīga par universitātes dzimumu līdztiesības politiku.

Uzticības personas ir pieejamas gan studējošajiem, gan mācībspēkiem, un sniegtais atbalsts ir bezmaksas. Iesniegt ziņojumu par seksuālās uzmākšanās incidentu var gan pats cietušais, gan arī

⁵⁴ UniSAFE pētījums par uz dzimumu balstīto vardarbību Slovākijas augstākās izglītības iestādēs

⁵⁵ Bratislavas Komenska universitātes iekšējie noteikumi par seksuālas uzmākšanās gadījumu risināšanu

cita persona, kurai ir tapis zināms par šādu incidentu (trauksmes cēlājs). Ziņojumus var iesniegt gan personīgi, gan nosūtot uz īpaši izveidotu e-pastu, kam piekļuve ir tikai uzticības personām. Šādus ziņojumus nevar iesniegt anonīmi, tomēr arī anonīmie ziņojumi tiek reģistrēti un informācija ievadīta datubāzē.

Ziņojumu apstrādes process un atbalsta nodrošināšana

Pēc ziņojuma par seksuālās uzmākšanās incidentu saņemšanas, uzticības persona trīs dienu laikā sazinās ar ziņotāju un uzaicina uz tikšanos klātienē vai tiešsaistē. Tikšanās laikā uzticības persona izskaidro piemērojamo regulējumu un sniedz informāciju par iespējamiem situācijas risinājumiem, kas ietver neformālo vai formālo procedūru. Neformālā procedūra paredz situācijas izbeigšanu bez disciplināra rakstura sekām vainīgajai personai. Šādā gadījumā uzticības persona informē vainīgās personas tiešo vadītāju – rektoru, fakultātes dekānu u.c., kas izsaka brīdinājumu par šādas rīcības turpmāku nepieļaujamību. Savukārt formālā lietas izskatīšana var rezultēties darba attiecību izbeigšanā, disciplināratbildībā vai kriminālprocesā. Attiecīgās procedūras izvēle ir pašas personas ziņā, un uzticības persona nav tiesīga rīkoties bez viņas akcepta. Tāpat uzticības personai ir pienākums nodrošināt ziņotāja anonimitāti, izņemot gadījumus, kad saņemtā informācija norāda uz iespējamu noziedzīgu nodarījumu.

Kā intervijas laikā informēja uzticības personas, līdz šim saņemto ziņojumu skaits nav bijis liels – ir saņemti 20 ziņojumi, no kuriem lielākajā daļā gadījumu ziņotāji nevēlējās, lai tiktu piemērota formālā procedūra. Tomēr katrs gadījums ir bijis unikāls, aptverot visu seksuālās uzmākšanās gadījumu spektru, kā arī tika saņemts viens ziņojums par izvarošanu.

Uzticības personas informēja, ka pirms darba uzsākšanas universitāte viņām nodrošināja apmācības kursus psiholoģijā un komunikācijā ar cietušajiem, kā arī tika veikta apmācība ar darbu saistītajos juridiskajos aspektos.

Uzticības personu sniegtais atbalsts un juridiskās konsultācijas

Savā darbā uzticības personas var sniegt pamata juridiskās konsultācijas, taču nevar sniegt juridisko palīdzību. Attiecīgi jautājums par juridisko palīdzību tiek risināts pēc nepieciešamības – piemēram, vienā no nopietnākajiem gadījumiem, kur tika piemērota formālā izskatīšanas procedūra, juridisko palīdzību uz *pro bono* pamata cietušajai personai nodrošināja advokāts.

Tāpat nepieciešamības gadījumā personai ir iespējams saņemt psihologa konsultāciju.

Semināru un apmācību organizēšana

Papildus ziņojumu izskatīšanai uzticības personas konsultē studējošos un mācībspēkus, kā arī organizē seminārus un apmācības.

4.2. Čehijas Republikas pieredze: Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultāte

2024.gada 1.oktobrī Tiesībsarga biroja pārstāvji tiešsaistes sanāsmē tikās ar Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombudu, lai pārrunātu ar viņa darbību saistītos jautājumus.

Seksuālās uzmākšanās problēmas konstatēšana

2021.gadā pēc COVID-19 pandēmijas beigām Čehijas masu medijos parādījās daudzi stāsti par pandēmijas ierobežojumu laikā notikušajiem seksuālās vardarbības gadījumiem. Tam sekoja žurnālistu izmeklēšana pret vienu no Čehijas parlamenta deputātiem saistībā ar vairāku sieviešu apgalvojumiem par seksuālo vardarbību. Žurnālistu publikācijas rezultējās kriminālprocesā, kurā deputāts tika atzīts par vainīgu un notiesāts ar brīvības atņemšanu.

Anonīmās aptaujas par seksuālo uzmākšanos un diskrimināciju mākslas augstskolās: rezultāti un sabiedrības reakcija

Pēc šiem skandāliem vairākās Čehijas mākslas augstskolās tika veiktas anonīmas studentu aptaujas par seksuālo uzmākšanos studiju vidē. Aptauju rezultāti, kas tika publiskoti akadēmiskā gada beigās, bija satraucoši, jo norādīja uz augstu seksuālas uzmākšanas gadījumu skaitu. 2021.-2022.gadā sekoja vairākas citas aptaujas saistībā ar studentu piedzīvoto diskrimināciju invaliditātes, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ. Reaģējot uz šo informāciju, Čehijas lielākās

augstskolas brīvprātīgi sāka izveidot dažāda veida ombud-institūcijas un atbalsta mehānismus universitāšu un fakultāšu līmenī - Čehijas lielākajās augstskolās vienlaicīgi darbojas gan universitātes ombuds, gan fakultāšu ombudi. 2024.gadā notika darbs pie likumprojekta, kas uzliek augstskolām pienākumu nozīmēt kontaktpersonas diskriminācijas novēršanai un drošas studiju vides stiprināšanai.

Ombuda sistēmas izveide Čehijas mākslas augstskolās: sākotnējie soļi un darbības pamatprincipi

Ombudi tika izveidoti arī Prāgas Skatuves mākslas akadēmijā, kurā ir trīs fakultātes – Kinematogrāfijas un televīzijas skola, Teātra fakultāte un Mūzikas un deju fakultāte. Kinematogrāfijas un televīzijas skola bija pirmā, kurā ar dekāna rīkojumu tika izveidots ombuda institūts. Ombuda izveidē tika ņemta vērā Spānijas un Austrijas pieredze. Kinematogrāfijas un televīzijas skolas piemēram sekoja Teātra fakultāte, izvēloties ombudu vēlēšanu procesā, kurās piedalījās gan studējošie, mācībspēki, dekānam apstiprinot visvairāk balsis ieguvušo kandidātu.

Ombuda darbību un kompetenci nosaka Teātra fakultātes dekāna rīkojums. Ombuds ir fakultātē nodarbināta persona, kas par savu darbu saņem atalgojumu. Savā darbībā ombuds balstās uz savstarpējo uzticēšanos un rīkojas kā padomdevējs gan studentiem, gan mācībspēkiem, gan administrācijai ar ētiku saistītos jautājumos, kā arī organizē nepieciešamās apmācības, lai pilnveidotu izpratni par drošu studiju vidi.

Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombuda loma un atbalsts: studentu un personāla konsultācijas un drošas vides nodrošināšana

Pie ombuda var vērsties jebkurš studējošais vai fakultātes darbinieks, iesniedzot rakstveida vai elektronisku iesniegumu, vai sazinoties ar ombudu telefoniski vai klātienē. Pēc tam ombuds nosaka konsultācijas laiku un veidu – parasti konsultācijas notiek klātienē, taču ir bijuši arī izņēmumi, kad konsultācija noritēja videokonferences formātā. Ir pieļaujami arī anonīmi iesniegumi, taču šādā gadījumā personai ombudam ir jāpierāda savs statuss (studējošais vai darbinieks). Konsultācijas ilgums ir atkarīgs no konkrētā gadījuma un var būt no 30 minūtēm līdz pat vairākām stundām. Sarunas laikā ombuds uzklausa personu, noskaidro un apzina tās vajadzības, nepieciešamības gadījumā piesaista fakultātes resursus (fakultātē darbojas divi psihologi un katrs students var izmantot trīs bezmaksas sesijas) vai arī sazinās ar nevalstiskajām organizācijām ārpus fakultātes, kas var sniegt psiholoģisko atbalstu vai *pro bono* juridisko palīdzību

noteiktām personu grupām (piemēram, personām ar invaliditāti vai cietušajiem no vardarbības, tai skaitā, uz dzimuma balstītās vardarbības). Gadījumos, kad iesnieguma pamatā ir bijusi situācija starp studējošajiem, ombuds var iejaukties un veikt pārrunas ar otru iesaistīto pusi.

Ombuds neizskata iesniegumus pēc būtības, bet sniedz personai informāciju un atbalstu par fakultātē vai akadēmijā pieejamajiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Savā darbībā ombuds ievēro neitralitātes, neformalitātes un konfidencialitātes principus. Izskatot iesniegumus, ombuds vispirms uzklausa personu, iegūst un sniedz informāciju, cenšoties pēc iespējas ātrāk identificēt visus iesnieguma aspektus un savlaicīgi prognozēt un novērst iespējamās problēmsituācijas. Jebkāda saziņa starp ombudu un iesniedzēju notiek, ievērojot striktu privātumu. Šī prasība ir attiecināma arī uz trešajām pusēm, kuras ombuds var piesaistīt noteiktu uzdevumu veikšanai. Ombuda pienākums ir nodrošināt visu materiālu un informācijas (pieraksti, sarakste, īsziņas utml) aizsardzību un nepieejamību citām personām.

Jebkādām ombuda tālākām darbībām, izskatot personas iesniegumu, vispirms ir jāsaņem iesniedzēja piekrišana. Pēc iesnieguma izskatīšanas pabeigšanas ombuds sazinās ar iesniedzēju, lai pārliecinātos, vai situācija ir pilnībā atrisināta.

Nopietnākajos gadījumos ombuds var vērsties pie fakultātes dekāna, kas var izvērtēt gadījumu no darba tiesību perspektīvas; disciplinārās komitejas vai ētikas komitejas.

Ombuds arī pārrauga Teātra fakultātes iekšējās procedūras nolūkā novērst nevienlīdzīgu vai neētisku attieksmi un sniedz ikgadēju pārskatu par savu darbību, kurā iekļauj statistiku un anonimizētu informāciju par saņemtajām sūdzībām un to izskatīšanas rezultātiem, novērotajām tendencēm, akadēmijas un fakultātes iekšējā regulējumā konstatētajām problēmām un nepilnībām, kā arī ieteikumus sistēmiska rakstura uzlabojumiem.

2023.gadā ombuds izskatīja 21 iesniegumus, no kuriem trīs bija saistīti ar seksuālo uzmākšanos. 2024.gadā līdz šim ombuds ir izskatījis 40 iesniegumus, no tiem ar seksuālo uzmākšanos saistīti bija divi. Praksē visbiežāk ombudam nācās saskarties ar jautājumiem, kas saistīti ar studentu izmitināšanu, kā arī sūdzībām no ārvalstu studentiem par iespējamo diskrimināciju uz rases vai etniskā pamata.

Tāpat ombuds izstrādāja fakultātes vadlīnijas par fizisko kontaktu nodarbību laikā, kā arī organizēja ievadlekcijas-apmācības pirmā kursa studentiem par drošu studiju vidi, studējošo tiesībām un fakultātē pieejamajiem tiesību aizsardzības mehānismiem.

Čehijas augstskolu ombudu tīkla izveide: ombudu apmācības, pieredzes apmaiņa un sadarbība starp institūcijām

Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombuds ir arī viens no Skolu ombudu platformas dibinātājiem, kas sākotnēji kalpoja kā neformāls tīkls, kas apvienoja dažādu Čehijas augstskolu ombudus, bet nesen tika formalizēts, izveidojot oficiāli reģistrētu biedrību. Sākotnēji platformā piedalījās pieci augstskolu ombudi, bet pašlaik platformā darbojas jau 20 dalībnieki. Šī platforma dod unikālu iespēju apmainīties ar pieredzi, organizēt ombudu apmācības un seminārus, t.s. intervences sesijas, kurās dalībnieki kopīgi mēģina rast risinājumus aktuālām problēmām, kā arī savstarpēji dalīties ar labās prakses piemēriem (ievērojot anonimitāti). Pēdējais ir ļoti būtiski no koleģialitātes viedokļa, jo Čehijā parasti katrā augstskolā ir tikai viens ombuds vai atbalsta persona.

4.3. Plusi un mīnusi/ kopējais un atšķirīgais

Lai gan abās valstīs atbalsta sistēmas tika izveidotas pēc tam, kad publiski bija izskanējušas ziņas par seksuālas uzmākšanās tendencēm Čehijas un Slovākijas lielākajās augstskolās, un izveides procesā tika ņemta vērā citu valstu pieredze un piemēri, tomēr abu valstu augstskolās izvēlētās pieejas daudzās jomās būtiski atšķiras.

Pilnvaru tvērums

Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombuds izskata ne tikai sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos, bet arī cita veida sūdzības saistībā ar studējošo un mācībspēku pamattiesību ievērošanu, tai skaitā, mobinga un diskriminācijas gadījumus, kā arī jautājumus, kas saistīti ar vides piekļūstamību. Savukārt Bratislavas Komenska universitātes uzticības personu uzdevums ir sniegt atbalstu tieši seksuālas uzmākšanās upuriem, un tās neizskata cita veida sūdzības.

Regulējums

Abos gadījumos atbalsta mehānismi tiek izveidoti ar iestādes augstākās amatpersonas (rektora vai dekāna) rīkojumu. Ņemot vērā Bratislavas Komenska universitātes uzticības personu pamatfunkciju – sniegt atbalstu cietušajiem no seksuālas uzmācšanās, rektora rīkojums ļoti detalizēti apraksta uzticības personu tiesības un pienākumus, fokusā izvirzot cietušā aizsardzību un konfidencialitātes ievērošanu visā iesnieguma izskatīšanas procesā. Savukārt Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombudam ir plašāks uzdevumu loks, tāpēc dekāna rīkojums apraksta ombuda tiesības un pienākumus elastīgāk, ļaujot tos pielāgot konkrētā gadījuma vajadzībām. Tas arī ļauj atsevišķos gadījumos ombudam efektīvāk un aktīvāk iesaistīties situācijas risināšanā, piemēram, veicot preventīva rakstura pārrunas ar citām problēmsituācijā iesaistītajām pusēm.

Apstiprināšanas kārtība

Bratislavas Komenska universitātes uzticības personas tiek apstiprinātas ar rektora rīkojumu no augstskolas pasniedzēju vidus, un papildus uzticības personu pilnvarām ikdienā nodarbojas arī ar akadēmisko darbību. Jānorāda, ka uzticības personas ir divas, lai pēc iespējas mazinātu interešu konfliktu un ļautu cietušajiem izvēlēties. Vienlaikus personāliju izvēle šajā procesā nav skaidra un caurspīdīga.

Savukārt Prāgas Skatuves mākslas akadēmijas Teātra fakultātes ombudu izvēlas vēlēšanu procesā, piedaloties gan studējošiem, gan mācībspēkiem, un dekānam apstiprinot visvairāk balsis ieguvušo kandidātu. Kandidātiem nav jābūt saistītiem ar fakultāti, kas ir papildus veicinošais faktors ombuda institucionālajai neatkarībai un objektivitātei.

Loma un uzdevumi

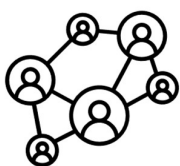
Abos gadījumos - gan ombuds, gan uzticības personas – neizskata sūdzību vai iesniegumu pēc būtības, bet gan sniedz informāciju un atbalstu par augstskolā pieejamajiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Gan Komenska universitātē, gan Prāgas Skatuves mākslas akadēmijā ir izveidotas ētikas komisijas, un ombuda vai atbalsta personu uzdevums ir palīdzēt atrisināt situāciju pirms tiek iesaistītas ētikas institūcijas vai augstskolu vadība. Tai pašā laikā gan ombuds, gan atbalsta personas ir pilnvarotas novirzīt personu psiholoģiskās vai juridiskās palīdzības sniegšanai, tai skaitā, izmantojot augstskolā pieejamos resursus.

Tāpat, papildus tiešajām atbalsta un konsultatīvajām funkcijām, gan ombuds, gan uzticības personas nodarbojas ar izglītojošo darbu, organizējot apmācības un seminārus augstskolas mācībspēkiem un studējošajiem par drošu studiju vidi un ar ētiku saistītiem jautājumiem.

5. Latvijas augstskolu pētījums

5.1. Metodoloģija

2024. gada 1.aprīlī tiesībsargs nosūtīja strukturētu aptaujas anketu gandrīz visām Latvijas augstskolām (skatīt Pielikums Nr.3) ⁵⁶ – kopskaitā 47⁵⁷ un aicinājumu atbildēt uz jautājumiem, kas skar dažādus ētikas aspektus un seksuālo uzmākšanos⁵⁸. Augstskolām tika dots nepilns mēnesis (līdz 2024. gada 29.aprīlim), lai sagatavotu un iesniegtu atbildes. Vēlāk atbilžu sniegšanas termiņš tika pagarināts līdz 2024.gada 31.maijam.



Kopā tika saņemtas atbildes no 36 augstskolām, aptaujā par izmantojamām tika atzītas 35 augstskolu atbildes (Eiropas Kristīgā akadēmija iesniedza atbildi, bet ne pēc būtības). Tiesībsargam informāciju nesniedza deviņas augstskolas ⁵⁹.

5.2. Latvijas augstskolu aptauja: rezultāti

5.2.1. Normatīvais regulējums mācību iestādēs

5.2.1.1. Ētikas kodekss

Kā redzams no apkopotās informācijas (grafiks Nr.1), visām augstskolām, izņemot Hotel School Viesnīcu biznesa koledžai, ir spēkā esošs ētikas kodekss⁶⁰.

⁵⁶ Pielikums Nr.2: Aptaujas ietvaros apzinātās augstskolas

⁵⁷ Aptaujā nepiedalījās: JVLMA, LU, Alberta koledža un Kultūras akadēmija.

Par pirmajām trim tika saņemtas atsevišķas sūdzības, savukārt Kultūras akadēmija bija iepriekš saskārusies ar seksuālās uzmākšanās gadījumu un to atbilstoši risinājusi, līdz ar to Kultūras akadēmija bija konsultanta lomā uzsākot šī pētījuma veikšanu.

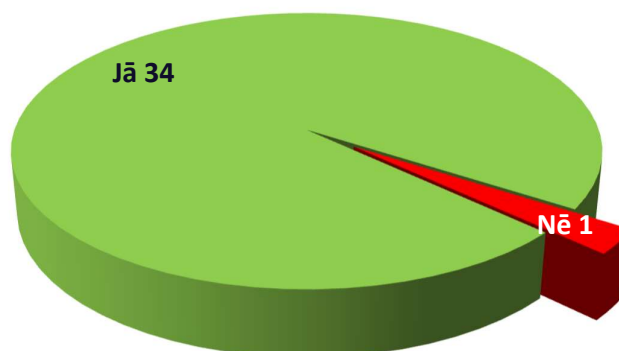
⁵⁸ Pielikums Nr.3: Aptaujas jautājumi

⁵⁹ Jēkabpils Agrobiznesa koledža (Jēkabpils Tehnoloģiju tehnikums), Juridiskā koledža, Latvijas Kultūras akadēmijas aģentūras "Latvijas Kultūras akadēmijas Latvijas Kultūras koledža", Latvijas Sporta pedagogijas akadēmija, Liepājas Universitāte, Nodibinājums "Lutera Akadēmija", SIA "Rīgas Juridiskā augstskola", SIA "Rīgas Menedžmenta Koledža", SIA "Starptautiskā Kosmetoloģijas koledža."

⁶⁰ Jāatzīmē, ka Hotel School Viesnīcu biznesa koledža ir norādījusi, ka tiek domāts par tā izstrādi un pagaidām ētikas jautājumus risina ar Studiju un pārbaudījumu kārtību un lekšējās kārtības un drošības noteikumiem.

Grafiks Nr. 1

Vai Jūsu augstskolā ir spēkā esošs ētikas kodekss? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

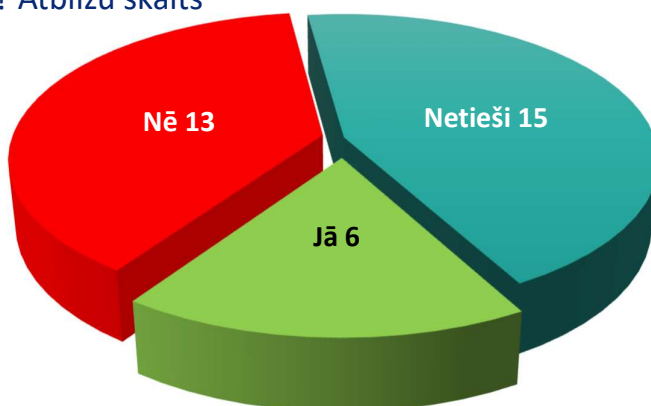


Lai gan gandrīz visas augstskolās ir spēkā esošs ētikas kodekss, biežāk (15) tiek norādīts, ka tajā informācija par seksuālo uzmākšanos tiek ietverta **pastarpināti, ne tiešā veidā** (grafiks Nr.2) vai, ka šāda informācija netiek ietverta vispār.

Vairums no šīm augstskolām norāda, ka ētikas kodeksos ir iekļauta informācija par profesionālās ētikas principiem, par vispārējās morāles pamatprincipiem un nulles tolerances veicināšanu saistībā ar vardarbību vai diskrimināciju dzimumu dalījumā.

Grafiks Nr. 2

Vai ētikas kodekss ietver informāciju par seksuālo uzmākšanos? Atbilžu skaits



Augstskolas, kurās ir ētikas kodekss, n=34

Atsevišķas augstskolas, atsaucoties uz sabiedrībā plašu rezonansi izraisījušiem seksuālās uzmākšanās skandāliem, plāno uzlabot vai tikko uzlabojušas savu ētikas kodeksu to papildinot ar precīzāku informāciju par šo vardarbības veidu. Piemēram:

- ✓ Latvijas Mākslas akadēmijā seksuālās uzmākšanās definīcija ir izstrādāta, bet tā vēl ir saskaņošanas stadijā.⁶¹
- ✓ Latvijas Biozinātņu un Tehnoloģiju universitāte norāda, ka “šobrīd⁶² notiek darbs pie spēkā esošā Ētikas kodeksa aktualizācijas. Lai pabeigtu šo procesu, šobrīd tiek gaidītas Rektoru padomes un Izglītības un zinātnes ministrijas vadlīnijas”.
- ✓ Rīgas Tehniskā koledža: “patlaban Ētikas kodeksā nav ietvertas atsevišķi izdalītas normas par seksuālo uzmākšanos, taču, ņemot vērā Tieslietu ministrijas izplatīto informāciju par regulējuma izstrādi, lai nodrošinātu Latvijas iedzīvotāju drošību un aizsardzību pret seksuālu uzmākšanos, pēc regulējuma izstrādes, Ētikas kodekss tiks papildināts.”
- ✓ Rīgas Stradiņa universitāte: “Ietver, bet ar atšķirīgu saturu. Saistībā ar masu medijos aktualizēto seksuālo aizskārumu problemātiku RSU Ētikas kodeksā nesen veikti grozījumi RSU Senāta 2024. gada 16. aprīļa sēdē⁶³. Cita starpā, kodeksa 1.1. apakšnodaļa “Cilvēka cieņas princips” tika precizēta, papildinot to ar šādu aizliegumu:

“1.1.5. RSU personāls nepieļauj emocionālu vai fizisku vardarbību, tajā skaitā, bet ne tikai seksuālus aizskārumus, mobingu, bosingu, bulingu, kā arī norādījumus diskriminēt un viktimizāciju.””
- ✓ Rīgas Celtniecības koledža: “[...]koledža vienmēr seko līdzi visām jaunākajām izmaiņām un drošas studiju vides nodrošināšanas tendencēm, tai skaitā, normatīvo aktu izstrādes jomā, kas saistīta ar personāla un studējošo savstarpējo attiecību tiesisko regulējumu, tāpēc, ja tiks saņemtas norādes, iniciatīvas, normatīvo aktu pilnveidošanas nepieciešamība ar konkrēta satura normu pārstrādes nepieciešamību, iekšējo kārtības noteikumu pilnveidošanu un papildināšanu, esam atvērti un gatavi sadarboties un papildinot, atbilstoši precizēt vai grozīt, šobrīd spēkā esošo tiesību aktus vai pēc nepieciešamības, sagatavot tiesiskām tendencēm aktuālus dokumentus.”

⁶¹ 2024.gadā sniegta informācija. Tiesībsarga piezīme.

⁶² 2024.gadā sniegta informācija. Tiesībsarga piezīme.

⁶³ RSU Ētikas kodekss (apstiprināts RSU Senāta 2024. gada 16. aprīļa sēdē, protokols Nr. 2-S-1/5/2024 (pieejams latviešu un angļu valodā)).

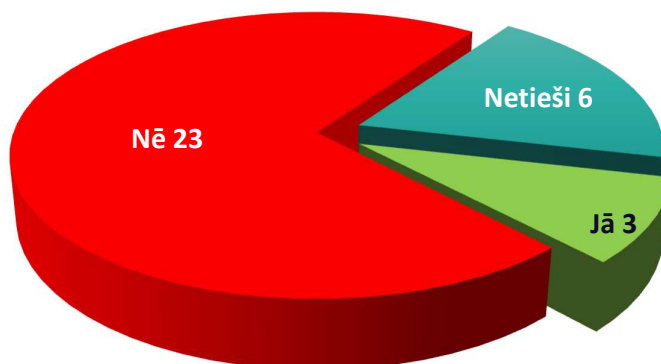
- ✓ Arī Sociālās Integrācijas valsts aģentūra plāno veikt grozījumus savā Ētikas kodeksā.



Kā vienu no piemēriem var minēt **Informāciju sistēmu menedžmenta augstskolu**, kas savā Ētikas kodeksā ir definējusi terminu “seksuālā uzmākšanās” (grafiks Nr.3): “jebkāda veida nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir kādas ISMA kopienas dalībnieka cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi”. Vēl divās mācību iestādēs tas arī ir definēts tiešā veidā, bet 6 augstskolas terminu definē netieši.

Grafiks Nr. 3

Vai ētikas kodekss definē, kas ir "seksuāla uzmākšanās"? Atbilžu skaits



Augstskolas, kurās ir Ētikas kodekss, n=34

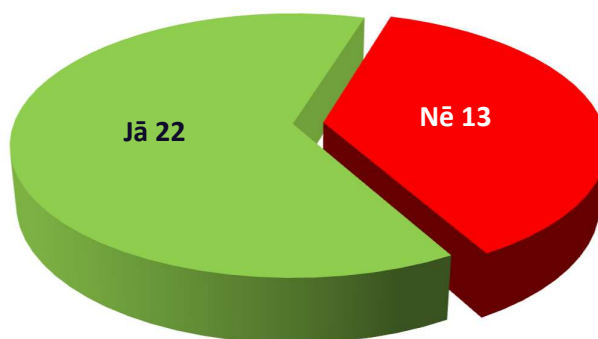
Lai arī lielākajā daļā augstskolu, kas sniedza informāciju, ir ētikas kodeksi, tomēr seksuālā uzmākšanās lielākoties tiek netieši pieminēta un tikai retos gadījumos tā ir definēta. Vienlaikus augstskolas atzīst nepieciešamību uzlabot savus iekšējos noteikumus, lai efektīvāk risinātu iespējamās seksuālās uzmākšanās gadījumus.

5.2.1.2. Dzimumu līdztiesības plāns

Pozitīvi vērtējams fakts, ka vairumā augstskolu (22) ir arī spēkā esošs Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments, kas regulē mācībspēku un studējošo cieņpilnu sadarbību augstskolas vidē (grafiks Nr.4).

Grafiks Nr. 4

Vai Jūsu augstskolā ir spēkā esošs Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments, kas regulē mācībspēku un studējošo cieņpilnu sadarbību augstskolas vidē? Atbilžu skaits

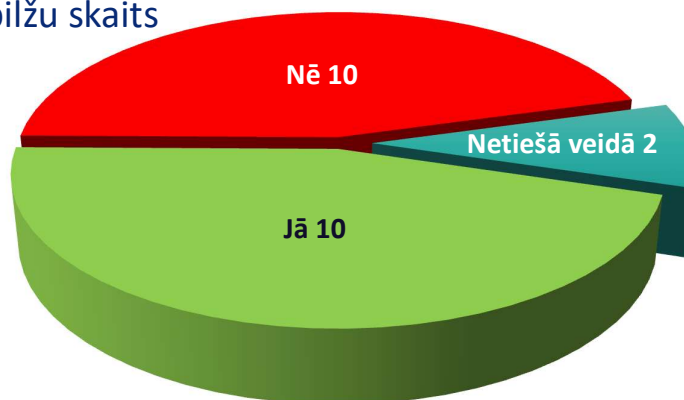


Visas augstskolas, n=35

No šīm 22 augstskolām tikai puse (12) norāda, ka šāda veida dokumentā tiešā vai netiešā veidā ir ietverta informācija par seksuālo uzmākšanos (grafiks Nr.5), bet tikai divas augstskolas norāda, ka termins “seksuālā uzmākšanās” tajā ir definēts tiešā vai netiešā veidā (grafiks Nr.6).

Grafiks Nr. 5

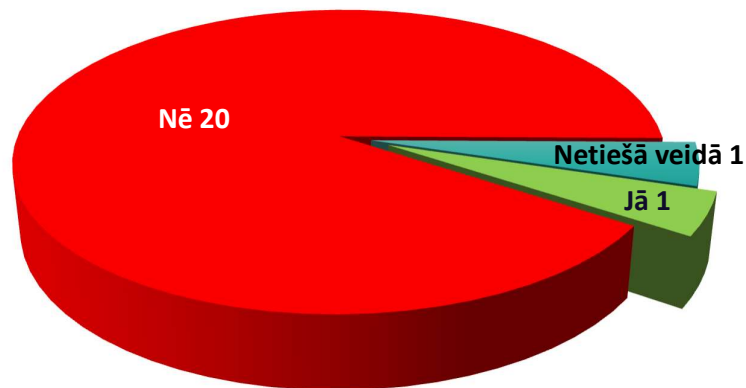
Vai Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments ietver informāciju par seksuālo uzmākšanos? Atbilžu skaits



Augstskolas, kurās ir Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments, n=22

Grafiks Nr. 6

Vai dokuments definē terminu “seksuālā uzmākšanās”? Atbilžu skaits



Augstskolas, kurās ir Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments, n=22

Papildus ētikas kodeksam lielākajā daļā augstskolu, kas sniedza informāciju, ir Dzimumu līdztiesības plāns, kurā pusē gadījumu ir norāde uz seksuālo uzmākšanos vai tās definējumu. Tādejādi var secināt, ka līdz šim ētikas kodeksos seksuālā uzmākšanās nav bijusi viens no iekļautajiem aspektiem. Regulējums attiecībā uz seksuālo uzmākšanos ir labāks, ja augstskolai ir Dzimumu līdztiesības plāns.

5.2.2. Institucionālā sistēma un process

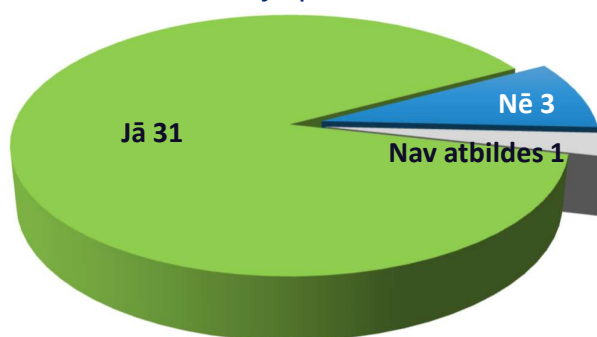
5.2.2.1. Sūdzību izskatīšanas struktūrvienības augstskolās

Šī pētījuma ietvaros bija svarīgi noskaidrot, vai Latvijas augstskolās, līdzīgi kā Čehijā un Slovākijā, pastāv citi mehānismi bez ētikas komisijām, kas primāri varētu skatīt seksuālās uzmākšanās gadījumus. Līdz ar to tika uzdoti savstarpēji līdzīgi jautājumi – viens par to, vai ir sistēma, kas skatītu sūdzības par iespējamu seksuālo uzmākšanos (rezultāti 5.2.2.1.sadaļā), un otrs par to, vai augstskolās ir ētikas komisijas (rezultāti 5.2.2.3.sadaļā).

Lielākajā daļā augstskolu ir izveidota sistēma, lai izvērtētu potenciālās sūdzības par iespējamu seksuālo uzmākšanos studiju procesā un vidē (grafiks Nr.7). Augstskolas norāda, ka vairumā gadījumu sūdzības par seksuālās uzmākšanās gadījumiem primāri izskatītu augstskolu ētikas komisijas. Tomēr dažviet pastāv arī līdzīgas struktūras ētikas komisijām, kā piemēram trauksmes celšanas sistēmas vai šķīrējtiesas un ir augstskolas, kurās šādus gadījumus izskatītu padomē vai vadības līmenī.

Grafiks Nr. 7

Vai Jūsu augstskolā ir izveidota sistēma, lai izvērtētu sūdzības par iespējamu seksuālo uzmākšanos studiju procesā un vidē? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Process un lēmumu pieņemšana pēc sūdzību izskatīšanas

Tālāk tekstā ir apkopoti lēmumu pieņemšanas mehānismi, kas izrietēja no 35 augstskolu aptaujas anketās sniegtajām atbildēm. Jāatzīmē, ka 13 augstskolas savu atbildi uz šo jautājumu neiesniedza.

1. Process

Rakstiska sūdzību iesniegšana ir vispārpieņemta prakse un izskatīšanas procesā bieži tiek piesaistīti juristi un citi speciālisti. 28 augstskolas sūdzību izskatīšanas procesā var iesaistīt studentu pašpārvaldi. Tikai Valsts robežsardzes koledža neiesaista pašpārvaldi, bet norāda, ka “dienesta pārbaudes vai disciplinārlietas izmeklēšanas laikā pēc nepieciešamības var tikt ņemti paskaidrojumi”. Sešas augstskolas atbildes uz šo jautājumu neiesniedza.

2. Individuāla pieeja katram gadījumam

Katrs gadījums tiek izskatīts individuāli, ņemot vērā pārkāpuma raksturu un apstākļus. Komisijām ir tiesības lūgt paskaidrojumus no iesaistītajām personām un pieņemt lēmumus, kas ir atbilstoši konkrētajam gadījumam.

3. Lēmumu pieņemšana

Lielākajā daļā augstskolu pieņemtie lēmumi pēc sūdzību izskatīšanas ir gan ieteikuma, gan saistoša rakstura (13), savukārt vēl 11 augstskolas pieņem ieteikuma lēmumus un divas augstskolas norāda, ka pieņem saistoša rakstura lēmumus.

Ētikas komisijas un citas struktūrvienības, kas izskata sūdzības, var pieņemt ieteikuma rakstura lēmumus, kas var ietvert mutiskus aizrādījumus, rakstiskas piezīmes, rājienu, darba līguma uzteikumus, eksmatrikulāciju studentiem, kā arī ieteikumus par darba pienākumu vai atalgojuma izmaiņām.

Ētikas komisijām un citām struktūrvienībām ir tiesības pieprasīt publiskas atvairināšanās, rosināt izmaiņas iekšējās procedūrās vai nodrošināt cietušajam psiholoģisku palīdzību. Lēmumi var ietvert gan administratīvus pasākumus, gan rekomendācijas uzlabojumiem.

4. Disciplinārsodi

Rektori un vadības personas ir tiesīgas pieņemt lēmumus par disciplinārsodiem, piemēram, piemērot Darba likumā noteiktās sankcijas.

Ētikas komisijas var sniegt ierosinājumu piemērot disciplinārsodu un informēt tiesībsargājošās institūcijas par normatīvo aktu pārkāpumiem.

Absolūts vairākums augstskolu, kas sniedza atbildes, ir norādījušas, ka seksuālās uzmākšanās gadījumus, izskatītu to ētikas komisijas. Šādos gadījumos var piesaistīt papildus speciālistus vai arī studentu pašpārvaldes. Līdz ar to Latvijas augstskolās nav speciālu struktūru, kas izskatītu tikai ar seksuālo uzmākšanos saistītos pārkāpumus. Ētikas komisijas pieņem juridiski nesaistošus lēmumus ar rekomendācijām rektoram vai citām atbildīgām personām par potenciālajām sekām. Attiecīgi rektors vai cita atbildīgā persona pieņem galīgo lēmumu, kas ir juridiski saistošs.

5.2.2.2. Sūdzību izskatīšanas struktūrvienības neatkarība

- Ētikas komisijas, kuras varētu izskatīt sūdzības par seksuālo uzmākšanos, bieži vien ietver locekļus no dažādiem akadēmiskās kopienas līmeņiem, piemēram, mācītbspēkus, administratīvos darbiniekus un studentus. Šīs komisijas parasti tiek raksturotas kā koleģiālas un neatkarīgas lēmēj institūcijas.
- Atsevišķas augstskolas izstrādā konkrētas procedūras, lai nodrošinātu struktūrvienību neatkarību sūdzību izskatīšanā. Piemēram, plāno izveidot neatkarīgu institūciju šādu sūdzību izskatīšanai vai groza esošos ētikas kodeksus, lai iekļautu normas par seksuālo uzmākšanos studiju vidē.
- 24 augstskolas norāda, ka nodrošina maksimālu neatkarību tiem, kas izskata sūdzības. Piemēram, ētikas komisijas locekļu iesaistīšana bez ietekmes no augstākām administratīvām amatpersonām. Trīs augstskolas norāda, ka neatkarība ir daļēja, jo galējo lēmumu pieņem

rektors, vēl viena augstskola 2024.gadā strādāja pie procedūru izstrādes, lai uzlabotu neatkarību.

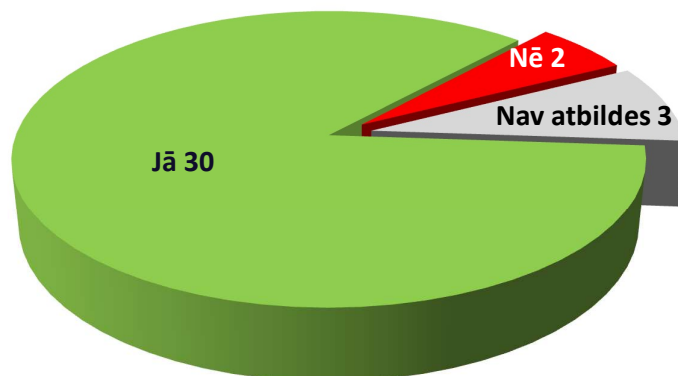
- Vairumā gadījumu lēmēj institūcijās tiek iekļauti studentu pārstāvji, tādējādi palielinot neitralitāti un pārstāvniecību.
- Viena augstskola norāda uz to, ka ir jāaizsargā sūdzību saturs, nodrošinot, ka tā ir pieejama tikai tiem, kam tā nepieciešama izmeklēšanai un izskatīšanai.

5.2.2.3. Ētikas komisijas vai analogiskas institūcijas

Praktiski visās augstskolās ir izveidota ētikas komisija vai tai analogiska institūcija sūdzību izskatīšanai. Trīs augstskolas atbildi neiesniedza, bet vēl divas norādīja, ka šādas institūcijas nepastāv (grafiks Nr.8): Novikontas jūras koledža (norādīja, ka institūcija nepastāv, jo skola ir neliela izmēra) un Daugavpils universitātes Daugavpils medicīnas koledža (nenorādot iemeslu).

Grafiks Nr. 8

Vai Jūsu augstskolā ir izveidota ētikas komisija vai tai analogiska institūcija? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Ētikas komisijas loma

- Ētikas komisijas izskata ar ētikas kodeksu saistītas sūdzības, aizstāv ētikas kodeksā noteiktās vērtības un pamatprincipus, kā arī veicina profesionālās ētikas principu izpratni.
- Ētikas komisijas pieņem lēmumus par nodarbinātā rīcības atbilstību vai pārkāpumu ētikas kodeksā, un var ieteikt veikt dienesta pārbaudi vai uzsākt disciplinārlietas izmeklēšanu.

Procedūru detalizācija un protokolēšana

- Sūdzības tiek iesniegtas rakstveidā, un to izskatīšana tiek protokolēta. Komisijas lēmumi tiek noformēti rakstveidā un paziņoti iesaistītajām pusēm.
- Ētikas komisijas sastāv no vairākiem locekļiem, kuru skaits var tikt palielināts, pieaicinot speciālistus no citām iestādēm vai organizācijām.

Kopējā efektivitāte un uzticība procedūrām

- Procedūrās tiek uzsvērtas sūdzību izskatīšanas caurspīdīgums un konfidencialitātes nodrošināšana.
- Dažas ētikas komisijas ir iekšēji institucionāli un hierarhiski neatkarīgas no citām mācību iestādes institūcijām un vadības, kas palielina uzticību to darbam.

27 no 35 augstākajām mācību iestādēm, kuras piedalījās aptaujā, norāda, ka ētikas komisijas vai analogiskā sūdzību izskatīšanas institūcija ir tieši pieejama studējošiem. Kā jau iepriekš tika norādīts, divās augstskolās ētikas komisiju nav, bet vēl sešas augstskolas nesniedza informāciju par sūdzību izskatīšanas institūcijas pieejamību studējošiem.

Ja rastos nepieciešamība, 23 augstskolas no 35 norāda, ka ētikas komisijas kompetencē būtu izskatīt sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos. Deviņas iestādes uz šo jautājumu neatbildēja, bet trīs norādīja, ka šādas kompetences ētikas komisijai viņu iestādē nebūtu (Novikontas jūras koledža⁶⁴, Valsts robežsardzes koledža⁶⁵ un Informāciju sistēmu menedžmenta augstskola⁶⁶).

⁶⁴ Citāts: "Jā un nē, šāda veida pārkāpumu ziņojumi tiks nodoti tālāk tiesībsargājošajām institūcijām."

⁶⁵ Citāts: "Nē. Tiks veikta dienesta pārbaude/disciplinārlietas izmeklēšana."

⁶⁶ Citāts: "NĒ, šāda rakstura iesniegumi līdz šim nav bijuši."

Alternatīva ētikas komisijai: Trauksmes celšanas likums

- 16 augstskolās ir izstrādātas procedūras atbilstoši Trauksmes celšanas likumam, kas ļauj ziņot par sabiedrības interešu apdraudējumu. Lai gan minētās procedūras tieši nenosaka seksuālās uzmākšanās gadījumu izskatīšanu, ir iespējams iesniegt ziņojumus gan elektroniski, gan anonīmā veidā pastkastē.
- Saņemtie ziņojumi tiek izvērtēti pie atbildīgās personas, un tie var tikt nodoti tālākai izskatīšanai mācību iestādes direktoram, ētikas komisijai vai citām struktūrvienībām pēc kompetences.

Tiesībsargs uzskata par būtisku atzīmēt, ka augstskolu atbildēs sniegtā izpratne par trauksmes celšanas regulējumu kā iespēju cietušajiem ziņot par seksuālās uzmākšanās gadījumiem nesaskan ar Trauksmes celšanas likuma mērķi, subjektiem un tajā ietvertajām procesuālās aizsardzības garantijām. Proti, saskaņā ar Trauksmes celšanas likuma 3.panta trešās daļas 3.punkta nosacījumiem par trauksmes celšanu netiek uzskatīta ziņošana tikai par personīgu interešu aizskārumu. Tai pašā laikā, trauksmes celšanas procedūru var izmantot, lai ziņotu par incidentiem augstskolā, piemēram, ilgstošiem un sistemātiskiem seksuāla rakstura aizskārumiem, par kuriem ziņotājam ir kļuvis zināms.

5.2.2.4. Ētikas komisiju dalībnieku mācības par seksuālu uzmākšanos sūdzību izskatīšanu

Kā norāda aptaujas dati, lielākajā vairumā augstskolu nav tikušas organizētas ētikas komisijas vai citu struktūrvienību, kas izskata sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos, apmācības par šādu sūdzību izskatīšanas specifiku (grafiks Nr.9). Pārsvārā apmācību trūkums tiek pamatots ar faktu, ka augstskolā nav bijušas sūdzības vai iesniegumi par iespējamu seksuālo uzmākšanos. Tomēr jāatzīmē, ka trīs mācību iestādēs šādas apmācības ir notikušas.



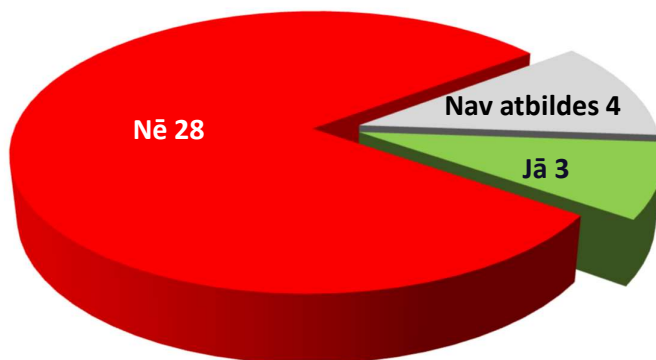
Īpaši kā labās prakses piemēru var izcelt **Vidzemes augstskolu (ViA)**, kas “kā Eiropas Universitātes “E³UDRES²” dalībaugstskola 2024.gadā ir uzsākusi pieteikšanos EURAXESS institucionālās kvalitātes zīmei (“HR Excellence in Research Award”), kas ietver arī ētikas principu izpildes pastiprinātu uzraudzību. Lēmums par kvalitātes zīmes piešķiršanu ViA tiks pieņemts 2025.gadā.”



Tikai kopumā 12 augstskolas uzskata par nepieciešamu vai apsver nākotnē rīkot šāda veida apmācības.

Grafiks Nr. 9

Vai ir tikušas organizētas ētikas komisijas vai citu struktūrvienību, kas izskata sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos, apmācības par šādu sūdzību izskatīšanas specifiku? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

5.2.2.5. Studējošo piekļuve informācijai un sūdzību iesniegšanas procedūrām seksuālās uzmācšanās gadījumos

Informācijas pieejamība

Vairums augstskolu pārstāvju (31) aptaujas laikā uz šo jautājumu sniedza vispārīgas atbildes, norādot, ka studējošiem viņu mājas lapā ir piekļuve informācijai par ētikas normu pārkāpumu ziņošanas iespējām un procesu, tāpat tika sniegtas atsauces uz Trauksmes celšanas politikas īstenošanu.

Studējošie tiek informēti par šīm iespējām ievadsanāsmēs, kursu ietvaros, kā arī caur publiskiem paziņojumiem un dokumentiem tīmekļvietnēs.

Sūdzību iesniegšanas iespējas

Studējošie var iesniegt sūdzības dažādos veidos: rakstveidā, elektroniski (izmantojot e-pastu vai dokumentu vadības sistēmas), mutiski, anonīmi, izmantojot trauksmes celšanas pastkastes vai platformas.

Sūdzības var iesniegt tieši ētikas komisijai, augstskolas vadībai, vai citām atbildīgajām institūcijām, piemēram, studiju programmu vadītājiem vai studentu pašpārvaldēm.

Atbalsta sistēmas

Divās augstskolās tiek piedāvātas psiholoģiskā atbalsta iespējas, konsultācijas, un palīdzība no dažādām institūcijām, piemēram, krīžu un konsultāciju centriem.



Atkārtoti kā labās prakses piemēru var izcelt Vidzemes augstskolu (ViA), kas norāda, ka “mācību vidē www.moodle.va.lv, sadaļā “ViA aktualitātes studentiem”, ir pieejama arī informācija par psiholoģiskā atbalsta konsultācijām par dažādām, ar studiju un personīgo dzīvi, saistītām problēmām un jautājumiem. Psihologa konsultācijas tiek nodrošinātas saskaņā ar Psihologu ētikas kodeksu, garantējot klienta pilnīgu konfidencialitāti, izņemot tos gadījumus, ja atklājas kas tāds, kas var kaitēt pašam klientam vai apkārtējiem cilvēkiem”.



Arī augstskola RISEBA “piedāvā dažādus atbalsta veidus, par ko rūpējas Studentu serviss, tai skaitā piedāvājot bezmaksas psiholoģisko atbalstu, ar psihologa palīdzību dodot iespēju labāk izprast konkrēto situāciju un apzināties resursus (detalizētāk RISEBA mājaslapā). Cietušie tiek aicināti steidzamos jautājumos vērsties dažādās vietās, gan Tiesībsarga birojā, gan Krīžu un konsultāciju centrā “Skalbes”, kur pieejams diennakts krīzes tālrunis vai centrā “Marta”, kur piedāvā iespēju saņemt profesionālu palīdzību un atbalstu pēc piedzīvotas fiziskas, emocionālas, seksuālas, ekonomiskas vardarbības vai vajāšanas vai pēc vardarbīgām attiecībām izmantojot karsto informatīvo tālruni u.c.”

Tiesībsargs norāda, ka efektīva informācijas izplatīšana un pieejamība, skaidri noteiktas sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas procedūras, kā arī atbalsta sistēmu nodrošināšana ir būtiski elementi, lai veidotu drošu mācību vidi.

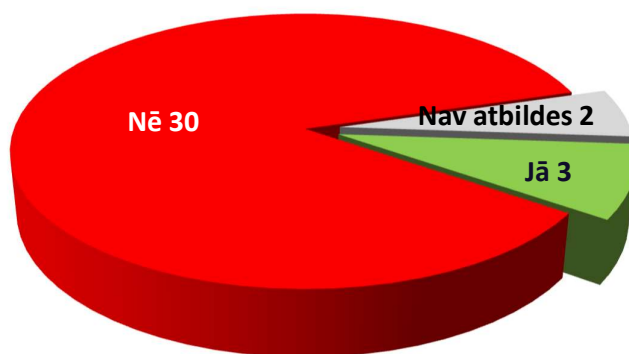
5.2.2.6. Statistikas dati par saņemtajām sūdzībām par seksuālu uzmākšanos

Zems sūdzību skaits: lielākajā daļā (30 no 35) no augstskolām, kas piedalījās aptaujā, norāda, ka kopš 2017. gada nav izskatītas sūdzības par iespējamo seksuālo uzmākšanos studiju procesā un vidē (grafiks Nr.10). Pirmšķietami tas var liecināt par to, ka šāda veida incidenti ir reti vai arī par to, ka sūdzības netiek izteiktas vai reģistrētas.

Atklātie gadījumi: tikai trīs augstskolas pētījuma ietvaros atzina, ka ir bijuši gadījumi, kad tās institūcijās ir izskatītas sūdzības par seksuālo uzmākšanos. Šie gadījumi norāda uz to, ka problēma pastāv, bet iespējams, ir mazāk izplatīta vai mazāk ziņota nekā patiesībā notiek.

Grafiks Nr. 10

Vai Jūsu augstskolā kopš 2017.gada ir izskatītas sūdzības par iespējamo seksuālu uzmākšanos studiju procesā un vidē? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Lielākajā daļā augstskolu nav saņemtas sūdzības par iespējamiem seksuālās uzmākšanās gadījumiem un attiecīgi nav pieredzes seksuālās uzmākšanās gadījumu izskatīšanā.

5.2.2.7. Sūdzību izskatīšanas sistēmas efektivitāte

Sistēmas vispārējā efektivitāte: daudzas augstskolas ir izveidojušas detalizētas sūdzību izskatīšanas sistēmas un norāda, ka visticamāk sūdzību par iespējamu seksuālu uzmākšanos izskatītu samērā efektīvi. Tas ietver sūdzību izskatīšanu ētikas komisijā, sadarbību ar tiesībsargājošām iestādēm un sūdzības iesniedzēja konfidencialitātes nodrošināšanu. Tomēr tiesībsargs norāda, ka lielākā daļa augstskolu nav izskatījušas nevienu seksuālās uzmākšanās gadījumu.

Konfidencialitātes nodrošināšana: lai aizsargātu sūdzības iesniedzēju, augstskolas piemēro pseidonimizāciju un ierobežo informācijas izplatīšanu, kas varētu atklāt iesniedzēja identitāti. Tas palīdz novērst varmākas vēršanās pret cietušo iespēju.

Sūdzību izskatīšanas mehānismi: vairākas augstskolas teorētiski nodrošinātu, ka pārkāpējs tiek atstādināts vai sodīts atbilstoši normatīvajiem aktiem. Atstādināšanas laikā tiktu pieņemti piesardzības pasākumi, lai varmāka nevarētu vērsties pret cietušo.

Piemēram:

Sociālās Integrācijas valsts aģentūra: “Aģentūra ievērotu nulles tolerances pieeju pret seksuālu uzmākšanos un jebkādu citu uzmākšanos visās ar darba vietu un studiju procesu saistītās situācijās. Pārkāpumu konstatēšanas gadījumā, cietušajam tiktu sniegts nepieciešamais atbalsts (izvērtējot pārkāpuma būtību, atbalsts var ietvert padomu sniegšanu un praktisku atbalstu, piemēram, psihologa konsultācijas, atbalsts ziņošanai tiesību sargājošajām institūcijām), savukārt pārkāpējam tiktu piemērots normatīvajos aktos paredzētais iespējamais sods atbilstoši pārkāpuma smagumam (disciplinārsods līdz pat atbrīvošanai no darba). Iespējamais vainīgais piesardzības pasākumu ietvaros tiktu uz sūdzības izskatīšanas laiku atstādināts no amata, lai aizsargātu sūdzības iesniedzēju vai lai novērstu iejaukšanos sūdzības izskatīšanā.”

Latvijas Biozinātņu un Tehnoloģiju augstskola: “LBTU iekšējie normatīvie akti, atbilstoši spēkā esošajiem Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, paredz iespējamību atstatīt uz laiku personu no darba pienākumu pildīšanas, bet tas pilnībā nenovērš iespējamību, ka vēršanās pret cietušo netiek realizēta ārpus LBTU. LBTU, iespējams, risinātu iespēju studējošajam turpināt studiju kursu pie cita mācībspēka.”

Liepājas Jūrniecības koledža: “Pēc sūdzību izskatīšanas, ja būs pierādīts fakts par seksuālu izmantošanu, vainīgā persona būs atstādināta no darba.”

Rīgas Tehniskā universitāte: “Gadījumos, kad ir iesniegta sūdzība un aizvien mācībspēks konkrētajā brīdī ir attiecīgā studenta pasniedzējs vai darba vērtētājs, tad RTU ieskatā ir iespējas mācību procesu noorganizēt tādejādi, ka mācībspēks nepasniedz konkrēto priekšmetu vai nevērtē šī studenta darbu, tādejādi novēršot iespējamās nevēlamās sekas.”

Rēzeknes Tehnoloģiju augstskola: “Disciplinārlietas izskatīšanas laikā RTA kā darba devējs ir tiesīga pieņemt lēmumu pārtraukt darba tiesiskās attiecības ar darbinieku, kurš būtiski pārkāpis iekšējos kārtības noteikumus. Docētāja atstādināšanas no amata gadījumā, RTA nodrošinātu studējošajiem iespēju konkrēto studiju kursu apgūt pie cita docētāja vai arī studiju kurss tiktu pārcelts uz nākošo studiju semestri, attiecīgi piedāvājot studiju kursu vadīt citam docētājam.”

RISEBA: “Ētikas kodeksā un citos dokumentos paredzētā kārtība ļauj padziļināti un vispusīgi izvērtēt katru iespējamās seksuālās uzmākšanās gadījumu, tai skaitā novērst iespējamās radītās sekas, piemēram, pieprasīt situācijas skaidrojumu, personīgu vai publisku atvairināšanos, izteikt rāpību un fiksēt informāciju personāla lietā. Smagāku pārkāpumu risināšanai piesaistīt augstākās lēmējinstīcijas un izvērtēt ietekmīgākas sankcijas līdz pat atstādināšanai no darba, darba tiesisko attiecību pārtraukšanu vai eksmatkulāciju, ja tas ir vienīgais veids kā nodrošināt drošu vidi.”

Papildus aizsardzības pasākumi: dažas augstskolas nodrošina iespēju pārorganizēt mācību procesu, lai varmāka nevarētu turpināt mācīt vai vērtēt. Tas var ietvert kursu nodošanu citam docētājam vai kursu pārcelšanu uz nākamo semestri.

Psiholoģiskais un praktiskais atbalsts: četrās augstskolās cietušajiem tiek nodrošināts psiholoģisks un praktisks atbalsts, kas var ietvert padomu sniegšanu, psihologa konsultācijas un atbalstu ziņošanai tiesību sargājošajām instīcijām.

Sadarbība ar tiesībsargājošām instīdēm: atsevišķas augstskolas norādīja, ka sadarbības ar Valsts policiju un citām tiesībsargājošām instīdēm, lai izmeklētu iespējamās seksuālās uzmākšanās gadījumus un nodrošinātu tiesisko aizsardzību cietušajiem.

Augstskolas, kas nav saskārušās ar seksuālas uzmākšanās gadījumiem, teorētiski ir gatavas pielietot esošos mehānismus un pielāgot tos, lai novērstu sekas un aizsargātu cietušo. Tas ietver sūdzību izskatīšanas un konfidencialitātes nodrošināšanas procedūru pilnveidi un sadarbību ar tiesībsargājošām iestādēm.

5.2.3. Studiju process

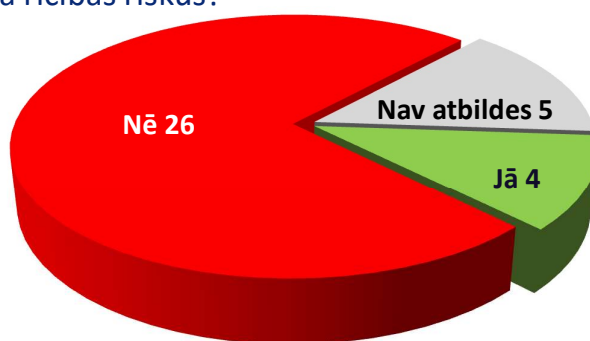
5.2.3.1. Mācību veidi un ar tiem saistītie seksuālās uzmākšanās riski

Jautājuma mērķis bija noskaidrot, vai kāds no augstskolas izvēlētā apmācību veida var radīt nevēlamus seksuālā rakstura rīcības riskus. Visizplatītākais apmācību veids augstskolās ir kontaktstundas, kam seko individuālas nodarbības tiešsaistes platformās, lauka darbi, prakses vai praktiskās nodarbības. Katra augstskola apmācību veidu pielāgo savām studiju programmām. Kaut gan ievērojami lielākā daļa augstskolu norādīja, ka nodarbību veidi nerada nevēlamus seksuāla rakstura rīcības riskus, atsevišķās mācību iestādēs šādi riski ir – un tie ir saistīti ar specifiskām mācību programmām (grafiks Nr.11). Piecas mācību iestādes uz šo jautājumu neatbildēja.

Grafiks Nr. 11

Vai kāds no augstskolas nodarbību veidiem var radīt nevēlamus seksuālā rakstura rīcības riskus?

Atbilžu skaits



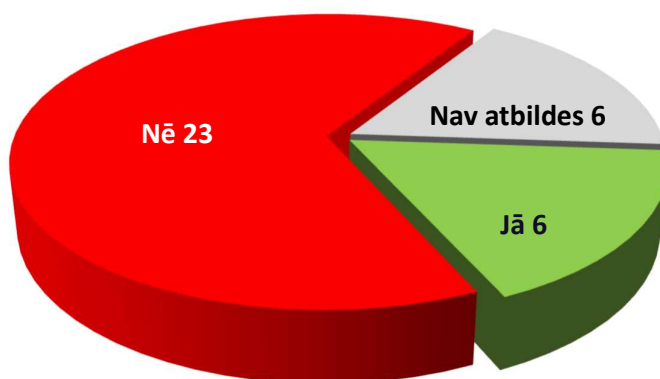
Visas augstskolas, n=35

Uz jautājumu, vai augstskolā ir izstrādātas vadlīnijas/ rekomendācijas šādu risku novēršanai, tikai sešas mācību iestādes atbildēja pozitīvi. Protams, jāpatur prātā fakts, ka lielais vairākums

augstskolu norādīja, ka šādu risku nav, līdz ar to vadlīniju izstrāde netiek uzskatīta par nepieciešamu (grafiks Nr.12).

Grafiks Nr. 12

Vai augstskolā ir izstrādātas vadlīnijas/ rekomendācijas nevēlamu seksuālā rakstura rīcības risku novēršanai? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Augstskolām tika lūgts atbildēt uz jautājumu par to, vai ir iespējams, ka studiju procesa ietvaros individuālās lekcijas vai kontaktstundas notiek mācībspēku mājās vai telpās, kas nav augstskolas telpas.

Gandrīz visas mācību iestādes norādīja, ka šāda iespējamība nav, savukārt trīs mācību iestādes atzina, ka tas ir iespējams, pamatojot šādu praksi ar mācību priekšmeta specifiku: Daugavpils universitātē notiek lauka nodarbības ārpus universitātes telpām, Latvijas Mākslas akadēmija (bez precizējuma) un Banku augstskola⁶⁷.

⁶⁷ Citāts: "augstskola vērš uzmanību, ka tā īsteno profesionālās augstākās izglītības programmas, līdz ar to, studējošajiem ir jāīsteno prakse, kas notiek uzņēmumos vai citās institūcijās ārpus Augstskolas telpām. Arī attālinātas mācības".

5.2.3.2. Konsultāciju sniegšanas process un regulējums

Vairākās augstskolās (21) konsultāciju sniegšana ir skaidri reglamentēta ar noteiktiem laikiem, vietām un procedūrām. Tiek izstrādāti un publicēti konsultāciju grafiki, kas pieejami studentiem.

Dažās augstskolās (10) nav specifiska regulējuma, kas noteiktu konsultāciju sniegšanas kārtību. Šajos gadījumos konsultācijas tiek organizētas pēc vienošanās starp studējošajiem un mācībspēkiem.

Konsultācijas var notikt gan klātienē, augstskolas telpās, gan attālināti, izmantojot tiešsaistes komunikācijas platformas, piemēram, Microsoft Teams, Zoom vai e-pastu.

5.2.3.3. Fiziskais kontakts mācību kursu ietvaros

Nepieciešamība pēc fiziska kontakta: aptuveni pusē aptaujāto augstākās izglītības iestāžu (16 no 32) mācībspēkiem ir nepieciešamība pieskarties studentiem objektīvu iemeslu dēļ, piemēram, lai palīdzētu regulēt instrumentu vai parādītu ierīču pareizu turēšanu un izmantošanu.

Informēšana par fizisku kontaktu: 15 no 16 augstskolām⁶⁸, kurās fizisks kontakts ir nepieciešams, studenti tiek iepriekš par to brīdināti: vai nu mutiski, vai instruktāžu veidā. Tas ir pozitīvs aspekts, jo tas nodrošina studentiem skaidrību un sagatavo viņus iespējamam kontaktam.

Iekšējā regulējuma trūkums: tikai deviņas no 16 augstskolām ir izstrādājušas un ieviesušas iekšējos normatīvos aktus, kas regulē objektīvu fizisko kontaktu starp mācībspēkiem un

⁶⁸ Rīgas Stradiņu universitāte studentus iepriekš nebrīdina par fizisku kontaktu un norāda, ka: "lielākajā daļā studiju virziena "Veselības aprūpe" programmās apmācības ietvaros notiek docētāja (apmācītājs) ārstniecības personas) fizisks kontakts ar studējošo. Piemēram, studiju programmās "Zobārsts", "Zobu higiēna", "Ārstniecība" (ārsta pamatstudijas), "Rezidentūra medicīnā" (studijas ārsta specialitātes iegūšanai), "Māšzinības", "Vecmāte", ar rehabilitāciju saistītajās studiju programmās, studiju programmā "Ārstnieciskā masāža". Kā arī studiju virziena "Izglītība, pedagogika un sports" studiju programmās "Veselības sporta speciālists", "Veselības sports". Fizisks kontakts starp docētāju un studējošo notiek arī laboratorijas darbos, piemēram, studiju programmās "Ārstniecība" un "Farmācija". Bez tam pieskārieni var būt nepieciešami studiju kursā "Civīlā un vides aizsardzība, pirmā palīdzība", kurš ir obligāti jāapgūst vienu reizi visu studiju laikā jebkuras studiju programmas studējošajam.

⁶⁸ Studējošie kā (brīvās) izvēles kursu var izvēlēties "Sports veselībai", "Pilates", kuru ietvaros var būt nepieciešami docētāja pieskārieni, piemēram, ķermeņa pareizas pozas noteikšanai. Šādas situācijas nav noregulētas iekšējos normatīvajos aktos, jo šāda veida fizisks kontakts attiecīgajās studiju programmās līdz šim ir uzskatīts par pašsaprotamu un studenti par to netiek brīdināti.

studentiem. Tas pirmšķietami norāda uz nepilnīgu regulējumu lielā daļā augstskolu, kas var radīt neskaidrības un potenciālus konfliktus.

Visām augstskolām būtu jāizstrādā un jāievieš skaidri iekšējie normatīvie akti, kas regulē objektīvi nepieciešamo fizisko kontaktu starp mācībspēkiem un studentiem. Tāpat jānodrošina, ka visās augstskolās tiek ieviestas standartizētas procedūras studentu informēšanai par nepieciešamo fizisko kontaktu, izmantojot mutiskas informācijas sniegšanu, rakstiskas instrukcijas. Tas samazinās neskaidrības un pārpratumus abām iesaistītajām pusēm. Papildus būtu nepieciešams izstrādāt normatīvo regulējumu, ja daļu no mācību programmām ir nepieciešams veikt ārpus augstskolu telpām, novērtējot seksuālās uzmākšanās riskus un risinājumus, lai ieviestu drošu mācību vidi.

5.2.3.4. Sacensības un konkursi mācību procesā

Sacensības un konkursi kā papildus aktivitātes: lielākajā daļā augstskolu (18 no 29) sacensības un konkursi tiek uzskatīti par papildus aktivitātēm. Tas liecina, ka norādītās aktivitātes parasti tiek organizētas ārpus mācību procesa un tiek uzskatītas par papildu iesaistīšanos. Tikai sešas augstskolas norāda, ka sacensības un konkursi ir integrēta mācību procesa daļa. Divas augstskolas norāda, ka sacensības un konkursi var būt gan daļa no mācību procesa, gan papildus aktivitāte, kas liecina par elastīgu pieeju, pielāgojoties aktivitātes mērķiem un kontekstam.

Gatavošanās sacensībām un konkursiem: lielākajā daļā augstskolu (18 no 28) gatavošanās sacensībām un konkursiem notiek tikai augstskolas telpās. Dažās augstskolās (7) gatavošanās notiek gan augstskolas telpās, gan ārpus tām. Vēl trīs augstskolas norāda, ka gatavošanās notiek izņēmuma gadījumos ārpus telpām, piemēram, veselības aprūpes iestādēs vai citās prakses vietās, kas liecina par specifisku programmu nepieciešamību.

Regulējums gatavošanās procesam: gatavošanās sacensībām un konkursiem ārpus augstskolas telpām tiek regulēta dažādos veidos, atkarībā no augstskolas specifikas un aktivitātes veida. Dažās augstskolās tiek ievēroti ārēji normatīvie akti, citās – augstskolas iekšējie noteikumi vai specifiski nolikumi. Neatkarīgi no regulējuma veida, ir skaidrs, ka augstskolas cenšas nodrošināt standartu un drošības prasību ievērošanu, lai nodrošinātu studentu drošību un veiksmīgu sagatavošanos sacensībām un konkursiem.

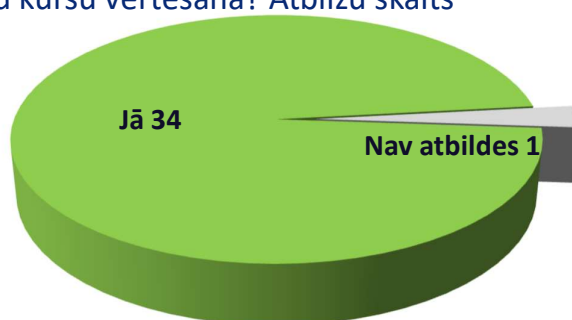
Ja konkursi un sacensības ir daļa no augstskolas mācību procesa, augstskolai būtu nepieciešams reglamentēt, kā notiek gatavošanās tām (augstskolu telpās, ārpus tām), kā arī dalība sacensībās, lai nodrošinātu cieņpilnas attiecības starp studentiem un personālu.

5.2.3.5. Mācību kursu novērtēšana

Lielākoties visas aptaujātās augstskolas veic mācību kursu novērtēšanu katra semestra beigās savās studiju programmās (grafiks Nr.13). Novērtēšanas procesi galvenokārt notiek elektroniski, izmantojot anonīmas aptaujas. 27 augstskolās aptaujās ir iespēja norādīt papildu informāciju, kas skar pasniedzēju ētiku.

Grafiks Nr. 13

Vai Jūsu augstskolas studiju programmās katra semestra beigās tiek veikta mācību kursu vērtēšana? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Anketu datu apstrāde: vairumā augstskolu (23 no 34) anketu datus apstrādā augstskolas darbinieki, kas norāda uz plaši izplatītu praksi izmantot iekšējos resursus datu apstrādei. Tikai viena augstskola norāda, ka anketu datus apstrādā neatkarīgs konsultants. Dažas augstskolas izmanto specializētas struktūrvienības vai automatizētas sistēmas datu apstrādei, kas var nodrošināt augstāku precizitāti un efektivitāti.

Pieeja anketu datiem: liela daļa augstskolu (16 no 34) nodrošina, ka anketu dati ir pieejami tikai apkopotā veidā, kas palīdz nodrošināt konfidencialitāti un objektivitāti. Daudzas augstskolas nodrošina, ka katrs mācībspēks iepazīstas tikai ar vērtējumiem, kas attiecas uz viņu, bet ne ar visiem anketu rezultātiem kopumā. Tas palīdz fokusēties uz individuālo sniegumu un uzlabojumiem. Kopumā vadībai un struktūrvienību vadītājiem ir plaša pieeja anketu rezultātiem, kas palīdz pieņemt informētus lēmumus par studiju procesa un mācībspēku darba kvalitātes uzlabošanu. Atsevišķas augstskolas izmanto apspriešanu katedru sēdēs vai studiju programmas padomēs, lai kopīgi analizētu un apspriestu anketu rezultātus.

Rīcība gadījumos, kad tiek konstatēti uzvedības vai ētikas normu pārkāpumi

Augstskolām ir dažādas pieejas, kā rīkoties gadījumos, kad anketās tiek norādīta informācija par uzvedības vai ētikas normu pārkāpumiem. Daudzas augstskolas nodod šādu informāciju izskatīšanai ētikas komisijā vai veic pārrunas ar iesaistītajām personām. Sešas augstskolas norāda, ka šādas situācijas līdz šim nav bijušas, kas var liecināt par labu ētisko normu ievērošanu vai iespējamu anketu neizmantošanu šādu problēmu ziņošanai. Dažās augstskolās risinājumi tiek meklēti kolektīvās diskusijās, iesaistot administrāciju, personālu un studējošo pašpārvaldi.

Visām augstskolām novērtēšanas aptaujās būtu jāietver arī jautājumi par ētiku, vienlaikus skaidri paredzot kārtību, kas notiek, ja tiek sniegta informācija par pasniedzēja ētikas pārkāpumiem.

5.2.4. Citi jautājumi

5.2.4.1. Mācībspēku un studējošo darba attiecības ārpus augstskolas

Aptaujas dalībnieki tika lūgti norādīt, vai augstskola atbalsta praksi, kad mācībspēki, kas papildus akadēmiskajam darbam arī praktizē privāti, nodarbina studējošos ārpus mācību procesa, noslēdzot ar viņiem darba līgumu, uzņēmuma līgumu utml.

Pieredzes dažādība un reglamentācijas trūkums

Aptaujas dati liecina, ka augstskolām ir dažādas pieejas attiecībā uz mācībspēku privātās prakses un studējošo nodarbināšanas jautājumu. Lielākā daļa augstskolu vai nu nav saskārušās ar šādiem gadījumiem, neatbalsta šādu praksi vai nav informācijas par to. Neviena augstskola nav norādījusi, ka tai būtu reglamentēta kārtība šajā jautājumā. Dažas augstskolas atbalsta šādu praksi, nesniedzot papildus komentārus par reglamentāciju.

Pienākums informēt augstskolu

Tāpat var secināt, ka dažādās augstskolās attieksme pret pienākumu informēt par blakus darbu ar studējošajiem atšķiras. Dažās augstskolās (7) pastāv skaidri noteikumi, kas paredz šādu informēšanu, savukārt citās nav specifisku pienākumu (11). Dažās augstskolās (2) darbojas vispārīgs regulējums par blakus darbu, kas var attiekties arī uz šādiem gadījumiem. Vēl divās citās augstskolās specifisku programmu dēļ šāds pienākums nav noteikts.

Atsevišķu gadījumu izvērtēšana

Vairākas augstskolas (7) norāda, ka tās būtu gatavas izvērtēt gadījumus, kas norāda uz nepieciešamību iesaistīties, lai nodrošinātu studējošo drošību un novērstu nevēlamas seksuāla rakstura darbības. Divas citas augstskolas uzskata, ka tās nevar izvērtēt šādus gadījumus, ja tie nav tieši saistīti ar augstskolu, taču tās var rīkoties, ja saņem informāciju par pārkāpumiem. Četras augstskolas izvērtētu šādus gadījumus ar ētikas komisiju palīdzību, kas liecina par šo struktūru atbildību par ētisko normu ievērošanu gan studiju, gan ārpusstudiju laikā. Vēl divas augstskolas uzskata, ka šādi gadījumi ir Darba likuma jautājums un nav tieši augstskolas kompetencē, kas norāda uz juridiskā regulējuma nozīmīgumu. Vairākas augstskolas (7) nav saskārušās ar šādiem gadījumiem vai tām nav informācijas par tiem, kas var liecināt par labu ētisko normu ievērošanu

vai nepietiekamu ziņošanas sistēmu. Dažas augstskolas (3) norāda, ka, ja ārpusdarba aktivitātes ietekmē darba procesu, pasniedzējam ir jāinformē augstskola, parādot, ka ir noteikti noteikumi par informācijas plūsmu.

Tiesībsargs norāda, ja mācībspēks ārpus studiju procesa nodarbina studentu, tas pats par sevi nav pārkāpums. Tomēr tādā gadījumā mācībspēks vienlaikus studentam ir gan mācībspēks, gan tiešais vadītājs vai darba devējs. Augstskolām būtu jāizstrādā un jāievieš skaidri noteikumi un procedūras par mācībspēku privāto praksi un studentu nodarbināšanu, lai nodrošinātu skaidrību un novērstu iespējamus konfliktus, piemēram, ja seksuālā uzmākšanās ir notikusi darba ietvaros, bet augstskolas telpās.

5.2.4.2. Atbildība, ja tiek pierādīta seksuālā uzmākšanās no mācībspēka puses



Liela daļa augstskolu uzskata, ka piemērotākās sekas seksuālās uzmākšanās pierādīšanas gadījumā būtu mācībspēka atbrīvošana no darba (11 no 35). Tas tiek uzskatīts par galējo un visefektīvāko risinājumu, lai novērstu turpmākas nevēlamas darbības un aizsargātu studentus. 15 augstskolās tiek minēta disciplinārsodu piemērošana, kas ietver piezīmes, rājienus vai atvaļināšanu no dienesta (ja piemērojams),

kā arī darba līguma uzteikšana kā galējais sods. Tas norāda uz augstskolu vēlmi piemērot sodus, kas atbilst pārkāpuma smagumam un situācijas apstākļiem.

Dažas augstskolas (6) uzsver nepieciešamību informēt tiesībsargājošās iestādes, ja tiktu pierādīta seksuālā uzmākšanās. Tas liecina par augstskolu apņemību nodrošināt, ka pārkāpēji tiek saukti pie atbildības arī ārpus izglītības iestādes ietvariem.

Vairākas augstskolas (8) atzīst, ka ir nepieciešams pārskatīt un uzlabot esošos normatīvos aktus un procedūras, lai labāk risinātu iespējamus seksuālās uzmākšanās gadījumus. Tas varētu ietvert arī detalizētāku ziņošanas procedūru un aizsardzības mehānismu ieviešanu.

5.2.4.3. Atbildība, ja tiek pierādīta seksuālā uzmākšanās no studenta puses



Lielākā daļa augstskolu (vismaz 18, kas tieši norādījušas eksmatrikulāciju) uzskata, ka seksuālās uzmākšanās gadījumā no studējošā puses piemērotākā sankcija ir eksmatrikulācija. Dažas augstskolas (3) uzsver nepieciešamību ziņot tiesībsargājošām iestādēm par seksuālās uzmākšanās gadījumiem, ja tādi būtu, nodrošinot, ka jautājums tiek risināts arī ārpus akadēmiskās vides.

Papildus eksmatrikulācijai dažas augstskolas (5) norāda uz nepieciešamību veikt pārrunas un piemērot citus disciplinārsodus, piemēram, mutisku brīdinājumu, rakstisku piezīmi vai brīdinājumu par eksmatrikulāciju, lai risinātu mazāk smagus pārkāpumus vai kā pirmo soli pirms galējā lēmuma pieņemšanas.

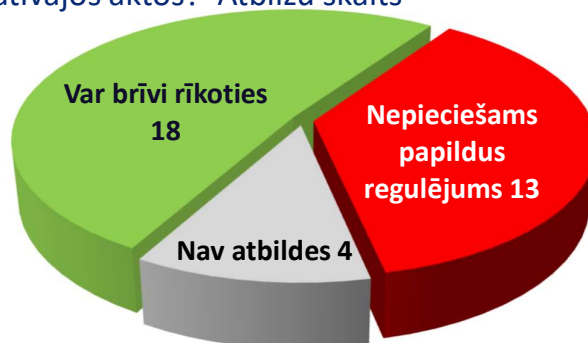
Tiesībsarga ieskatā ir nepieciešams konkrēts regulējums par sekām, kas var iestāties seksuālās uzmākšanās gadījumā. Var secināt, ka lielākā daļa augstskolu izvēlētos, personāla atbrīvošanu no darba vai studenta eksmatrikulāciju, ja tiktu pierādīta seksuālā uzmākšanās. Bet kopumā augstskolās ir izpratne par to, ka pārkāpuma pakāpe var būt dažāda un tāpēc būtu iespējami dažādi sodi.

5.2.4.4. Papildus regulējuma nepieciešamība

Augstskolu viedokļi nav viennozīmīgi jautājumā par to, vai nepieciešams papildus regulējums normatīvajos aktos, ja būtu jārisina seksuālās uzmākšanas gadījumi. Daļa no aptaujātajām augstskolām (13) uzskata, ka **ir nepieciešams papildus regulējums**, lai efektīvāk risinātu seksuālās uzmākšanās gadījumus, tomēr vairākums augstskolu (18) norāda, ka pašreizējais normatīvais regulējums **ir pietiekams**, un tās var brīvi rīkoties, ja tiktu pierādīts seksuālās uzmākšanās gadījums (grafiks Nr.15).

Grafiks Nr. 15

Vai augstskola pašlaik var brīvi rīkoties, ja tiek pierādīts seksuālās uzmākšanās gadījums vai tomēr ir nepieciešams papildus iekšējais regulējums normatīvajos aktos? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Rīgas Stradiņa universitāte norāda uz nepieciešamību pēc papildus regulējuma, skaidrojot, ka būtu jāprecizē Darba likuma noteikumi attiecībā uz disciplinārpārkāpumu termiņiem. Piemēram, Darba likuma 101. panta trešā daļa ierobežo termiņu, kurā darba devējs var uzteikt darba līgumu sakarā ar disciplinārpārkāpumu.

Līdzīgu viedokli pauda arī Latvijas Mākslas akadēmija: "Saskaņā ar Darba likuma 101.panta trešo daļu, darba devējs var uzteikt darba līgumu, pamatojoties uz šā panta pirmās daļas 1., 2., 3., 4. vai 5.punkta noteikumiem, ne vēlāk kā viena mēneša laikā no pārkāpuma atklāšanas dienas, neieskaitot darbinieka pārejošas darbnespējas laiku vai laiku, kad viņš ir bijis atvaļinājumā vai nav veicis darbu citu attaisnojošu iemeslu dēļ, bet ne vēlāk kā 12 mēnešu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas. Ņemot vērā Darba likuma regulējumu, uzteikt darba līgumu par pārkāpumu, kas saistīts ar rīcību pretēji labiem tikumiem, iespējams, ja pārkāpums noticis ne vēlāk kā 12 mēnešu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas, nevis pārkāpuma atklāšanas dienas. Attiecīgi būtu nepieciešami Darba likuma grozījumi, lai noregulētu jautājumu par pārkāpuma atklāšanas termiņa ierobežojumiem."

Latvijas Biozinātņu un Tehnoloģijas universitāte izteikusi nepieciešamību pēc detalizētākām vadlīnijām no Izglītības un zinātnes ministrijas vai Rektoru padomes, lai nodrošinātu skaidrākus rīcības mehānismus un soda piemērošanas iespējas.

Sarkanā Krusta Medicīnas koledža norāda uz sekojošo: “Mūsaprāt, būtu nepieciešams likumdošanas līmenī precīzi definēt jēdzienu “seksuālā uzmākšanās”, lai par šo tēmu dažādās institūcijās un iestādēs nebūtu dažādas interpretācijas.”

Trīs augstskolas, kuras, lai gan pašlaik uzskata, ka var brīvi rīkoties, pieļauj iespēju, ka nākotnē varētu būt nepieciešams pārskatīt esošos normatīvos aktus, lai nodrošinātu labāku sūdzību izskatīšanas un soda piemērošanas kārtību.

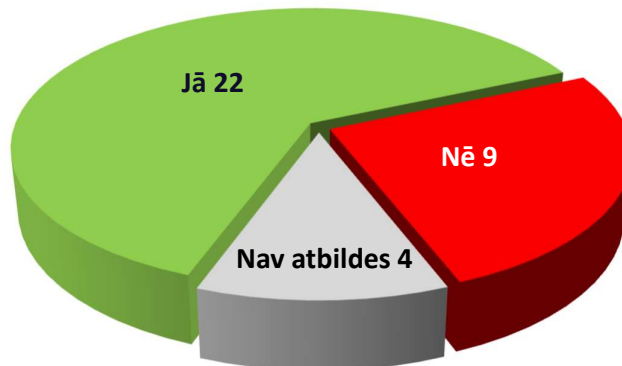
Lielākā daļa augstskolu atzīst, ka augstskolas jau spēj brīvi rīkoties, taču normatīvo aktu precizēšana un papildināšana, īpaši attiecībā uz disciplinārpārkāpumu termiņiem un ziņošanas procedūrām, būtu vēlama. Vienlaikus ir svarīgi palielināt informētību par esošajiem regulējumiem un nodrošināt ciešu sadarbību ar tiesībsargājošām iestādēm, lai pārkāpēji tiktu saukti pie atbildības.

5.2.4.5. Papildus mācību nepieciešamība par seksuālo uzmākšanos

22 augstskolas (no 31, kuras sniedza atbildes) uzskata, ka **ir nepieciešamas** papildus apmācības par nevēlamu seksuāla rakstura rīcību un seksuālu uzmākšanos. Deviņas augstskolas uzskata, ka papildu apmācības nav nepieciešamas (grafiks Nr.16). Kā biežākie iemesli uzskatam, ka apmācības nav nepieciešamas ir minēts tas, ka pašreizējā izpratne un resursi ir pietiekami vai arī ir nepieciešamība -precizēt definīcijas un kritērijus, nevis papildu apmācības. Vēl kāda augstskola norādīja, ka tai jau pastāv piekļuve apmācībām caur Iekšlietu ministrijas struktūrām, un tādēļ tā uzskata, ka papildus apmācības nav nepieciešamas.

Grafiks Nr. 16

Vai ir nepieciešamas papildus apmācības mācībspēkiem un personālam par to, kas ir nevēlama seksuāla rakstura rīcība / seksuāla uzmākšanās? Atbilžu skaits



Visas augstskolas, n=35

Daudzas augstskolas uzsver, ka šādas apmācības palīdzētu skaidri definēt, kas tiek uzskatīts par seksuālu uzmākšanos un kā reaģēt uz šādiem gadījumiem.

Atsevišķās augstskolās jau ir plānots ieviest šādas apmācības vai tās tiek regulāri organizētas dažādās formās (semināri, individuālās pārrunas utt.). Rīgas Tehniskā koledža uzsver, ka apmācības būtu jāorganizē centralizēti, lai nodrošinātu vienotu pieeju un standartu visām augstskolām.

Lielākā daļa aptaujāto augstskolu atbalsta papildus apmācības mācībspēkiem un personālam par seksuālu uzmākšanos. Šāda pieeja tiek uzskatīta par būtisku, lai nodrošinātu labāku izpratni, vienotu rīcību un efektīvu reaģēšanu uz šādiem gadījumiem.

6. Secinājumi

Šajā pētījumā atklātie fakti un secinājumi atspoguļo ne tikai seksuālās uzmākšanās problēmu apmērus un specifiku Latvijas augstskolās, bet arī dziļākas strukturālās problēmas, kas skar Latvijas un Eiropas sabiedrību kopumā. Seksuālā uzmākšanās nav tikai individuāla pārkāpuma vai atsevišķu incidentu rezultāts; tā ir plašākas kultūras un institucionālās sistēmas izpausme, kurai raksturīga dzimumu nevienlīdzība, nepietiekama atbildība un, bieži vien, cietušo klusēšana.

1. Socioloģiskās teorijas norāda, ka seksuālo uzmākšanos var ierobežot, ja ir normatīvais regulējums, kas aizliedz seksuālo uzmākšanos; sabiedrības kultūra, kas nosoda seksuālo uzmākšanos; ja ir pieejama un efektīva procedūra seksuālās uzmākšanās gadījumu izvērtēšanā, kā arī sekas, ja tiek konstatēts seksuālās uzmākšanās pārkāpums.

2. Līdz 2024.gadam seksuālā uzmākšanās definīcija bija atrunāta Darba likumā, Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likumā un Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas attiecīgi nozīmēja seksuālās uzmākšanās regulējumu nodarbinātības un patērētāju tiesību aizsardzības jomā. Kopš 2024.gada beigām seksuālās uzmākšanās definīcija ir iekļauta arī Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanās jomā, kas paplašina aizsardzību seksuālās uzmākšanās gadījumos ārpus darba tiesiskajām attiecībām un patērētāju tiesību aizsardzības jomas.

3. Citās Eiropas valstīs normatīvais regulējums, kas skar seksuālo uzmākšanos ir pārsvarā iekļauts dzimumu līdztiesības regulējošajos normatīvajos aktos un/vai administratīvās/ kriminālatbildības jomu regulējošajos normatīvajos aktos. Tāpat arī sankcijas dažādās valstīs atšķiras, piemēram, var tikt piemērots naudas sods un/vai arī brīvības atņemšana. Sankcijas ir attiecināmas gan uz fiziskām, gan juridiskām personām.

4. Kā parāda šajā pētījumā aplūkotās socioloģiskās aptaujas, seksuālā uzmākšanās ir pazīstams socioloģiskais fenomens visā Eiropā. Galvenās sabiedrības grupas, kas var tikt pakļautas seksuālās uzmākšanās riskam augstskolās, ir sievietes, LGBTQ+ kopienai piederīgas personas, personas ar invaliditāti, gados jauni cilvēki (pirmo kursu studenti), studentu asociāciju biedri un ārvalstu studenti. Populārākie seksuālās uzmākšanās veidi ir verbāli apvainojumi, nepiedienīgi komentāri, joki vai žesti. Diemžēl ir konstatējami arī izvarošanas gadījumi. Dažādu aptauju respondenti norāda gan uz vienreizēju, gan vairākkārtēju seksuālās uzmākšanās pieredzi. Seksuālā uzmākšanās rada

gan psiholoģiskas sekas, gan ekonomiskas sekas (pametot mācību iestādi), kas atsaucas uz karjeru nākotnē. Bieži vien seksuālās uzmākšanās upuri izvēlas neziņot par notikušo, jo neuzticas atbildīgajām institūcijām, tāpat trūkst pietiekamas atbalsta sistēmas.

Dažādu valstu augstskolas pēc seksuālās uzmākšanās skandāliem konkrētajās valstīs ir izveidojušas papildu sistēmas, lai nodrošinātu drošu studiju vidi. Piemēram, ir noteiktas atbalsta personas vai izveidots ombuda institūcija konkrētā augstskolā, kas primāri risina jautājumus, kas skar seksuālo uzmākšanos. Ja cietusī puse izvēlas turpināt procesu, tad situācijas risināšanā iesaistās arī augstskolas ētikas komisija.

5. Latvijas augstskolās lielākoties ir izstrādāti ētikas kodeksi (34 no 35) un/vai Dzimumu līdztiesības plāni (22 no 35), tomēr ne visos gadījumos tajos ir iekļauta informācija vai definīcija par seksuālo uzmākšanos, kas liecina par nepietiekamu uzmanības pievēršanu šim aspektam.

6. Lielākoties Latvijas augstskolām nav pieredzes seksuālās uzmākšanās gadījumu izskatīšanā, tomēr vairums Latvijas augstskolu uzskata, ka to ētikas komisijas varētu būt atbildīgas par šādu gadījumu vērtēšanu. Ētikas komisijas savā procesā var piesaistīt juristus un citus speciālistus, kas nodrošina juridisko atbilstību un kompetenci. Ētikas komisijas pieņem juridiski nesaistošus lēmumus ar rekomendācijām, kas var ietvert priekšlikumus dažādām sankcijām, piemēram, piemērot aizrādījumus, piezīmes, darba līguma uzteikumus, eksmatrikulāciju, publiskas atvairināšanās pieprasījumus un procedūru izmaiņas.

7. Daudzu Latvijas augstskolu ieskatā sūdzību izskatīšanas struktūrvienības (ētikas komisijas) ir neatkarīgas, kas veicina objektivitāti un taisnīgumu sūdzību izskatīšanā. Tomēr dažās augstskolās ir situācijas, kad sūdzību izskatīšanas struktūrvienības lēmēj institūcijas var būt atkarīgas no augstākās administrācijas, kas var ietekmēt to neatkarību.

8. Tikai trīs Latvijas augstskolas ir organizējušas mācības ētikas komisiju dalībniekiem par seksuālās uzmākšanās gadījumu atpazīšanu līdz 2024. gadam. Tikai 12 Latvijas augstskolas atzīst, ka to ētikas komisijas locekļiem būtu nepieciešamas papildus apmācības par to, kā izskatīt gadījumus par seksuālo uzmākšanos. Vienlaikus 22 augstskolas norāda, ka apmācības par seksuālo uzmākšanos būtu lietderīgas kopumā visiem augstskolas vidē.

9. Latvijas augstskolas studiju programmas tiek nodrošinātas dažādos veidos, tai skaitā iekļaujot lauka mācības un praksi. Lielākā daļa augstskolu nav apzinājušas un risinājušas seksuālās

uzmācšanās riskus dažādos studiju veidos. Tāpat ir studiju programmas, kurās ir objektīva nepieciešamība pēc fiziskā kontakta mācību kursu ietvaros, piemēram, parādot kā jātur mūzikas vai medicīnas instruments. Vienlaikus ne visas augstskolās ir skaidra informācija par procesu vai fiziskā kontakta savlaicīgu izskaidrošanu.

10. Latvijas augstskolu pieeja gadījumos, ja mācībspēki nodarbina studentus, ir atšķirīgas un bieži nav reglamentētas. Tas var radīt neskaidrības un papildu pārpratumus, ja starp studentu un mācībspēku ir noticis seksuālās uzmācšanās gadījums darba vidē, bet tā sekas var atspoguļoties arī studiju vidē.

7. Rekomendācijas

7.1. Rekomendācija Augstākās izglītības kvalitātes aģentūrai

Sakārtot Augstākās izglītības kvalitātes aģentūras tīmekļvietnē pieejamo informāciju par Latvijas augstskolām, izslēdzot no tās augstskolas, kuras vairs nepastāv vai ir apvienotas ar citām augstskolām.

7.2. Rekomendācijas Latvijas augstskolām

7.2.1. Normatīvais regulējums

- Augstskolas ētikas kodeksā/ Dzimumu līdztiesības plānā: iekļaut seksuālās uzmākšanās definīciju, informāciju par to, kā iesniegt sūdzību, kā arī par procesu šādu sūdzību izskatīšanas gadījumā, tai skaitā, ka tas ir konfidenciāls.
- Nodrošināt ētikas kodeksa/ Dzimumu līdztiesības plāna brīvu pieejamību un piekļūstamību⁶⁹ visiem augstskolas dalībniekiem (darbinieki, studenti).
- Informēt par ētikas kodeksu/ Dzimumu līdztiesības plānu visus augstskolu dalībniekus (vismaz reizi gadā).

7.2.2. Institucionālā struktūra

- Noteikt struktūru, kas izskata sūdzības par seksuālās uzmākšanās gadījumiem, piemēram, ētikas komisija.
- Nodrošināt, ka struktūra, kas izskata sūdzības par seksuālu uzmākšanos, ir neatkarīga.
- Nodrošināt apmācības struktūras dalībniekiem, kas izskata sūdzības par seksuālo uzmākšanos, par to, kā identificēt un izskatīt seksuālās uzmākšanās gadījumus.

7.2.3. Seksuālās uzmākšanās gadījumu izskatīšanas priekšnoteikumi

- Nodrošināt, ka informāciju par seksuālās uzmākšanās gadījumiem var iesniegt:
 - a) anonīmi,
 - b) atklājot iesniedzēja vārdu, uzvārdu,
 - c) kursa novērtēšanas ietvaros.

⁶⁹ Informācija ir jāsniedz cilvēkiem ar invaliditāti piekļūstamā formātā.

- Nodrošināt, ka ir pieejama un pieklūstama informācija par to, kādā veidā un kur ir jāiesniedz sūdzība par iespējamiem seksuālās uzmākšanās gadījumiem.
- Nodrošināt, ka seksuālās uzmākšanās gadījumi tiek izvērtēti starp dažādiem augstskolu dalībniekiem: augstskolas darbinieks (tai skaitā, pasniedzējs) – students; students- augstskolas darbinieks (tai skaitā, pasniedzējs); students- students.
- Nodrošināt, ka seksuālās uzmākšanās gadījumi tiek izskatīti konfidenciali.
- Paredzēt kārtību, kādā tiek apstrādāta anonīma sūdzība par seksuālās uzmākšanās gadījumu.
- Nodrošināt, ka seksuālās uzmākšanās gadījumi tiek izskatīti ātri un efektīvi savlaicīgā laika posmā.
- Paredzēt atbildību, ja tiek konstatēts seksuālās uzmākšanās pārkāpums šādos statusos:
 - a) augstskolas darbinieks (tai skaitā, pasniedzējs) pret studentu.
 - b) students pret augstskolas darbinieku (tai skaitā, pasniedzēju)
 - c) students pret studentu.
- Ņemt vērā, ka seksuālās uzmākšanās pārkāpumi var būt dažādi, līdz ar to atbildībai būtu jābūt dažādai. Tiesībsargs vērs uzmanību, ka šajā pētījumā ir iekļauta informācija par citu valstu augstskolu pieredzi, nosakot dažāda veida atbildību par dažāda veida seksuālās uzmākšanās pārkāpumiem.
- Izveidot atbalsta mehānismus: nodrošināt pieejamus psiholoģiskos un juridiskos atbalsta mehānismus studentiem, mācībspēkiem vai augstskolas darbiniekiem, kas saskārušies ar seksuālo uzmākšanos. Atbalsta mehānismiem jābūt konfidencialiem un viegli pieejamiem. Informācijai par atbalsta mehānismiem ir jābūt pieejamai un pieklūstamai.

7.2.4. Regulējums dažādiem studiju veidiem

- Studiju programmās/kursos, kur kāda apmācību daļa notiek ārpus augstskolas telpām, noteikt nosacījumus, kas paredz drošu studiju vidi.
- Studiju programmās/ursos, kur ir objektīvi nepieciešams fiziskais kontakts, nodrošināt, ka studenti tiek informēti un ir sagatavoti šādam situācijām. Regulējumam jābūt pieejamam un pieklūstamam, piemēram, studiju līgumā.

- Definēt veidus kā students var saņemt konsultācijas (klātie, tiešsaiste, sarakste), nosakot konkrētus laikus un veidus kā konsultācijas tiek sniegtas, kā arī noteikt nosacījumus, kas paredz drošu studiju vidi.

7.2.5. Izstrādāt regulējumu studentu un pasniedzēju profesionālajām attiecībām ārpus studijām

Izstrādāt iekšējos noteikumus un procedūras, ja mācībspēks vienlaikus nodarbina studentu, lai nodrošinātu drošu vidi, piemēram, ja seksuālā uzmākšanās ir notikusi darba ietvaros, bet augstskolas telpās. Nodrošināt regulējuma pieejamību un pieklūstamību.

7.2.6. Izglītošana un informēšana

Nodrošināt apmācības vai informatīvās kampaņas augstskolas mācībspēkiem, darbiniekiem un studentiem par seksuālās uzmākšanās jautājumiem.

8. Pašdiagnostikas tests



Lai katras augstskolas vadība varētu efektīvāk ieviest risinājumus potenciālās seksuālās uzmākšanās gadījumu izskatīšanā, tiesībsargs piedāvā reflektēt par sekojošiem jautājumiem iestādes ietvaros.

Normatīvais regulējums



1. **Ētikas kodekss/ Dzimumu līdztiesības plāns:** vai tāds ir izstrādāts, vai tajā ir iekļauta seksuālās uzmākšanās definīcija, informācija par to, kas, kur un kā var iesniegt sūdzību par seksuālo uzmākšanos, informācija par procesu un konfidencialitāti situācijās, kad tiek izskatītas sūdzības par seksuālo uzmākšanos.
2. **Pieejamība:** vai šie dokumenti ir brīvi pieejami/ viegli atrodamī visiem augstskolā?
3. **Pieklūstamība:** vai šie dokumenti ir izveidoti cilvēkiem ar invaliditāti pieklūstamā formātā? Ja dokumenti atrodas tīmekļvietnē, vai tīmekļvietne ir pieklūstama?

Sūdzību izskatīšanas process



4. **Informācija par sūdzību iesniegšanu:** vai ir publiski pieejama informācija par to, kā var iesniegt sūdzību, piemēram, elektroniski, rakstiski vai mutiski? Vai ir informācija par to, vai sūdzību var iesniegt anonīmi vai arī ir jāatklāj sava identitāte? Vai ir informācija par to, kur var iesniegt sūdzību, piemēram, konkrēts e-pasts vai konkrēts augstskolas darbinieks?
5. **Informācija par sūdzību izskatīšanu:** vai ir informācija par to, kas izskata sūdzības par iespējamu seksuālo uzmākšanos? Ja izskatīšana atšķiras no cita veida procesiem, vai tas ir izskaidrots?
6. **Konfidencialitāte:** kā tiek nodrošināta sūdzību iesniedzēju konfidencialitāte? Vai ir skaidri noteikumi par datu aizsardzību un kā tie tiek ievēroti praksē?

7. **Izskatīšanas laiks:** cik ātri tiek/ tiktu izskatītas sūdzības par seksuālo uzmākšanos? Vai ir noteikti standarti attiecībā uz maksimālo izskatīšanas laiku?
8. **Lēmumu izpilde:** cik efektīvi tiek ieviesti pieņemtie lēmumi un sekas pēc sūdzību izskatīšanas? Vai ir veikti pasākumi, lai nodrošinātu, ka lēmumi tiek izpildīti savlaicīgi un atbilstoši? Vai un kā tiek nodrošināta atgriezeniskā saite sūdzības iesniedzējam par pieņemto lēmumu, sekām un lēmuma izpildi?
9. **Sagaidāmais rezultāts:** vai iekšējā normatīvajā regulējumā ir skaidri definēti iespējamie pārkāpumu rezultāti/ sekas, ņemot vērā, ka pārkāpumu smagums var būt dažāds un attiecīgi sekas var būt dažādas. Vai ir ņemts vērā, ka pārkāpējs var būt gan students, gan augstskolas personāls (tai skaitā mācībspēks)?

Droša studiju vide



10. **Droša studiju vide:** vai augstskola ir identificējusi iespējamus riskus dažādos studiju veidos (klātienes studijas, attālināti, lauka darbs utt.), konsultācijās un konkursos un sacensībās? Vai augstskola ir identificējusi studiju programmas/ kursus, kuros var būt objektīvi nepieciešams fizisks kontakts starp mācībspēku un studentu? Vai minētais ir atrunāts dokumentos, vai studenti par to tiek iepriekš informēti?

Atbalsta sistēmas cietušajiem



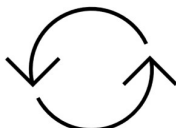
11. **Psihologiskā palīdzība:** vai cietušajiem ir pieejama psiholoģiskā palīdzība un konsultācijas? Vai ir pieejami pašpalīdzības materiāli?
12. **Juridiskā palīdzība:** vai augstskolas nodrošina juridisko palīdzību vai konsultācijas cietušajiem? Vai ir pieejami resursi juridiskā atbalsta saņemšanai?

Informēšana



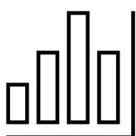
13. **Izglītojošās kampaņas:** vai tiek rīkotas izglītojošās kampaņas, lai veicinātu izpratni par seksuālo uzmākšanos? Cik bieži tās notiek un kāds ir to saturs?
14. **Studentu un personāla iesaiste:** cik aktīvi tiek iesaistīti studenti un personāls seksuālās uzmākšanās novēršanas aktivitātēs? Vai tiek organizētas diskusijas, semināri vai citi pasākumi?
15. **Mācības:** vai tiek rīkotas mācības gan studentiem, gan personālam, gan struktūrvienībai, kas izskata seksuālās uzmākšanās gadījumus, par seksuālās uzmākšanās novēršanu? Cik bieži šīs apmācības notiek un kas tās vada?
16. **Mācību efektivitāte:** kā tiek novērtēta mācību efektivitāte? Vai mācības ir pielāgotas aktuālajām problēmām un riskiem?
17. **Students pret studentu:** vai studentiem tiek skaidrots, ka arī citu studentu nepieņemama seksuālā uzvedība ir pamats sūdzības iesniegšanai?

Anonimitātes nodrošināšana



18. **Anonīma ziņošana:** vai ir ieviesta anonīmas ziņošanas iespēja? Kā tiek nodrošināta anonimitāte un vai studenti un personāls zina par šo iespēju?
19. **Anonīmas ziņošanas rezultāti:** Vai ir noteikta procedūra, kā tiek izskatīti anonīmie ziņojumi? Vai ir veids, kā nodrošināt atgriezenisko saiti par rezultātu anonīmas ziņošanas gadījumā?

Seksuālās uzmākšanās gadījumu dokumentācija un statistika (ja tāda tiktu konstatēta)



20. **Statistika:** vai tiek uzturēta statistika par seksuālās uzmākšanās gadījumiem, to izskatīšanu un rezultātu?
21. **Datu analīze:** vai tiek veikta padziļināta analīze par tendencēm un atkārtotiem pārkāpumiem? Kādi soļi tiek sperti, lai novērstu atkārtotus pārkāpumus?

Institucionālie resursi un atbalsts



22. **Resursu pieejamība:** vai augstskolām ir pietiekami resursi, lai efektīvi risinātu iespējamās seksuālās uzmākšanās gadījumus? Vai resursi tiek regulāri pārskatīti un papildināti pēc nepieciešamības?

Institucionālā politika un atgriezeniskā saite



23. **Politikas atjaunināšana:** cik bieži augstskola pārskata un atjaunina savas politikas un procedūras seksuālās uzmākšanās novēršanai? Vai ir noteikts regulārs atjaunināšanas grafiks?
24. **Regulāras pārbaudes:** vai augstskola veic regulāras iekšējās pārbaudes, lai nodrošinātu, ka politika un procedūras tiek ievērotas un darbojas efektīvi? Kas veic šīs pārbaudes un kādi ir to rezultāti?
25. **Atgriezeniskā saite:** vai augstskola regulāri vāc atgriezenisko saiti no studentiem un personāla par politikas un procedūru efektivitāti? Kā tiek apstrādāta un izmantota šī informācija?
26. **Uzlabojumu ieviešana:** kā augstskola nodrošina, ka saņemtā atgriezeniskā saite tiek ņemta vērā un izmantota, lai uzlabotu esošās politikas un procedūras? Kā tiek dokumentēti un izsekoti šie uzlabojumi?

Kultūras un vides vērtējums



27. **Kultūras novērtējums:** vai augstskola regulāri veic studentu un personāla aptaujas, lai novērtētu ētiskos aspektus/ uzvedību? Kā tiek izmantoti šo aptauju rezultāti?
28. **Vide tiesību aizstāvībai:** vai augstskolā ir izveidota vide, kurā studenti un personāls jūtas ērti ziņot par seksuālās uzmākšanās gadījumiem bez bailēm no negatīvām sekām? Kādi pasākumi tiek veikti, lai veicinātu uzticēšanos un drošību?

9. Pielikums Nr.1: Aptauja par seksuālās uzmākšanās regulējumu citās Eiropas valstīs

1. Does the legislative framework applicable in your country (laws, by-laws etc) contain an explicit definition of sexual harassment?
2. Does the legislative framework applicable in your country impose an obligation on the higher education institutions to adopt their internal ethics codes or guidelines? If the answer is affirmative, is sexual harassment *expressis verbis* listed as a violation of ethics code? Does the domestic law impose any requirements, or contains guidelines and recommendations or other type of uniform rules as to the content of internal ethics codes used by the higher education institutions?
3. Does the legislative framework applicable in your country impose an obligation on the higher education institutions to establish such bodies as ethics boards or committees in order to monitor the observation of ethics codes and examine the complaints arising out of violations thereof? If not, do the higher education institutions enjoy discretion when setting up ethics bodies or committees or there are some uniform/model approaches used when setting up such bodies? Are you aware of approaches used by the higher education institutions to ensure that the proceedings before the ethics bodies are completely independent and impartial in their decision making process, as well as the ethics bodies themselves are institutionally impartial from other authorities of the higher education institution?
4. Consequences. Does the legislative framework applicable in your country impose sanctions or are you aware of consequences for academic staff or a student if sexual harassment is proven in higher education institution, for example, a professor loses his title for life? We would appreciate any good practice examples. Good practice examples may be related to the system in one higher education institution in your country.

10. Pielikums Nr.2: Aptaujas ietvaros apzinātās augstskolas

Saraksts ar tiesībsarga aptaujā iekļautajām⁷⁰ augstskolām (alfabēta kārtībā):

- Banku augstskola
- Biznesa augstskola Turība
- Biznesa, mākslas un tehnoloģiju augstskola "RISEBA"
- Daugavpils Universitāte
- Daugavpils Universitātes aģentūra "Daugavpils Universitātes Daugavpils medicīnas koledža"
- Eiropas Kristīgā akadēmija
- Ekonomikas un kultūras augstskola
- Hotel school" Viesnīcu biznesa koledža
- Informācijas sistēmu menedžmenta augstskola
- Jēkabpils Agrobiznesa koledža
- Juridiskā koledža
- Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte
- Latvijas Jūras akadēmija
- Latvijas Kultūras akadēmijas aģentūra "Latvijas Kultūras akadēmijas Latvijas Kultūras koledža"
- Latvijas Mākslas akadēmija
- Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmija
- Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija
- Latvijas Universitātes aģentūra "Latvijas Universitātes Rīgas 1. medicīnas koledža"
- Latvijas Universitātes P. Stradiņa medicīnas koledža
- Latvijas Universitātes Rīgas Medicīnas koledža
- Liepājas Universitāte
- Malnavas koledža
- Nodibinājums "Lutera Akadēmija"
- Novikontas Jūras koledža

⁷⁰ Kā jau iepriekš tika minēts, aptaujā netika iekļautas sekojošas mācību iestādes: JVLMA, LU, Kultūras akadēmija, Alberta koledža.

- Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija
- Rīgas Aeronavigācijas institūts
- Rīgas Celtniecības koledža
- Rīgas Ekonomikas augstskola – Stockholm School of Economics in Riga
- Rīgas Stradiņa universitāte
- Rīgas Stradiņa universitātes Sarkanā Krusta medicīnas koledža
- Rīgas Tehniskā koledža
- Rīgas Tehniskā universitāte
- Rīgas Tehniskās universitātes aģentūra "Rīgas Tehniskās universitātes Liepājas Jūrniecības koledža"
- Rīgas Tehniskās universitātes aģentūra "Rīgas Tehniskās universitātes Olaines Tehnoloģiju koledža"
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Baltijas Starptautiskā akadēmija "
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Biznesa vadības koledža"
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Grāmatvedības un finanšu koledža"
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Rīgas Juridiskā augstskola"
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Rīgas Menedžmenta Koledža"
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Starptautiskā Kosmetoloģijas koledža"
- Sociālās integrācijas valsts aģentūra
- Transporta un sakaru institūts
- Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledža
- Valsts policijas koledža
- Valsts robežsardzes koledža
- Ventspils Augstskola
- Vidzemes Augstskola

11. Pielikums Nr.3: Augstskolu aptaujas jautājumi

Normatīvais regulējums

1. Vai Jūsu augstskolā ir spēkā esošs Ētikas kodekss?

1.1. Ja jā, vai Ētikas kodekss ietver informāciju par seksuālo uzmākšanos?

1.1.1. Ja jā, vai un kā Ētikas kodekss definē terminu “seksuālā uzmākšanās”?

2. Vai Jūsu augstskolā ir spēkā esošs Dzimumu līdztiesības plāns vai ekvivalents dokuments, kas regulē mācībspēku un studējošo cieņpilnu sadarbību augstskolas vidē?

2.1. Ja jā, vai šis dokuments ietver informāciju par seksuālo uzmākšanos?

2.1.1. Ja jā, vai dokuments definē terminu “seksuālā uzmākšanās”?

2.1.2. Vai augstskolā pastāv detalizētāks regulējums par pasākumiem, kas būtu jāveic, lai novērstu seksuālo uzmākšanos vai tās radītās sekas?⁷¹

2.1.2.1. Ja jā, vai šie pasākumi tiek īstenoti praksē vai ir tikai norādīti iekšējā normatīvajā regulējumā?

3. Ja augstskolā nav iekšējais normatīvais regulējums par mācībspēku un studējošo savstarpējo mijiedarbību studiju vidē, vai augstskola plāno tādu izstrādāt?

Institucionālā sistēma un process

4. Vai Jūsu augstskolā ir izveidota sistēma, lai izvērtētu sūdzības par iespējamo seksuālo uzmākšanos studiju procesā un vidē?

4.1. Ja jā, kādas struktūrvienības ir kompetentas pieņemt un izskatīt šāda veida sūdzības pēc būtības.

4.1.1. Kādi procesuālie mehānismi šīm struktūrvienībām ir pieejami sūdzību izskatīšanas procesā?

4.1.2. Vai minētās struktūrvienības pieņem saistošus vai rekomendējoša rakstura lēmumus?

4.1.3. Kādus lēmumus (piemēram, ieteikums samazināt atalgojumu utt.) minētās struktūrvienības ir tiesīgas pieņemt?

4.1.4. Vai sūdzību izskatīšanas procesā tiek vai var tikt iesaistīta arī studējošo pašpārvalde?

⁷¹ Kā piemēru, skatīt [Latvijas Universitātes Dzimumu līdztiesības plāns](#).

4.1.5. Cik neatkarīga ir struktūrvienība, kas izskata sūdzības par iespējamu seksuālo uzmākšanos studiju procesā un vidē?

5. Vai Jūsu augstskolā ir izveidota ētikas komisija vai tai analogiska institūcija?

5.1. Ja jā, kāda ir sūdzību izskatīšanā piemērojamā procedūra.

5.1.1. Vai šī institūcija kā sūdzību izskatīšanas mehānisms ir tieši pieejama studējošajiem?

5.1.2. Vai tā ir iekšēji institucionāli un hierarhiski neatkarīga no citām augstākās izglītības iestādes institūcijām un iestādes vadības?

5.1.3. Vai ētikas komisijas kompetencē ir izskatīt sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos?

6. Vai ir tikušas organizētas ētikas komisijas vai citu struktūrvienību, kas izskata sūdzības par iespējamu seksuālu uzmākšanos, apmācības par šādu sūdzību izskatīšanas specifiku?

6.1. Ja jā, kad tika organizētas šādas apmācības? Kas veica apmācības?

6.2. Ja nē, vai Jūsu augstskola nākotnē plāno veikt šādas ētikas komisijas vai citu šādu sūdzību izskatīšanā iesaistīto institūciju personāla apmācības?

7. Vai un kā studējošajiem ir pieejama informācija par aizsardzību seksuālās uzmākšanās gadījumos? Tiesībsargs lūdz detalizēti aprakstīt informācijas iegūšanas oficiālo veidu, kā arī veidus kā studējošais var iesniegt sūdzību (kam jāziņo, kādos veidos).

8. Vai Jūsu augstskolā kopš 2017. gada ir bijuši gadījumi, kad tās institūcijās ir izskatītas sūdzības par iespējamo seksuālu uzmākšanos studiju procesā un vidē?

8.1. Ja jā, cik ir bijuši šādi gadījumi?

8.1.1. Kuras augstskolas institūcijas izskatīja sūdzības par seksuālu uzmākšanos?

8.1.2. Kāds bija minēto gadījumu izskatīšanas process, tai skaitā, cik ilgs?

8.1.3. Kādi lēmumi tika pieņemti?

8.2. Vai Jūsu augstskola kopš 2017. gada ir saņēmusi anonīmas sūdzības/ anonīmu informāciju par iespējamo seksuālu uzmākšanos studiju procesā un vidē?

8.2.1. Ja jā, cik daudz?

8.2.1.1. Kuras augstskolas institūcijas izskatīja anonīmas sūdzības par seksuālu uzmākšanos?

8.2.1.2. Kādas metodes tika izmantotas anonīmu sūdzību izskatīšanā?

8.2.1.3. Ja vairākas augstskolas institūcijas ir izskatījušas sūdzības par seksuālu uzmākšanos, kā tiek nodrošināts, ka visas iesaistītās institūcijas izmanto vienveidīgu pieeju?

9. Vai piemērotā sūdzību izskatīšanas sistēma spēj novērst iespējamā varmākas atbildes reakciju un vēršanos pret cietušo? Pat, ja augstskolā nav bijušas sūdzības par iespējamu seksuālu

uzmācšanos, tiesībsargs aicina sniegt informāciju par teorētisku iespējamību, kā augstskola novērstu sekas.

9.1. Kādas darbības augstskola īsteno, lai minēto nodrošinātu?

9.2. Kā augstskola nodrošina, lai gadījumā, ja ir sūdzība starp studējošo kā upuri un mācībspēku kā iespējamo pāridarītāju, lai studējošais varētu turpināt mācību procesu bez nevēlamām sekām?

9.3. Vai augstskola ir izstrādājusi iekšējo normatīvo regulējumu, lai novērstu nevēlamas sekas?

Studiju process

10. Vai augstskolā studiju programmu ietvaros ir situācijas, kad studiju procesā papildus grupu nodarbībām, notiek arī šāda formāta nodarbības (atzīmēt visus veidus, kas ir konkrētajā augstskolā):

a) individuālās nodarbības;

b) kontaktstundas;

c) lauka nodarbības;

d) cita veida nodarbības, kuras var būt ārpus augstskolas telpām vai būt individuāla rakstura (lūdzu identificēt, kā arī norādīt studiju programmas).

10.1. Vai augstskolas ieskatā 10. punktā minētie nodarbību veidi var radīt nevēlamus seksuālā rakstura rīcības riskus?

10.2. Vai augstskolā ir izstrādātas vadlīnijas/ rekomendācijas šādu risku novēršanai?

11. Vai ir iespējams, ka studiju procesa ietvaros individuālās lekcijas vai kontaktstundas notiek mācībspēku mājās vai telpās, kas nav augstskolas telpas?

11.1. Ja jā, vai mācībspēkiem ir jāinformē augstskola par šādiem gadījumiem?

11.2. Vai šādas situācijas, t.sk. mācībspēku rīcība un pienākumi, ir regulēti ar iekšējiem dokumentiem?

12. Vai Jūsu augstskolā tiek regulēts veids kā notiek konsultāciju sniegšana?

12.1. Vai konsultācijas notiek tikai augstskolas telpās vai var notikt ārpus tām?

13. Vai Jūsu augstskolā ir studiju programmas, kurās mācībspēkiem objektīvu iemeslu dēļ ir nepieciešams fiziski pieskarties studentiem, piemēram, lai regulētu kāda instrumenta, ierīces utml. pareizu turēšanu, izmantošanu, ķermeņa pozas turēšanu utt.?

13.1. Vai šādas situācijas ir neregulētas augstskolas iekšējos normatīvajos aktos?

13.2. Vai studenti iepriekš tiek brīdināti par fizisku kontaktu?

13.2.1. Ja jā, kā studenti tiek brīdināti?

14. Vai Jūsu augstskolā sacensības, konkursi tiek uzskatīti par daļu no mācību procesa vai papildus aktivitāte?

14.1. Vai gatavošanās sacensībām un konkursiem notiek augstskolas telpās vai ārpus tām?

14.2. Ja ārpus augstskolas telpām, kādā veidā tas tiek regulēts?

15. Vai Jūsu augstskolas studiju programmās katra semestra beigās tiek veikta mācību kursu vērtēšana?

15.1. Ja jā, kādas metodes tiek izmantotas kursu vērtēšanā? Studentu aptaujas, intervijas ar studentiem vai cita metode?

15.2. Ja notiek studentu aptaujas, vai informācija tiek iegūta elektroniskā veidā vai papīra formātā?

15.2.1. Vai studentu aptaujas anketas ir anonīmas?

15.2.2. Vai studentu aptauju anketās ir iekļauti jautājumi arī par mācībspēku ētiku?

15.2.3. Kā anketās norādītā informācija tiek apstrādāta? Vai datus apstrādā augstskolas darbinieki vai neatkarīgs konsultants?

15.2.4. Vai mācībspēkiem ir pieeja anketās sniegtajai informācijai? Kas var iepazīties ar anketās sniegto informāciju vai tās rezultātiem?

15.2.5. Kāda ir augstskolas rīcība gadījumā, ja anketā tiek norādīta informācija par rīcību, kas neatbilst vispārpieņemtajām uzvedības vai ētikas normām?

Citi jautājumi

16. Vai augstskola atbalsta praksi, kad mācībspēki, kas papildus akadēmiskajam darbam arī praktizē privāti, nodarbina studējošos ārpus mācību procesa, noslēdzot ar viņiem darba līgumu, uzņēmuma līgumu utml.?

16.1. Vai mācībspēkiem ir pienākums informēt augstākās izglītības iestādi par šādiem gadījumiem?

16.2. Vai gadījumus, kad šādu darba tiesisko attiecību laikā pret studējošo tiek veiktas nevēlamas seksuāla rakstura darbības, augstskola var izvērtēt augstākās izglītības iestādes institūcijas, jo īpaši, gadījumos, kad darba devējs vienlaicīgi ir mācībspēks kādā no studiju programmām, un studentu kā darbinieku uzdevumi var tikt vai tiek izmantoti arī studiju procesa ietvaros?

17. Vai augstskolas ieskatā pašreizējais augstskolas sūdzību izskatīšanas mehānisms ir pietiekams (tai skaitā, konfidenciāls/ neatkarīgs), lai risinātu nevēlamas seksuāla rakstura rīcības gadījumus?

17.1. Ja jā, kādēļ?

17.2. Ja nē, kas būtu uzlabojums?

18. Kādas, augstskolas ieskatā, būtu piemērotākās sekas, ja tiek pierādīta seksuālā uzmākšanās:

a) no mācībspēka puses (lūdzu sniegt skaidrojumu)_____;

b) no studējošā puses (lūdzu sniegt skaidrojumu)_____.

19. Vai augstskolas ieskatā augstskola pašlaik var brīvi rīkoties, ja tiek pierādīts seksuālās uzmākšanās gadījums vai ir nepieciešams papildus regulējums normatīvajos aktos?

20. Vai augstskolas ieskatā ir nepieciešamas papildus apmācības mācībspēkiem un personālam par to, kas ir nevēlama seksuāla rakstura rīcība / seksuāla uzmākšanās?

21. Kādas romantiskas attiecības augstskolas ieskatā būtu pieļaujamas starp studējošo un mācībspēku (lūdzu atzīmēt vienu vai vairākus atbilstošu variantus):

21.1. mācībspēka un studējošā romantiskas attiecības laikā, kamēr mācībspēks ir studējošā lektors;

21.2. mācībspēka un studējošā romantiskas attiecības laikā, kad mācībspēks vairs nav studējošā lektors;

21.3. mācībspēka un studējošā romantiskas attiecības, ja mācībspēks ir no citas fakultātes;

21.4. mācībspēka un studējošā romantiskas attiecības, ja mācībspēks ir no citas augstskolas;

21.5. nekādas, ja attiecības ir uzsāktas studiju laikā;

21.6. ja abas puses ir iepazinušās pirms studiju uzsākšanas;

21.7. cits_____.